

MUNIGUDITI DANETI

4

NR. A-3529

FRA. 5025.2.12225

4

4 Agentenbericht
Universitätsbibliothek, Museum
Sächsisches Nationalmuseum, Döbeln
Von mir, Dresden, bestellt

① Muinsuskaitse

Prof. A. Tallgreni arheoloogilised uudised
Balti riikide arheoloogide konverents Riias
Kihnu muinsusvarad kaitse alla

l 1

Muinsusasjade leid saadetega hoiatusmälestustundile

Kõikute muinasvallasvarad registreeritakse

Muinsusfäüamuste nimelisi kokkuseadusel. Muinsusfäüamusi 112 kohas l 2

Muinasfäüamused üigomaadel valdatakse

Muinsusesened asumiklende kruunidest välja

Muinaskalne ja lõmanagend et muidude eriodanduseks

Uudised muinsusvarade kaitse alal l 3

Esimene kriipsa aasta testis

Ostatakse kultuuripaleo osteadlast

l 4

Noored muistrite mälestusmärkide kaitse

Rahaarengud

l 5

Vallasmuinsusvarade investeeringute uus kord

l 6

Mag. Gert Sard muinsuskaitseinterpretats

Lätte muinsusvalistuse direktor Testis

l 7

Rahaankunde leedpad sord tam

Sõmanäigede uudimore algab. Muinaslomade
uudimise eestindi summade jaoks arve Tall. Linapangas.

Põltsaja Põde kloostri ja Põltsamaa lossi restaureerimine. l 8

Pük omadesa faloolise A. Porti kultuurip. ja ethnogr. Eesti

Muinsuskaitse seadete lämmutamisele määritatud ehitus.

② Muuseumid. Testi Põlva muuseumi avamine Paadil l 9

Dr. J. Härda kogude korraldamine

Testi peatus Tallinnas ja Tartu muuseumite vahel

Umbushummuuseumist (F. Lüderberg)

l 10

Vanemate feluehitiste uudimore käimas.

Testi Rahvamuuseum talukühiste uudimise näitustekat teostamas

Testi Talvelamute kultuuristik

l 11

Uus muuseumide seadus valmis: kesk = esi- lõuna = meakonna-
ja kodukoha-muuseumid

Mündkabriett Op. Testi Lehtsi juures

l 12

Saprike esnograafist esemed muuseumile

Ajaloolised fotoplaadid (Vermaste Pari kast 200.000 fotos. Lehtse

mõisa parus Heine 10.000 negat. mõisetest. Püntikonna

ameetnik Nassacken pildistas mõism.

l 13

„Eesti eramuseemos. Rakenduskunstnik Otto Tanne - l 14
Saunis elute - pübi - ja kepkogu

ERM saab huvitava selvakogu. l 15

ERM korespondendd

Ja. O. Kallaselt Ilmukammusemble

(3) Arhiivid

Arhiivitüüt läätestega

l 16

Sagad tõessa arhiiv Tall. Lõmaarhiivis

l 17

Alevi arhiividde korraldamise kava.

Roosu arhiiv andmed Pärde ja Sihula kohta

l 18

Eesti saab Venest väärtsilike arhivaale

l 19

Roobt riigiarhiiv saatis kantuniiseks arhivaale

Tall Lõmaarhiivist on deponeeritud Keskarkiviisse roobtri

aegsete vähkloomade: Pärde, Haapsalu ja Rakvere metspal l
Eestis leinatud arhivaalode imbutusarni tulje kindlaks tegemiseks. l 20

Eesti Kultuuriajalooline Arhiiv Saastat töötamul. Uus metspal l 21

Tuleks chotade keskarkviile uus hoone.

Arhiivid Lääne - Eestis.

l 22

Lassane tööbilanssi riigi keskarkviits. I. Eesti arhivaarvade päev

(4) Näitused

Von der Genalogischen Ausstellung

l 23

Korraldamisel mudasvärade näitus.

(5) Kultuurimälestissi välismäl

l 26-27

(6) Looduskaitse

Looduskaitse uus korraldus. Looduskaitse inspektor ja asaldusmehed l 28

Tervishoiu parod ja looduskaitse (g. Vilbaste)

l 29

Täiendav suurtus - ilukontade ministeerik.

Puid kive, mard kaitse alla

l 30

Lisalehed:

l 8a Eesti vanade piltide kogu

l 13a Tallinna muuseum uuesti avatud

l 13b Rahvusliku kunstimuuseum kõrpus

l 15a Tuli muuseum pärast

ilmusemuhoone Taanapeale

l 15b Meremuuseum sotsiaalsetena Tallinna

1683. a. Tallinna mudel

l 19a Tallinna plaan aastast 1634

gildode arhiivide kõrpus

l 27a Sd. V. Gebhardt mälestusmäritus

Kunstiäritus „Vanaaegne Eesti“

Tallinn ut Sab esa hansasäritusest Antwerpenist

Kirifutusti esemete alleshoidmisel.

Inventariseerimine läbi.

muusik

On teosil wanemate Gesti kirikute kunstiesemete ja arhitektuuri inventariseerimine. Mõttel algatajaks on prof. Kjellin. Inventariseerimist tahetakse toimetada üle Gesti maakondade järgi. Töö tegelikuks läbi viitmiseks on teedeministeeriumi arhitekt hra Ederberg.

Läbi on juba võetud Järwamaa ja neil päivil joudis hra Ederberg lõpule Virumaal kirikutega. Selgub, et kõige wäärtuslikumaid materjale on annud Järwamaal Koeru, Umbla, ja Peetri kirik ning Virumaal Haljala ning Kadriku kirik. Järgmistena tuluvad läsile Lääne-maa kirikud.

Nimelt võetakse inventariseerimisel üle kirikute ja kabelite wanad kirjad, samuti kirikellade ja hanakiwide kirjad, ka kiri

fute plaanid, mis pole seni trükitud. See sõnaga on see wanema kunsti inventariseerimine. Kõige rohkem huvitavaat materjali loodetakse saada Saaremaa ja osalt Lääne-maa kirikutest. Üldse annab P.-Gesti enam wäärtuslikku materjali. Seletatakse seda seega, et P.-Gesti on vähem sõdade käes kannatada saanud, kui Lõuna-Gesti. Ka arhitektuuri mõttes on P.-Gesti kirikud vastupidavamad, kuna seal on ehitusmaterjalis paas, L.-Gestis aga enamasti telliskivi. Samuti on P.-Gesti kirikute arhitektuur rohkem mõjutatud Skandinaaviast ja on mitmekesisen.

Töö tulemusi laatatakse avaldada trükipi.

Kinnismuinsusvarad kaitse alla.

Haridusministeerium annab sundmääruuse välja. Läinud nädala lõpul pidas muinsusnõukogu Tartus koosolekut, et läbi waadata sundmääruuse tava, mida haridusministeerium tahab välja anda registreeritud kinnismuinsusvarade kaitseabinõude lähistamiseks. Kavas peeti soomitavaks mõnesuguseid täiendusi. Haridusministeerium kutsus järele ka veel prof. Tallgreni arvamise selleks, et annab siis selle sundmääruuse välja.

Sundmääruuse järele peab igauks, selle omaduses või waldamisel kinnismuinsusvarad on ja kellele nende kaitse alla võtmiseks teatatakud on, nende varade hävitamisest hoiduma. On keelatud rikkuda kinni ja asulaid, kalmeid, hiisi, hiiellikuid, ohvrikive, muinaslinnu ja paelgu-paikasid, samuti restaureerida kirikute, losside j. m. waremuid ja lammutada kaitse alla võetud hooneid.

Muinasasjade leid jaadetangu haridusministeeriumile.

Ajakirjanduses ilmusid teated kaevamiste kohata Jõhvi alevis lähedal Rämba mäes. Kaevajad lootnud leida kultatündreid, mis vanarahva jutu järele tähendatud poigas maa all olevat. Legeltult pole aga muud leitud kui mõni vana raha. Haridusministeerium teatas nii mõud kohalikule politseivalitsusele, et see korralduse teeks muinasasjade ministeeriumile saatmiseks, kui üldse midagi leitud peaks olema.

Balti riikide arheoloogide konverents Riias

peetakse 19. kuni 23. augustini. Gesti esindajana sõidab konverentsile haridusministeeriumi direktor G. Ney. Referentideks sõidavad kohale Gestist prof. Moora, mag. Schmiedehelm ja dr. Laid. Professor Moora juhatufel korraldatakse konverentsist osavõtjaille demonstratsioonkaewamisi Lätis.

Konverentsi ülesandeks on kooskõlastada eelajaloolisi uurimistöid ja anda võimalus tutuwada, kui kaugelje ühes või teises riigis nende töödega jäutub.

Jah! rahaaaukude järele.

Muinsusvarade kaitseeadust ei tunta ega võeta teda töölist. — Politsei võtab karmimad abiõndtarvitusele.

1925. a. võeti meil muinsusvarade kaitseeadus vastu, mis keelab muinsusvarade nimetamist ja võetud maa-alasid, kalme ja ehitusti rikkuda.

Seni on nimetatud seadust mitmel pool rikitud, ilma et süüdlane vastawat karistust oleks kannud. See nähtus on omakorda selleks kaasa mõjunud, et muinsusvarade kaitseeadust ei võeta seadusena töölist. Kuna aga viimasel ajal eriti on patusta ud meie muinsusvarade vastu, neid rikkudes ja kalmudest varandusi otsides, on haridusministeerium politsei poolte pööranud, et viimane sarnasel korral süüdlase kohtha protokolli kokku seaks, mille alusel seaduse vastu eksi ja kohalikule vastutusele võetakse.

Pearasjäliskult seisab kaitse selles, et vastawat maa-alas matusekohta ei kaevata, sellest kraevi läbi ei lõigata, samuti ei tohi sinna ehitusti püstitada.

Soovib aga omanik seda teha, siis tuleb tal sellest kavatust est haridusministeeriumile teatada, kelle korraldusel teadlased nimetatud kohas vastava uurimise korraldamad ning seal olevate muinsusemete alalhuru eest hoolitsevad.

Rahwa hulgas on põlvvest põlwe kuulduised liikunud, et wanades mäeküngastes, maalinnu waremetes ja matusekohtades leidub kulda ja teisi wäärt-

asju. Paljud unistavad suurte marandustele lestu, mida kalmudesesse sõdade ja teiste erakorraliste aegade puhul olevat maetud. Nii lõhuti alles hiljuti Wändras Sepa talu maa peal olem muistne matusekoht ära, olugid et see seisab muinsuskaitse all. Nüüd on süüdlase kohtha haridusministeeriumi korraldusel politsei poolt protokoll teatud. Uwinurmes asuma vana maalinnu waremete kallal on salabuduslikud marandustest sidjad juba aastaid igal jaaniööl kaevamisi korraldanud, mille läbi nimetatud muinsus teadlastele ähvardab kaduma minna.

Töepoolest on maa seest maranduste leidmine ainult rahva naiivne usk. Teadlaste poolt kinnitatakse, et Gestis ühestki matusekohtast peale pronks- ja raudasjade midagi pole leitud.

Muinsusvarade kaitseeadusel on ainult teaduslik tähdendus. Wanades kalmudes peituvad ainukesed kindla iseloomuga andmed, mille abil meie eisivante omapära, nende eluviise ja kombeid saab kindlaks määrama.

Juhulsel, kui juuremate tööde ja kaevamiste juures midagi leitakse, siis tuleb töö ajutiselt kaeskatta ja leiust ametivõimudele teatada, kes oma korda sellest eriteadlastele teatab.

Mis peitub muinaskalmed.

Muinaskalme ja linnamägedid ei müüda eraomanduseks.

Arkeoloogia kabinet algab suuremaid uurimistöid.

Hulk muinaskalme ja vanu sõjakantsje ning muinaskalmed kohit asuvad endistel mõjsamaadel ja langewad mõjsamaade tükeldamisel asunikkude kruntidesse. Tähendatud muinasjäännuste alahoidmisse ja uurimiste pärast töwsis esile küsimus, kuidas toimida kalmetega ja linnamägedega edaspidi, kui riigimaid hakatakse eraomanduseks müüma. Haridusministeeriumi kunsti- ja teaduseosakond esitas pöllutööministeeriumile pikema kirja, milles juhtis tähelepanu nende raskustele, mis siis võivad esile tulla, kui muinaskalmed ja linnamäed eraomandusena asunikkude kruntidesse planeeritakse. Muinasjäännuste teostamisel võivad tulla sekeldused. Samuti võib vajadus tekkida mõnd tähtsat kalmet tagasi osta. Et sekeldustest hoiduda, oleks parem, kui muinaskalmed ja linnamäed asunikkude kruntidesse üldse ei planeeritaks.

Maade hindamisel on need kohad arvatud korjamaa hulka, töepoolest ei ole aga need kalmid, mis kujutavad muinasajal kokkukantud kiirrahku, ei karjamaaks ega pölliiks kõlblikud. Nende asukoht on ka enamasti pöldude keskel, nii et neid karjamaana kasutada ei saa.

Haridusministeeriumi sellekohase järelepörimise peale awaldas pöllutööministeerium põhimoottelikult nõusolekari eelkirjelatud muinasjäännuste eraomanduseks mittemüümise ajus, nõudis aga muinaskalmete ja linnamägede nimestiku. Tartu ülikooli arkeoloogia kabinet saatis nõud nõutud nimestiku, milles maakondade järelle köik muinaskalmed ja linnamäed ära märgitud, mis tulksid välja planeerida asunikkude kruntides. Uhlasi teatab arkeoloogia kabinet, et lähemal ajal ajutakse linnamägedid muima suuremas määras, kui seni.

Muinaskalmed eraldamine riigimaadel.

Ajukohtade ja eraldamise andmed 5. oktoobriks.

Pöllutööministeerium on ringkonna valitsejatele ja metsaülematele saatnud riigirendimaadel asuvate muinasjäännuste nimelirja ühes korraldusega välja selgitada nende ajukoht. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järelle viib pöllutööministeerium ellu vastavate maarentniklusega muinasjäännuste alahoidmisels seaduse järelle nõutavad kinnendused, üles võttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Kohade wöörandamisel kontakse vastavad lisatingimused wöörandamise lepingutesse sisse. Metsaülematele on ülesandeks tehdud metsamaadel asuvaid muinasjäännusi ära märkida metsaplaanidel ja vastavatele metsavalve ametniklusele neid sätte näidata looduses.

del ja vastavatele metsavalve ametniklusele neid sätte näidata looduses, kuna kasutamisel väljarenditud metsamaaladel asuvate muinasjäännuste kohta teateid ringkonna valitsejatele saadetakse hiljemalt 1. okt. nõuetavate lisatingimustesse ülesvõtmiseks.

Muinaskalmed eraldamine riigimaadel.

Pöllutööministeerium on ringkonnavalitsejatele ja metsaülematele saatnud riigirendimaadel asuvate muinasjäännuste nimelirja ühes korraldusega välja selgitada nende ajukohti jne. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järelle viib pöllutööministeerium ellu vastavate maarentniklusega muinasjäännuste alahoidmisels seaduse järelle nõutavad kinnendused, ülesvõttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Kohade wöörandamisel kontakse vastavad lisatingimused wöörandamise lepingutesse sisse. Metsaülematele on ülesandeks tehdud metsamaadel asuvaid muinasjäännusi äramärtida metsaplaanidel ja vastavatele metsavalve ametniklusele neid sätte näidata looduses.

Muinaskalmed eraldamine riigimaadel.

Pöllutööministeerium on ringkonnavalitsejatele ja metsaülematele saatnud riigi maadel asuvate muinasjäännuste nimelirja, ühes korraldusega välja selgitada nende ajukoht jne. Andmeid nõutakse 5. okt. Selle järelle viib pöllutööministeerium ellu vastavate maarentniklusega muinasjäännuste alahoidmisels nõuetavade kinnendused. Ülesvõtmist lisatingimustena rendilepingus, kohtade wöörandamisel kontakse vastavad lisatingimused wöörandamisele vastavate metsavalve ametniklusele neid sätte näitama.

Kirikute muinas-wallasvarad registreeritakse.

Võlvo 28c
Tuleval laupäeval on muinsusnõukogu koosolek, kus tulub arutusele kirikute wallasvarade muinsuskaitse alla võtmise küsimus. Esiemes järjekorras on kolm kuni nelj maakirikut, kus muinsusväärtsusega wallasvara olemas. Edasi vastatakse läbi suviste faemamiste aruanded.

Muinaskalmed riigimaadel eraldatakse.

Ajukohtade ja eraldamise andmed 5. oktoobriks.

Pöllutööministeerium on ringkonna valitsejatele ja metsaülematele saatnud riigirendimaadel asuvate muinasjäännuste nimelirja ühes korraldusega välja selgitada nende ajukohti jne. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järelle viib pöllutööministeerium ellu vastavate maarentniklusega muinasjäännuste alahoidmisels seaduse järelle nõutavad kinnendused, ülesvõttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Kohade wöörandamisel kontakse vastavad lisatingimused wöörandamise lepingutesse sisse. Metsaülematele on ülesandeks tehdud metsamaadel asuvaid muinasjäännusi äramärtida metsaplaanidel ja vastavatele metsavalve ametniklusele neid sätte näidata looduses.

lisatingimused wöörandamise lepingutesse sisse. Metsaülematele on ülesandeks tehdud metsamaadel asuvaid muinasjäännusi ära märkida metsaplaanidel ja vastavatele metsavalve ametniklusele neid sätte näidata, kuna kasutamisel väljarenditud metsamaaladel asuvate muinasjäännuste kohta teateid ringkonnavalitsejatele saadetakse hiljemalt 1. okt. nõuetavate lisatingimustesse ülesvõtmiseks.

Muinaskalmed riigimaadel 112 lohta.

Haridusministeerium on pöllutööministeeriumile esitanud nimelirja riigi maadel asuvate muinasjäännuste lohta. Nimeliriis saldab endas 112 lohta, kus haridusministeeriumi poolt muinasjäännused riigi rendimaadel, asunikkude lohtadel ja mujal kindlaks on tehtud. Pöllutööministeerium on nende wöimaluste selgitamisele asunud, kuidas ühes ehl teises lohas muinasjäännuste lohti saaks eraldada ja alal hoida.

Muinaskalmed eraldamine riigi maa- tagavaras olevalt maadel on läbi viidav ja lõrge, kuna asunikkude lähte antud kohtadel see ilma seaduslike aluseta, mis praegu puudub, üldiselt läbi viidav ei näi olema. Küsimuse lahendamist lubab pöllutööministeerium selgitada.

Asutakse muinasjäännuse kaitsmisele.

Haridusministeeriumi nimelirjas 112 lohta.

Haridusministeerium on pöllutööministeeriumile esitanud nimelirja riigimaadel asuvate muinasjäännuste lohta. Nimeliriis saldab endas 112 lohta, kus haridusministeeriumi poolt muinasjäännused riigirendimaadel asunikkude lohtadel ja mujal kindlaks on tehtud. Pöllutööministeerium on neid wöimalusi selgitanud asunud, kuidas ühes ehl teises lohas muinasjäännuse lohti üldisuse kasuks eraldada ehl alal hoida. Muinasjäännuse eraldamine riigi maa- tagavaras olevalt maadel on läbi viidav ja lõrge, kuna asunikkude lähte antud kohtadel see ilma seaduslike aluseta, mis praegu puudub, üldiselt läbi viidav ei näi olema. Küsimuse lahendamist lubab pöllutööministeerium selgitada.

Muinaskalmed asunikkude kruntides välja.

Haridusministeerium jaotis eile pöllutööministeeriumile palve asunikkude kruntide planeerimisel viimastest välja jätta tänikaluid ja muud muinsusejemed, misle alahoidmislt muinsusnõukogu tähtsaks peab. Sarnased eesmeid on nimelirjas üle 200.

Wael kooltolust vank...

Uudiseid muinasvarade kaitse alalt.

1. Muinasvarade kaitse seaduse põhjal loetasse tööle leidvajad, mis nii vanad, et nende omaniku ei teata, riigi omandusels. Nõudmisse korral võib riik leidjale ka tasu maha. See seaduse ñõue rikutuse sagedasti selle laudu, et leidja mõist leidvajad erakollektiionäärile, mille tegevus seadusevastane ja mille tagajärjel muinasvarad a瓦alikkusele ning seaduslikele uurimisele kaotsi lähevad.

Leistsugune on lugu, kui leidja mõist asjad (rachad, eelajaloolised tarbeasjad jne.) mõnele era-muuseumile. Siis võib neid vähemalt uurtija kasutada ja nende ajukoht on teada. Sel puhul on hariduse- ja sotsiaalministeerium ringkirjaga põõranud töötide eramuuseumi poole, juhtides tähelepanu nimetatud seadusele, palvega, et need muuseumid teatatakid, missugused leidvajad nemad peale muinasvarade seaduse maksma hankamist omadanud, ning saadaksid andmeid nende leiufohast, -oludest, -ajast ja -hinnast. Need leidvajad loetakse kui riigi omandusels, kuid deponeeritakse eramuuseumi-deesse. Sellega ei taha ministeerium taistusti teha muinasvarade kogumiile eramuuseumi poole, mille laudu hüm nende vastu laiemates ringkondades alal hoitakse, samuti muinasvarade kaotamineks õra hoitakse. Õthes sellega oleksid aga ka tööli riigile kuuluvad leidvajad arvele võetud ja registreeritud.

2. Vähemal ajal algab jälle ehituste hoo-aeg. Nagu seni igal aastal, nii tulevad ka edaspidi arvata vaste ümberehitusele mõned vanemad majad meie linnades. Ajalooliselt ja Kunstiajaloo-liselt tähtsamad ehitused on muinasvaradena kaitse alla võetud ja nende ümberehitamiseks on waja hariduse- ja sotsiaalministeeriumi luba. Peale nende on aga meie linnades, eriti Tallinnas suur hulk vanu ehitusi, mis kaitse alla võetud pole. Nende ümberehituse puhul tulevad sagedasti ilmsiks wanaged skulptuurid, reljeefid, profileeritud fiivid jne.

Sel puhul on hariduse- ja sotsiaalministeerium põõranud palvega võlvide asjaomaste isikute ja asutiste (nagu linnade ehitusosakonnad ja Arhitektide Ühing) poole palvega hoolt kanda selle eest, et nimetatud esemeid mitte hävitataks, vaid võimaluse korral kasutataks ümberehituse juures

sissemüürimisel nii, et nad oleksid alal hoidud, või antaks ille Tallinna Kunstimuuseumile.

3. Samuti on hariduse- ja sotsiaalministeerium põõrdunud teostil olevalate uute raudteeide ehitustele puhul teedeministeeriumi poolle palvega, juhtida ehituste juures järelvalvet teostajate isikute tähelepanu muinasvarade kaitse seaduse §§ 9 ja 11, mille järelle

a) tuleb teatada hariduse- ja sotsiaalministeeriumile, kui ehitustööde juures satutatakse mõne eel-ajaloolise asula või leiufoha peale;

b) töö maast, veest ja mürjast lettowad muinasvarad, mis nii vanad, et nende omaniku ei teata, lähevad riigt omandusels.

Esimel tulul lajeb ministeeriumi tööpäeval tarbijilisi uurimusi toime panna, tetsel jirhul paigutab ta leidvajad vastavasse muuseumi.

4. Opetatud Eesti Seltsi juures on ellu tuttutud kunstiajaloo ja muinsuse seltsoon, mille ülesandeks on kodumaa kunstilise minewiku uurimine, kaasaitamine kunsti-, muinsuse- ja kultuurajaloolistate wäärtustele kaitse korraldamise alal ja nende väärtustele kaitse tähtsuuse selgitamine. Seltsoon töhab töögepält ja tkata prof. Kellini juhatuse alagatitud kodumaa vanemate kriitike ja neis asutava wallasvara uurimist, asutada kunstiajaloo- ja muinsuskohi. Seltsi praegustate vastavate logoode füüstemaatlise täiendamise teel kaasa aidata tarviliste materjalide murefsemi sega iga päevalorrallikeks muinsustüümise ajalikule lahendamisele ning toimetada uurimistööd muinsuskaitse alla võetud ehituste restaureerimise ja ümberehitustele puhul.

Muinsusandukogu on otsustanud tänuva vastu võtta paatud abi ja koostöötamist nimetatud seltsooni poolt ja hariduse- ja sotsiaalministeeriumi lubanud neid töid aineliselt toetada.

5. Hiljuti ilmus mõnes ajalehes teabe, et Tartus kavatsetakse juriöö piühitsemisel põletada tuld Toomemäel osutaval ohvrikivil. Hariduse- ja sotsiaalministeerium on politsei laudu samme astunud, et tulepõletamine nimetatud kivil ära keelataks, sest kivi on veel täiesti kulum ja tulesiintamise töötu võtuval vanal ohvrikivil tõpida praoa või see võib täitsa lõhkeda. Mõnelpool on juhtumisi ette tulnud, kus tulepõletamise tagajärjel vanad ohvrikivid murdusid.

Esimene kiwiaja asula Eestis. *ancor*

Huvitavad arkeoloogilis-geoloogilised uurimistööd Wirtsjärwe põhjarannikul. — Emajõe sünd ja Wirtsjärwe ääiline taandumine lõunasse.

(„Päewalehe“ erikirjasatjal)

26.9.30

Nõoga-Jaanist, 24. 9. Möödunud suvel leidis arkeoloog R. Indreko Wirtsjärwe põhjarannikult Mossi-Neja talu põllult horuldause ja huvitarva liiviaege elamusse ühes kolde ning hulgaga esemetega, mis eriteadlaste hulgast ja ajaliranduses äratas suurt tähelepanu. Neil päevil tegi hra Indreko ühes geoloogide eradoosent dr. Thomsoni ja cand. v. Siversiga uue uurimisreisi Mossile leiu geoloogiliseks dateerimisel. Leta-saart ümbrisevates soodes võeti ette terve riiba puurimisi. Kuigi nende Wirtsjärwe põhjarannikul esimeste uute meetodite järelle toimetatud soogeoloogiliste uurimiste lõplikud tulemused selguvad alles hiljem pärast saabud materjali laboratoorjast läbitöötamisest, võib siiski huba praegu õelda enam-vähem kindlasti, et ajal, mil liiviaege sed inimesed asusid Mossi woorel, Wirtsjärwi ulatus hra Indreko leitud elamupaigani ning et järwe taandumine kuni kolm kilomeetrit Iduna poolse sündis ühenduses Emajõe tekkimisega.

Dr. Thomson ja R. Indreko justustasid oma tulemustest „Pwl.“ kirjasatiale järgmist:

Suvel tehtud arkeoloogilise leid Mossil on nitvõrd huvitan ja omapärane Eesti kultuurühmade hulgast, et töstab terve rea üksimusi, mis pole lahendatavat üksi arkeoloogia ajal, vaid nõudtab paratamatult ka geoloogilisi uurimisi. See loostob annab lohlemata positiivseid tulemu si, kuna Eestis seni samast kultuurist on peamiselt üksilleide ning Mossi leid on esimesel asulaleiuk.

Peale Eesti ala tuntakse samu kultuurivorme Soomes, mis seal on dateeritud vordlemisi reljeefelt väljaarenenud geoloogiliste suhetega.

Käesolev juht Mossi woorel pakub ka võrdlemisi häid tingimusi geoloogilisteks dateerimisteks, — kui mitte otsekohe, siis laudselt, — sest wooreti pikkus igalpool soob Dr. Thomsoni juhatuse (kes juba waren mitmel korral arkeoloogidele olnud lahkelt abi) ja sel alal teinud hulga tööd), toimetati puurimisi Mossi wooret ümbrisevas soos ida ja lääne pool, et kindlasti määrata seal kunaagi asuva järvekihtide vanus.

Juba puurimistel selgus, et endise järve kihid on siin sama paikud kui Emajõe orus, s. t. valitseb loostööla Emajõe sisejärve ning Wirtsjärwe põhjarannikul asunud järve wahel. Ülemised kihid näitavad, et siin on tegemist äkillise järve kandumisega, mis võis sündida jällegi ühes Emajõe sisejärvega, kui see leidis endale väljavoolu Peipist järve. Ulalpool on puhas metsaturwas, kuid järvekihtide ja metatsurbura wahel asub mingi liht, mida ei saa määrata mikroskoobilise uurimisega. Nõhabealsete tundmärkide ajal võib aga õelda, et siin on tegemist transgressiooni ja regresiooniga, mis satuvad ühte Emajõe oru muudatustega, kuna edaspidised järelvõud võimaldavad täpsamate uurimiste tulemustest. Siis selgub lihtlast, kuid voodoli leitud asulakoht seotud endise järvega.

Hra Indreko tahab tuleval suvel tegemisi jatkata.

Otsitakse Kunstiajaloo eriteadlasi.

Muinsusnõukogu viimasel istungil tulid loosolevad harrab, nagu ajalehed teatavad, ühemeelselt otsusele, et meil polevat kunstiajaloo eriteadlasi, kes wölfid juhatajaks ja nõuandjaks olla kirikuhoonete remonteerimisel ning kirikutes leiduvate wanade kunstiesemete ja arhivaalide registreerimisel. Sa siis otsustatud juba mitmendamat korda paluda haridusministeeriumi, et see saadaks noormehi välismaale õppima.

On veidi kentsatas tundva, nagu poleks meil kunstiajaloo eriteadlasi, kui alles hiljuti otsustati kaotada ülikoolist kunstiajaloo õppetool, kui mittetarvilike ja ülesigne. Niks ei ütelnud muinsusnõukogu selle otsuse tegemise puhul oma kaaluvat sõna? Kunstiajaloo õppetooli professor oleks olnud kõige vohasem ja juhtima nii kirikute renoveerimist kui ka neis leiduvate kunstiwärtusliste asjade registreerimist ja nende ajal siis ka edaspidiste uurimuste toimimist. Omad mitsad peksavad.

Nõigil on ju alles väga värskelt meeles, kuidas omal ajal Tartu ülikooli juuret kutsud kunstiajaloo professor Kjellini oskas noori teadushinuuli enese ümber foguda, neid vaimustada ja just kirikukunsti alal tööle rakeneda, nii et wördlemisi lühifese aja jooksul hulk väga huvitavat ja väärtselist materjali meie wanemast kunstikultuurist losku sai. On lõpmata tahju, et suure innuga alustatud töö nii kurvalt langes ja pooleni jäi. Ta tahju on ka neist noortest, kes lootusrikkalt andusid paljutöötavale õpingule ja selle kest hoogsat tööju pidid pooleni jäätma oma juhataja ootamata lahkumise töttu. Kas ei oleks nüüd otse muinsusnõukogu hõhus hoolt kanda, et wähemalt needki, kes prof. Kjellini juures omal õppimisega juba lõpule hakkasid jöudma, ge pealt arvesse wöltaks, kui töesti kavat- ja tõrke sedagi välismaale saata.

Samuti wölfid muinsusnõukogu ja haridusministeerium vast kaalumisele wöta, kas ei saaks tuidagi anda wöimalusi õpingute löpetamiseks ühele kunstiajaloolasele, kes haridusministeeriumi stipendiaadina mitu head aastat õppis välismaa ülikoolides, kuid toteuse äälikse edasiandmata jätmise pärast järsku pidi katkestama oma õppimise just siis, kui ta parajasti ohus oma magistri- wöi doktoritöö walmistamisele. Legutsedes ajakirjanduse alal teatri- ja kunstiarvustuste kirjutamisega ning joonealuste sepiitsemisega mõnesuguste moenähustuse üle ei ole meie oludes ja nieie tingimuste juures ometi wöimalik nii palju teenida, et enese tulus välismaale saaks väaseda, kus veel tarvis oleks umbes aasta wörra teha intensiivset tööd, mis ei luba mingit körvalteenistust.

Kuid milte üksi muinsusnõukogul ei ole tarvis kunstiajaloo eriteadlasi, vaid ka veel mujal. Praegu otsib teatavasti Tallinna Eesti muuseum enesele asjatundjat juhatajat. Sa samasuguse mehe järel tuleb tarvidus lähemas tulenevikus ka Tartu muuseumil. Mõlemas kojas oleks kaasulatusline tegewusala

ootamas, eriti aga Tallinnas. Seal nõuaks esiotsta muidugi kõll muuseumi kordaseadmine tervet töötöödu, kuid see ei festaks nüüd, mil nii öelda suured laastud juba lõodud, mitte enam väga kaua, kuna pärastpoolte kindlasti veel aega üle jäeks ka väljaspoolsetes tegewusates, mis ei oleks wähem hädatarwilik. Esiküll tuloks siin mõtelda kunstikulturi propageerimise ja levitamise peale meie ses asjas nii maha jäänuud seltskonnas nii suusonal loengute näol kui ka kirjalikult ajakirjanduse weergudel, sest mis meil selle poolest siamaani tehtud, on vaevalt nimetamise väart.

Muuseumidega ühenduses seisab maalide restaureerimise ja konserveerimise küsimus. Seni on meil mõnesuguseid väärsemaid ja ajutisi restaureerimisi tehtud enamasti kodusel teel, aga varsti on tundva olnud kaebusi, nagu poleks ette wöetud parandused igakord mitte kõllalt hästi õnnestunud. Alinult Tallinna muuseum on rea wanemaid maale laetud puhaslada ja korda seada Riias, kus on ametis üks vilunud restaureerija, kes oma oskuse on omadanud lauagegje praktilise töoga Peterburi Ermitaashis. Kui tõlikas see asi on muuseumile ja ühtlasi ka kallis, peaks igauhelle olema selge. Sellepärast saadetagu ometi paar meie oma kunstnikku, kes selle küsimusega tegemist on teinud (Dassa Greenberg), välismaale mõnesse vastavasse asutusse praktiseerima ja oma teadmisi täiendama, siis oleksid ühelt poolt meie muusemid garanteeritud ja teiselt poolt oleks loodud tööwöimalusi neile, kellel asja vastu huvi.

Mis puutub viimaks kirikute renoveerimisse, nagu seda paljudes lohtades töesti katvatsetakse, siis ei puudu meil siingi mehi, kes heameelega onduks sellele tegewusele. Pööratagu ainult kindlamate järelepäriunistega ja konkreetsemate ettepanekutega meie arhitektide poole. Peale A. Kühnerti, kes esiotsta ses asjas palutud piiskopile nõuandjaks, lõidub veel teisigi, kes põhjalikumalt on süvenenud kirikukunstisse. Tahaksin siinkohal mainida hra Ederbergi, kelle sulest koguteoses "Eesti" on ilmunud pikem iseseisew uurimus sellel alast, kuna ka akadeemik Põlestchukil on asjas laialisti kogemusi, sest Peterburi kunstide akadeemia professorina on ta ühtlasi pikemat aega olnud ka püha sinodi arhitektiks.

Käesoleva kirjutuse lühike mõte on see, et enne kui hälatakse välismaale saatma uusi inimesi, otsitagu üles ja kasutatagu ära need isikud, kes vastavatest aladest huvitatud ja sellel on juba teadmisi ja oskusi, kuid kellel vast mõnesugustel põhjustel puudub tarviteline vilumuus, ja antagu neile wöimalus oma sagedasti suurte raskustega kogutud teadmiste lõpule viimiseks ja oskuste täiendamiseks. See oleks meie rahvamajanduslikest seisukoost mõistlikum ja odavam, sest meil ei ole põhjust püssirooli talitada ka mitte oma vaimlistesse warandustega, kuna aineliselt isegi juba wölgadest elame.

M. P.

Noored muistsete mälestusmärkide kaitsele.

Hoiomini ringkiri koolidele.

Haridus- ja kultuuriministeerium on saatnud koolidele ja raamatukogudele laiali välise broshüüri "Hoidle koolimaa muistseid mälestusmärke".

Wälismaail, eriti Soomes on saatnud hädid tulemusi muististe kaitse selgitamise teel koolides. Ka meilgi on tulnud ilmsiks, et koolide laudu wöob selline selgitustöö anda paremaid tulemusi muinsuslaatje tutvustamiseks. Ministeerium valus sellepärast teata da ringkirjalisele koolidele, et ajaloo ja kodulool opetajad igal kevadel wähemalt ühes tunnis selgitatassid õpilastele muinsusvarade kaitse mõistet. Ühtlasi on opetajatele pandud südamele, et need õpilaste laudu katulised saada teada andmeid muististe kohta, mida seni ametlikult ei ole registreeritud. Tuleks ergutada õpilasi neid teatid andma.

Laialisaadetud broshüür selgitab ühidalt muinsuslaatje tähistust ja muististe tunnuseid.

Selgitust muinasvarade hoiu kohta.

Haridusministeerium soatis koolidele, raamatukogudele ja ÜENI osakondadele broshüüri, milles antakse juhiseid muinasvarade hoiu kohta.

Raha augud.

Muinasvarad maapõues.
Kui talupidajad matsid sõja kar-

tu sel raha ja hõbeaardeed maha.
Kes ei tunneks muinasjutte rahaaukudest? Sellased jutte on palju. Keegi näeb unes, et tõuse üles, wöta labidas ja mine kaeva välja seal ja seal kohal rahaauf. Aga ärgu uneleja kartku neid, kes tuluvad vastu rahaaugu juures. Jäimene ärkab, raha järele on tuli isu, aga kus ja lähed kekköösi rahaauku kaewama, kui seal kargawad sulle ninna tont teab millised väkapikumehed wöö viirastused... Mõnikord leidub siiski julgeid. Kord üks noormees näinud pimedal ööl, et pöllul pöleb rahaauf. Mees paneb südame lõrvaks ja läheb jaole. Viiskab kolmekandilise pastlandela rahaaugu tulle ja tukub kaewama. Mees juba kuuleb, kuidas rahapada tukub kõlisedes auku. Aga siis hakkab ilmuma kummaliisi elukaid, kes taatistavad tööd. Üks elukas lohutavam teiseit. Mees tukub verest välja ja pistab plagama. Kuuleb, et keegi joosteb järele. Tagasi ei tohi rahaaugu avastaja mandaata välki. Siis on aži kuri. Mees tormab oma tarre ja kuuleb kuidas keegi viislab vastu uist labidatäte tuliseid siisi. Kõmmikul leibab mees, et ütsetagine hõberaha täis.

Rahad paigutati mulda wöö kiri alla töötustega ja needmisteiga. Keegi näinud, kuidas surijo eit roninud kolde juure, peitnud raha tuha alla ja öelnud ise: „Nelle käsi paneb, selle käsi wötab“. Nagija olnud julge mees. Viinud eide pärast ta surma kolde juure ja kraavinud koolja käega raha välja.

Nii muinasjutud. Aga ka lood rahaaukudest polegi õieti muinasjutud, vaid tösijasjad. Iga aasta avastatakse Eestis riida rahaaufe. Majadeehitajad, kündjad ja kraavilaevajad jäävad sageli üllatumult seisma. Labidas wöö adraraud püutub vastu maasse peidetud savipotti wöö raudpada. Roheka seenetusega taetud hõberahad varisenad tasase helinaga laiali: ongi avastatud rahaauf.

Sageli pakub emake maa oma pöuest väga huvitavaid ažju ja esemeid, mis erivad ajalooliselt ääretru suure tähtsusse. Isagi mõni sawipoti tild wöö rauatülikke wööb olla ajaloolastele wäärtasjaks, see-pärast ei tohi neid leiu puhusl ära lõhkuda ega visata.

Hõberahad sõduri joogipüdelis.

Üks ja leiti Wiljandi maal Adavere wallas, Punatu külas, Küma talu maa-alalt keraamiline pudel, milles leidus 58 hõberaha. Pudel on olnud nähtavasti sõduri joogipüdeliks. Rahad on Sigismund II ja Sigismund III ajastust. Aasta numbris on 1552 ja 1598.

Läänemaal, Paadrema wallas, Mõttu asunduses, Härma talus leiti aida ehitamisel 131 Leedu

juurwürst Sigismund-Augusti (1547 — 1549) hõberaha, mille kaal 150 grammi ja selles puhast hõbedat umbes 50 grammi.

Tartumaal Natre wallas leiti Tiido Heinomaa kündmisel 2 poolmarka ja 2 fillingit 16. sajandi keskelt. Osa rahasid oli koffu sulatatud. Wiljan-

Iga aasta avastatakse hulg muinasleide.

Kõik leidud kuuluvad riigile.

dimaal, Käo wallas, Kotamere külas, Viljandi talus leiti 151 fillingut ja 22 artigi 16. sajandi esimesest poolest. Rahade üldkaal 160 gramm.

Hõbeaardeid Porkuni lossi müüris.

Porkuni lossi lõrival osetseva maja murgu juures leiti kivide wahale müürirüult 29 hõbeehtesaaja, mille kaal oli 12 naela 10 soltn. Porkuni loss on ehitatud 147. aastal. Siin on mäletatavasti tegemist aadlite ehteasjadega. Teised ažjad ja rahad kuuluvad aga, nagu leiuohist wööb järeldada, kõik talupoegadele. Kuna mõned acrete ja rahade fogud wördlemisi juured, siis wööb oletada, et talupoeg orduaaja lõppedes nii väga waene ei olnud.

Saadjärwel leiti kruusaugust 5 tirkannu, 3 tinataldrütut, tiikk raudketti, raudhaamer, püstoliraid, ambuluff, piissirohuharm, pussmuga, püstoliluff jne.

Nagu eeltoodust näha, osutuvad muinasleid sageli väga mitmelooadeks. Leitakse sõlg, preeße, sõrmuseid, rinnanöelu ja muistseid relvade jaanuseid. Kõiki leide ei jõua loetella. Kindel on aga, et kui kõik see hõbe oleks näha, mida Eestis leitud, siis poleks liialdus rääktida hõbedatoomastest. Hõbedat leidub siiski meie maal.

1925. aastal pandi maksi muinsuskaitseeadus.

Muinsuskaitseõukogu osetseb haridus- ja tervise-ministeeriumi juures, aga nõukogu koosolekut peetakse harilisult Tartus, ülikooli arheoloogia-kabineti juures. Muinsuskaitseõukogu esimeheks on haridusministeeriumi kunsti- ja teaduse-jafoonna direktor G. Ney, nõukogu liitmeiks Eesti ja põhjamaade muinasteaduse professor H. Moora; kunstiajaloo professor S. Karling; Eesti ja põhjamaade ajaloo professor H. Kruus ja E. R. Muuseumi direktor F. Reinbold.

Maksi seaduse põhjal kõik muinasleid kuuluvad riigile. Muinsuskaitseõukogu wööb aga leidjale maksi tasu, wöottes aluseks leitud ažjade puhata hõbeda wäärtus, millele lisatakse 50 protsenti.

Kui nüüd keegi kõdanikest avastab muistse rahaaugu, siis tuleb tal sellest teatada haridusministeeriumile.

Nagu seni avastatud leidudest näha, on suurem osa leitud hõberahadest ja aaretest pärilt 16. ja 17. sajandest, mil oli suurte sõdade ajastu. Leidude aineline wäärtus ei ole suur. Ordumeistrite ja piiskopiyide rahad sisaldavad ainult 20 protsenti hõbedat. Naturaalne kõrgem wäärtus on Rootsi ja Wene rahadel.

21. II 1934.

5

„Kullapalawik“ Tartu ja Virumaa!

Vanade dokumentidega varustatud ettevõtja liigub ringi ja kogub osanikke.

Tartu- ja Virumaa ründas neil päevil ringi keegi keskeline mees, kes tutvustas end endise „Peterburi mäeinsener Teminina“ ja otis usaldusmärkeid isikuid kewadel algovatele sunrejooneleisematele kultakewedustöödele osanikeks. Igasuguste dokumentide ja töendustega varustatuna, suutis ta reale maatgeglastele—õrstatele, vallasfretäridele, õpetajatele j. t. oma koma füllast usutuvalks teha, nii et paljud annetused esialgse käjirahana 1—5 kr.

Kullakaewuri juu järel leiduvat määratul arvul wana kilda Iisukal, mitmes kohas Peipsi rannas, Virumaa metsades ja isegi Peipsi Sahmenil (Lambasaarel), mis praegu umbes 1,5 meetri wörra wee all. Teatawasti möödunud suvel loetletud kohtades korral-

dati kaewamisi. Jätkas isegi hulga tööliste, tuukrite ja puurmasinatega, kuid muidugi asjatult.

„Inseneril“ kaasasolevatest dokumentidest öratos tähelepanu kaks pergamendil koltunud kirja. ühel leidus Narva ja Ingeri kindroksiberner O. W. Jerseni oksiri aastast 1701., teine komandant Harni oksiri samast aastast. Rootsi keelsete kirjadest olla mainitud mitmesuguseid mõõteid ja nimesid, Heve, Chandleigh, Ahgafer, Türvsal j. t. Punduvad andmed, kuiwörd need dokumentid on just ehitad. Teatakke Narwas fedagi isikut, kes warem sääraseid dokumente olevat wöltsinnd. Wöimalik, et sekkordsedki kultakewedurid on langevad pettuse ohvriks.

Loomisel muinsuskaitse inspektori amet

23
TM
35

Waivara kirik ja Peeteristi kabel wöeti muinsuskaitse alla

Laupäeval peeti Tartus muinsusnõukogu koosolek, kus peals paari joonksa läsimuse arutati muuseumi seaduse eelnööfid, mida töötatud wölsja faks, neist üs haridus-sotsiaalministeeriumi poolt ja teine Eesti Rahva muuseumilt. Mõlemas eelnööri juures leiti mõningaid puhus, mispärast otsustati eelnöönd anda ümber töötamiseks sellekohase komisjoni lätte. Komisjoni valiti prof. H. Moora, dir. F. Linnus ja prof. Th. Lippsmaa.

Oluisemaks uuels seikukohaks, mis muinsusnõukogu koosolekul otsvaldati, oli see, et muinsuskaitse inspektori instituti ei tuloks lahendada ega seada sisse muuseumi seadusega, mida muinsuskaitse laitseeaduse muutmisega. Samuti ei tuloks muuseumile allutada muinsuskaitse inspektoriile, nagu näeb seda ette haridus-sotsiaalministeeriumi poolt wölsja töötatud lawa, mida vastavate lemmuuseumidele igas muuseumi-ligis. Inspektori ülesandeks jäiks aga muinsuskaitse kostamine ja selle järelevalve.

Järgnevalt otsustas koosolek wöötta muinsuskaitse alla Waivara kirik ja samas kihelkonnas asetsevad Peeteristi tabeli, mis on mõlemad wanagaegsed ehitised.

Mag. E. Laid muinsuskaitse inspektoriks.

24. II 1936

Haridusministri käskirjaga määlati haridusministeeriumi seaduse ja kunsti osavonna juure loodud muinsuskaitse inspektori tööhale, arvates 1. maist mag. Erik Laid. E. Laid on löpetanud Tartu ülikooli, magistereerides kahel alal, — nimelt etnograafia ja arheoloogia alal. Tema hoolde jäeks tulevikus muinsuskaitse korraldamine ja selle järelevalve.

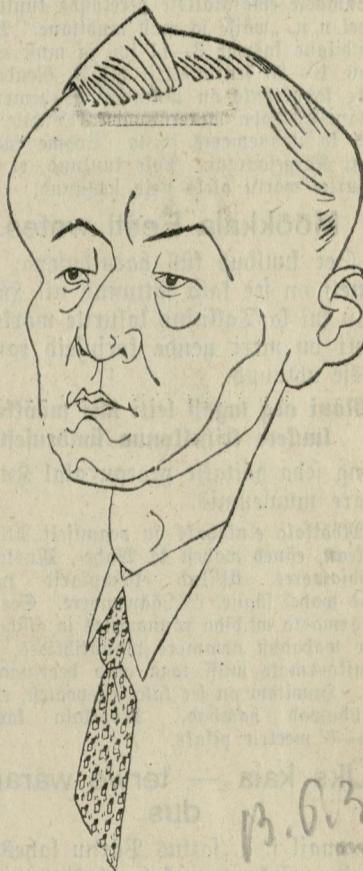
Lähemais päewil läheb haridusministeeriumist kohuministeeriumi töölistikusse sakonnale läbiplatamiseks muinsuskaitse laitse seadus. Selles seaduses on lähemalt ära määratud ka muinsuskaitse inspektori wöimupiirid.

Wallasmuinsuskaitse investeerimise alal uus kord.

Sariidus- ja sotsiaalministri poolt on linnitatud juhised wallasmuinsuskaitse hoibmisse ja inventeerimise lohta, misjuuguste järgi need muinasvarad hoitabse alal Tartu ülikooli arheoloogia kabinetis või vastavates muuseumides, kuna aga üldine inventariraamat nende üle peetakse arheoloogia kabinetis. See näewad need juhised ette, et kaevamisi wöib toimetada ainult ministeeriumi loal ning kaevamisel leitud esemed kuuluvad üleandmisele ninet. Kabinetit võti paigutamisele muuseumidesse ning kaevamiste löpetamisel on esitada aruanne tulemuste lohta.

See, kellest juttu

GORI sharzh

13. 6. 36
Muinasteadlane mag. Eerik Laid.
Nimetati muinsuskaitseinspektoriks.

Kõne muinsuskaitsest raadios.

Muinsuskaitse nädala puhul kõneleb eesmas-päewal kella 8.05 min. õhtul raadios muinsuskaitse inspektor mag. Erik Laid teemal: „Mis meie kaitseme muinsusjäänuseid.“

Awagem maapõue arhiwid,

öppigem tundma muistset Gestit!

arvest
Wiisteist oostat käisime üleseiswuse teed, kus meid kindlast waid majandus-, sotsiaal- ja riigiwormi politika — poliitika kolmandas aitmes. Meie tüttsisfime teel ja pildusime üksteist, kuna ei olnud selged ideoloogilised shid, kuhu peame jõudma.

Jõudsimme niiwisi välja mitte ainult raskete majandusküle, waid veel raskemale maimsele kriisile, mida oleme hakanud nimetama poliitiliseks kriisiks.

Nüüd tahame parandada neid wigu. Tahame suundada fraasidest süsteemi, launistest suveldume lügavustesse, osime vormile sisu, osime Gesti leivale õiget maitset ning seome hingi ja südameid — et püstitada jäätuid tähisid.

Kuidas seda teha?

Kui tunneme hästi oma minewikku, siis mõistame korrabada ka olevikku ja meie kasvatame siis ka tänuilise pärandoajad tulevikus. Oma minewiust tunneme peamiselt seda kuba osa, kus wõõra tahe juhtis eesti rahvast. Jätame hetkels selle ajastu kõigi tema pealmaiste monumentidega ning suveldume mulla põue esivanemate arhiwid jõure; siirdume tagasi finna aega, kus eestlane oli oma maal suverääne poliitiline ja majandustlik tegur. Nurimine muistset Gesti vahariiki, mille jatkajad meie oleme praeguse vahariigiga.

Ühesõnaga — anname esitlasele tagasi tema tuhandeasjade ühe luage minewiku ja meie loomulikul teel lahendame ühe oma keerulaisi kriisiprobleemidest. Meie saame siis tugemaks kõlblistelt ja meie ei karda ei välisisega sisevaenlast. Siis meile selguvad täielikult meie ajaloosid ülesanded ja järelpõlved teostavad jugeldat oma rahvusliku lutsumatu.

Aga meie muinasminewikku pole seni nuritud küllalistelt, et wõõrmise seda öppida tundma kõigekülgelt. Tehem seda!

Omame ju selles küllalt eriteadla, omame huvi ja indu. Vajame ainult seltsonna kõlblistelt toetust ja raha!

Gesti Rahvuslaste Klubid (ERKid) on tööstnud meie muinasminewiku nurimise lipu förgemale kui on seda tehtud seni.

Esimene üritusena on valitud eesti muinaslinnade nurimine, kuna need on tegelikult eesti muistse kulturi maapõue arhiwid. Linnused ja nende ümbruse osulad peidavad endas palju seni vaidlatavat ja tundmatutki.

Rahaaaukude leidjad said tasu

Käesoleval jügil Augusti Luht leidis Otepääl Serwaste külas, Paarli talu maalt ilse 3 kilo wanu 14. sajandi höberaha. Niiud teatas muinsusinспектör, et leidjalale on määratud tähen-datud rahade eest leiutaja 185 krooni.

Häädemeeste walla Arumetsa külas leidis Hendrik Siiman Muraka talu maalt juuremal armul 16. ja 17. sajandi höberahafid. Temale on määratud leiutajaks 120 krooni.

Muinsusinспектör juhtis tähelepanu, et muististe leiu puhul peabid leidjad jätmata piutumata leiukoha. Sel puhul oleks leiutaja juurem.

Uus höberahade leid

Paul Petter leidis 14. oktoobril Kuisalu fi-

Nad marjamad loogu meie sangerliku minewiku. Meie lohus on nüüd avastada need dokumentid ja kirjutada neist raamatuid, sisulaid ning tüsedaid, milledega ehitame tugeva kultuurillaile oastasadade kultuurilise värprate esivanemate juure.

Selleks mäjime raha?

Alustasime nurimistööga Iru linnusel. Haridusministeerium ja riigivanem panid wõha esimesed väljaliised summid. Tulemuse loota ka tulevikus nende heatahtlikele toetusele ja riigi eelarvele. Aga ainuüksi riigi summid poleks küllaldased nurimistöö soovitava läbirääga ja intensiivsusega läbi viimiseks.

Seepärast otsustas ERK paluda appi selskonda. Palunda annetusi isikult, asutusilt ja ettevõtteilt, kellel on südame ligi meie muinasminewiku valgustamine.

ERK saabab välja oma liilmete laund 10 kõrjandusraamatut, mis kannab pealkirja "Tallinna ERKi muinaslinnade nurimise erifondi kõrjandusraamat".

Palume kõiki, kelle poolle nende raamatutega võordutakse, mitte ära velda oma nime, nad ressi ja annetatakse summa raamatusele kirjutamisest.

Toetame ühiselt uue omal kultuuri perioodi algust ning kindlustame endile kui wanale kultuurrahvale — õige koha pääke all.

See ei läi meil üle jõu. Üksikult nõnda palju — läib üle jõu. Aga paljudelt piisut — annab kavitali, millega viime läbi oma töö!

Muinaslinnade nurimise erifondi summa jookse arwe asub Tallinna linna pangas.

Tallinna ERKi juhatus.
Tallinn, 21. 8. 36.

riku lächedal maanteekraawi kaevamisel 355 ter-wet ja 55 poolitit höberaha, ühe höbehelme ja rinnake. Need höbemündid kuuluvad 11.—12. sajandisse. Rahad on peamiselt Lääne-Euroopa linnade ja piirkonnide rahad. Anglo-saksi rahast on leiu hulgas vähel määral.

Gestis on seni leitud üldse 4000 Lääne-Euroopa münti. See arvo suureneb eeltähendatud leingu 10 protsendi wörra.

Wanaagseid flaashelmeid

leidis A. Künni Lümandu Kabelimäelt. Sama isif leidis ka ühe rootsi waakraha, mis on pärit 17. sajandist.

Rahaaaukude otsijate tegevusele tehakse lõpp

Keegi ei tohi kaevamisi teostada haridusministeeriumi loata ja maaomaniku teadmata

Elle muinsuskaitsse inspektor E. Laib informeerides lehemehi, ütles, et viimasel ajal läib maaal ringi tundmuse isikuid, kes teostavad siin seal kaevamisi ja randustse otsarbel. Kaevamise wõtetaksette sageli maaomaniku teadmata. Ja kui siis maaomanik läheb läbisina, kelle loaga ja mis otsarbel siin auke maa- se kaevatasse, siis ütlewad kaevajad end olevat förgemad ametnikud, kelle tegevuse vahel teatumees üldse oma nina ürgu piisku.

Kuna sellised isikud teostavad kaevamisi isikliku lastu kaamisel ja pole mingit tagatist, et leitud esemed wõi muinasvara lähestid riigile, kuhu need muinsuskaitsse seaduse järel peawad minema, siis ei saa sellist kaevamisi pidada soomitusvats ei teadusliku nurimise ega ka maa- manike huvide seisukohta.

Kohapealseste isikute informeerimiseks olgu veldud, et loa muinasteaduslikeks kaevamisteks kalmetel, muinaslinnustel ja mujal annab haridusministeerium. Vaba tujutab endast kaevamise tunnistust, millele on märgitud loa saajad isiku nimi ja piirkond, kus tal luba on teostada kaevamist. Kaevamisluba kannab haridusministri wõti ja abi allkirja. Enne kaevamist tuleb informeerida maaomanikku. Tartu üliõpilsi arheoloogia-kabinet ja haridusministeeriumi ettevõtted teostatud kaevamistel pole ühelgi juhtumil jäetud informeerimata maaomanik- ku ega tehta seda ka edaspidi. Kohatedel, mis pole muinsuskaitsse seaduse all, wõib kaevamine sündida ka maa- maniku loal, aga niipea kui satutakse juhuslikult muinaseidudele, tules sellest lohe teatada haridusministeeriumile.

Linnamägede nurimine algab

Muinsuskaitsje nõukogu ettepanekul andis haridusminister muinsuskaevamistöödeks loadi: prof. H. Moonale, kes hoiab urima Tartumaal Peedu linnamäge; magister M. Schiedehelmile Kunda-Malla, Wäiwara, Peetri ja Liini valdades ettevõetud muinsusnurimis-töök; mag. R. Indreule Kunda-Malla, Sauga ja Nehatu valdades ning Saaremaa ning Läänemaa valda- des ettevõetavaiks urimistööks; mag. E. Laidile urimistelks Nehatu valdas Harjumaal; üliõpilasele A. Vasarile urimistööks Kotura, Vesneri ja Kolga valda- des; üliõpilsi arheoloogia kabinetile anti luba urimis- tööks Särgaweres Viljandimaa ja Gesti Rahwa Mu- semile Vana-Kariste valdas, Saapa talude maa-olal. A. Friedenthal sal loa urimisest Marjamaal.

Läti muinsuswalitsjuje direktor

Gestis 8.9.36

Esiines Tartus ettekanedega Läti muinaslinnuste urimisest.

Olasmopäeva lõuna ajal Jacobus Tartu Läti muinsuswalitsjuje direktor ja Riia ülikooli muinasteadusprofessor Francis Balodis. Ühtul kella 6 ajal esiines prof. Balodis kõnega Õpetatud Gesti Seltsi ettekandefooroleks "Muinsarist muinaslinnuste urimisest Lätis". Koosolekuloleks ilmunud rohkest ajast huvitatud. Prof. Balodise Gestisest fõit on ühendudes tulevalt sügisel Riias latviasetava Balti ajaloolaste Kongressiga. Niimelt on prof. Balodisel sel teemil mõtete vahetamine meie aja- loolastega.

Laiaulatuslikke arheoloogilisi kaevamisi üle maa

Pirita ja Padise kloostri ning Põltsamaa lossi restaureerimist ja konserveerimist jatkatakse. Riik omandas endale ajaloolase A. Põrki väärtsuslikud kultuurajaloolised ja etnograafilised kogud

Valgamaalt leiti 11–12 sajandist päritolevaid nõhemünte

Muinsuskaitse inspektor mag. E. Laid andis teisipäeva õhtupositiiv Tartus ajalirjanikele juhujamise eeloleval suvel lammutatavatest arheoloogilistest kaevamistest ja mananegste ehitustest parandamis- ja konserveerimistööst. Arheoloogilisi kaevamisi tahetakse suvel esialgsse lama kohaselt õige laiaulatuslikult üle maa ette wöötta. Kaevamistööde läbiwimine olenes aga siiski suurel määral sellest, kui palju selleks rahasid saadakse hankida, kest riigi eelarve faunu selleks ettenähtud summadeist, mis on üksna piiratud, üksinda ei viisa.

Arheoloogilisi kaevamisi tahab prof. H. Moora ette wöötta Viljandimaal, Sürgawere wallas Lõhamere linnamäel, mida tuntakse rahwasuus ka

Lembitulinnuse

nime all. Kuna eelmisel suvel seal teostatud proovi-kaevamisel saanutati häid tulemusi mitmesugustele leidude näol, siis tänavu tahetakse seal kaevamisi teostada suuremas ulatuses.

Mag. R. Indriko ette wöötta ette kaevamisi Lääne-maal Haimre wallas seal algkooli öuel, kuna seal asetseb manana egne kalmistu, kus juba warengi on kaevamistööd sooritatud. Et aga kool tahab endale püsittada wajalisi ehitusi ja sisse seada iluveda, siis on tarvis seal kaevamistööd lõpetada. Peale selle ette wöötta mag. Indriko ette veel kaevamisi Kastre-Wönnu wallas Tartumaal ühel kivi ja a j u l a l . Samuti teostab ta kaevamisi Värsamaa wallas Saaremaal.

Arheoloogilabini torralduel mitakse kaevamised läbi ka Saaremaal, Laimjala wallas Asva eelroomarauna ja a j u l a l , kus mag. Indriko juba warem on kaevanud.

Mag. Erna Ariste teostab kaevamisi Tartumaal, Meeri wallas Jaagupi talu kivilamell. Kaevamistööd seal algasid juba esmaspäewas ja need toimuvad seal mitteamast forda. Üliõpilane A. Wassar jatkas kaevamisi Harjumaal, Nehatu wallas Jru linnamäel. Samuti teostab ta kaevamisi Anija ja Ingliste valdades Harjumaal. O. Saare teeb kaevamisi Harjumaal Jru linnamäel ja siis veel Virumaal Räfku, Tudulinna ja Kärtati valdades, kus ta lavalseteb kaevata käpaga.

Dr. A. Friedenthal teostab kaevamisi Lääne-maal, Märjamaa wallas Limandu küla noorema ranna ja k i n i k a l m e l ning Virumal Vao walla Antu asunduse maal asetlevad wanemal raua ja a j u l a l . Peale selle tahab ta veel ette wöötta muinas-teaduslike kaevamisi Karuse kihelkonnas Lääne-maal.

Mag. E. Laid kaevab ise ette wöötta kaevamisi kas Harjumaal Varbola wöö Hageris Lohu jaanilinnal. Mis puhub ajalooliste muinasvarade parandustöödesse ja konserveerimisse, siis töigepäali jatkuvad need tööd Pirital. Pirital teostatakse kloostri põhja- ja lääne-konserveerimine. Sein puhasatakse kaevamatest

põõsastest ja kaevakse pealt suurte paeplaatidega, kuna seina- ja põõsarakud täidetakse tsemendiga. Need tööd toimuvad kloostrialal.

Samuti jatkatakse eeloleval suvel Padise kloostri restaureerimist. Neid tööd teostatakse Padise kloostri juures juba kolmandat aastat. Siinohal märgitagu, et tohapeal on asutatud Padise kloostri kaunistamise selts, mille põhiliri on füsemuniste-riuminis praegu registreerimisel. Selts tahab kloostri korrashoiuks kaasa aidata, mis on väga tervitatav.

Ka Põltsamaa lossi firdajeadmisi ja restaureerimistööid jatkatakse haridusministeeriumi toetusel. Juba niiid on suur osa lossi esindusrenume forda saadud, mis välisisatundiilegi on head muljet pakkunud.

Peale nende teostatavate veel rida teisi parandusi ja konserveerimisi üle maa. Need tööd viiakse läbi suuremas wöö wähemaks ulatuses haridusministeeriumilt selleks saadud toetusega.

Eduks märkis prof. E. Laid oma juhujamises, et riik on omandanud ajaloolase A. Põrgi kultuurloolised ja etnograafilised kogud. A. Põrk, kes on tuntud meie wanana põlve amatöör-ajaloolasena, oli kogunud Eestist kui ka Wenemaale võrdlemisi rikkalikud kultuur-loolised kui ka etnograafilised kogud. Need kogud lääsid pärast tema surma väljapäeval.

Üle kõlme aasta festiivid läbirääkimiste tulemusena on näidatud riik omandanud need kogud hiljuti haridusministeeriumi poolt fölmüitud kujuliku lepingu põhjal. Kogud sisaldavad üle 3000 numbri üksikuid esemeid ja selle eest maksti 25.000 krooni. Kogude hulgas leidub rida kunstiesemeid, etnograafilist rahvakunsti, aga kaige suuremates elatuses just rahvateaduslike esemeid, milledest osa kuulus eestis, osa aga soomeesku rahvastele. Eesti omadest on kogus häid r a h v a r õ i w a s t e komplekti. Kõige väärtsuslikum osa neist kogudest on aga soomeesku rahvastele pühitut etnograafiline materjal ja nimelt nordwlaste ja teremisside rõivad kui ka mitmesugused pühemesed rahvakunsti alal.

Kogude omandamisega on need päästetud teadusele. Samuti annavad nad teisest küljest väärtsuslikku kultuur-materjali. Eesti Rahvus Muuseumi soomeesku rahvaste loigudele.

Lõppeks tutvustas muinsuskaitse inspektor ajalirjanikke Valgamaal ilmsikustiinud rahaleinga. Niimelt on Kuigatsi walla Püripalu alevikus elutsem Justin Prussepp leidnud Konge ja Rebaste talu püriktuvi kaevamisel wanaageged münne, mis asetsevad maa sees 35–40 fm sügavuses. Selgub, et need on 11. wöö 12. sajandist päritolevad Läänemeremaade anglo-saksi ja mitmesuguste Läänemeremaade Saksalinnadele kuuluvad mündid. Mündid on hõbedast ja kaeluvad kõlk 600 gramm. Haridusministeeriumi poolt on leidjale määratud leitufu 90 krooni.

Märkimist wäärib ajaajal, et leibja ise on teatanud ministeeriumile sellest leiuast, nagu see ta kõigiti loomulik ja soovitav on ja peaks olema. Tuleb aga siiski ette veel juhtumeid, kus inimesed ei tea, kelle poolle põõrduva muinasleidude ilmsiks tulekul. Olgu tähelepanu juhitud sellele, et kõit maa seest leitud muinasvarad kuuluvad haridusministeeriumile, kes siis soovi korral mästab leidjale ka õiglast leitufu.

Muinsuskaitse revideerib lammutamisele määratud vanu ehitusi

Muinsuskaitse inspektori ülesandel tegi mag. G. Ränk pikema matka Lõuna-Eestisse ja Saaremaale, et vaadata üle vanu maju, mis on määratud lammutamisele. Nimelt on valdade viisi üle riigi koostatud nimikiri nende vanade ehituste kohta, milliseid kodukaunistamise aktsiooni teostamisel tahetakse lammutada. Teisest küljest ollakse jäiale huvitatud, kas nende vanade ehituste hulgas pole selliseid, mis võksid kuuluda muinsuskaitse alla.

Mag. G. Ränk on matkanud ligi 3 nädalat ja põhjalikult tutvunud lammutamisele määratud ehitustega, kuid pole leidnud selliseid, mis vajaksid muinsuskaitse alla võtmist. Seega võidakse need vanad majad niiüd lammutada.

Poola diplomaadid müüsidi oma varandusi

Poola saatkonna liikmed saadik V. Przesmycki'ga eesotsas lahkusid Tallinnast laupäeval, et Skandinaavia rikide kaudu sõita Londoni. Enne lahkumist realiseerisid Poola diplomaadid oma valasvara, peamiselt mööbli. Pealinna asjast huvitatud ringkonnad võisid soodsana hinna eest saada häid garnituure mööbleid, nende hulgas ka väärtsuslike antik-esemeid.

Raamatuköitjalt „leiti“ wäärtuslik wanade piltside kogu.

Mees ostis pildid 15 a. tagasi täiturult. 16. sajandi mündid wahetati säärasabaste vastu.

Uusi muinsusvarasid haridusministeeriumi walduses.

Wäärtuslike piltsidekogu sattumisest haridusministeeriumi waldusse informeerisid eile ajakirjanikke muinsuskaitse inspektor E. Laid ja linna arhiwaari abi Peeter. Pildid tödenäolikult on pärit 18. sajandi lõpust ja 19. sajandi algusest ja kujutavad eesti maarahvast ta mitmeleisises töös ja tegemusess. Kuna sellest ajajärgust on säilinud vordlemisi vähe rahvateaduslike materjalite, siis on piltside teaduslik wäärtus suur. Piltside omanikult oli viimasel ajal Tallinna raamatuköötja J. Värbu, kes need 15 aastat tagasi oli ostnud wanakraamiturult. Haridusministeerium omandas need pildid J. Värbul.

Piltideelogusse kuulub 16 piltri, mis mälitud alkarellwärwidega ja kontuuri mõõda paberist välja lõigatud. Niihast piltside mälimise viisi, nende väljalöötmise ja neil kujutatud esemete järgi võib oletada, et

pildid kuuluvad 18. sajandi lõppu ja 19. sajandi alguse.

Uus piltside lännab aastaarvu 1798. Kompositsioonist on pildid haruldastelt head ja

kujutavad maarahvast tema mitmeliises tegemusess.

Nii on kujutatud pulmi, pühapäevi, hetsategu, rehepesku, lantmastepefensi, laata jne. Pildid tödenäolikult on pärit tihalt maa-alalt, näiliselt Läänemaalt, Noarootsi, Lääne-Migula või Küllamaa lihelonnast. Nende autori lohta võib öelda, et see pidi hästi tundma maarahva elu ja mõistma eesti keelt, test

piltide allkirjad on eestikeelset tolles agres kirjaviisis.

Kunstnik nimetähedest võib järeldada, et piltide autoriks võib pidada aadlitsu Peter-Friedrich-August Uegkülli, kes elas Läänemaal 1766–1838.

Need töök on oletused, mis tehtud eestalgsete maatalustike põhjal ja tulevitus on maja neid küsimusi põhjalikult mürkida. Piltside kogumäärus seisab erilises hooles ja armastuses, millega need mälitud. Inimesed ja esemed on kujutatud sellise täpsusega, et näitets

piltidel leiduvate waipade, pearäätide ja naiste seelitute mustrite järgi on võimalik neid esemeid täpselt restaureerida.

Nii terveiliku piltsidekogu nii wanast ajast pole veel seni olnud. Meie rahvateaduslik muuseumimaterjal on pärit hilisemast ajast. Selles mõttes on see piltsidekogu eriti filmatorikava täpsusega.

Etsingu on käwatuss see piltsidekogu anda materjalina kujutamiseks Eesti Rahva Muuseumile, kellel on praegu teksil rahvarõivaste albumi loostamine. Hiljem pildid deponeeritakse Eesti Rahva Muuseumi.

Teiseks insp. Laid kõueles suuremasti wene hõbemüntide leiuist Petserimaal Wilo wallas Umkomitsa külas Mäe talu põllult. Leid sisaldab 500 grammi wene hõbemünite, millised pärit 16. sajandist.

Mündid leidis Mäe talu sulane Vasili Müürisepp läesoleva aasta leuvadel ja leidu registrerisid tol torral ka ajalehed. Aga alles pärast pikk ei strännatuid on mündid mõist lõpus säilinud haridusministeeriumi waldusse.

Nagu selgunud, hoitanud lohalis töölist opetaja Müüriseppa, et see õigu leiuga töötamiga tergemeelselt. Holatuvest aga ei olnud kaas ja tui haridusministeeriumi wolnik läts tohale, seletas Müürisepp, et ta mündid tuttarvaille laatalt jaganud. Seletus paistis ebauutavana ja asti anti politsei lätte juurdlemiseks. Juurdusega selgitati, et Müürisepp oli mündid kogusummaga 18 trooni wäärtusnes wahetanud Peteris Altelei Tšopatalovi kauplustes säärsaabaste vastu. Haridusministeeriumi hinnangu järgi on mündide wäärtus umbes 35 trooni. Tšopatalow oli mündid omaorda wähesuguga edasi müünud ja lõpus saadi mündid lätte Tartust, kus nad konfiskeeriti.

Kolmandaks inspektor Laid märkis, et haridusministeerium on võtnud enda lätte hoiule mõni aasta tagasi surnum ajaloolase A. Põrga etnograafilised logud, millised sisalda mad üle 3600 numbris wanemaid eesti rahvarõivaid, samuti mordvalaste ja tšheremisside rahvarõivaid. Need logud olid seni muinsuskaitse all ja nende hooldajaks oli A. Põrga lelk. Viimase haiguse töötti võeti logud mündid haridusministeeriumi hoole alla. Haridusministeerium saatides logud Eesti Rahva Muuseumi.

Vanarauda – ka muuseumi.

Metallikogu mõistlus noortele.

Allveelaewastiku sõltkapitali wanadest päritolev manametal. Sooviga raua korjamise aktsooni vastu on osutatud hui ka muinsuskaitseinspektoor, kes on arvamisel, et wanaraud hulgas mõidakse leida ka esemeid, mis kujutavad teatud muinsuswäärtuse. Et hoiduda muinsuswäärtusega esemete kaotamise eest, on sõltkapitali valitsus annud tihedasse koostöösse muinsuskaitseinspektoriga, kelle korraldusel

criti agarasti on wanaraua kogumise aktsoonile pannud läed külge noored koolispilased. Laupäevad ja se mälestusmärgid. Kõik annetused pühapäevad on kujunenud noortele tulevad vastava tabeli järgi arvestades „kodulauanäitamise tööpäeva- dels, mil kogutakse kõltu kõltu isaisa-

dest põhjata manametalli korjamise aktsooni eriti just õppimis noorsoos, on sõltkapitali juhatuse töötanud välja juhtnöörid õpilastele koolide ja klasomiaad teatud muinsuswäärtuse. Et sõltkapitali juhatuse töötanud välja kõlaliseid vaheliseks manametallide mõistust, kelle wanametallide mõistust, on sõltkapitali juhatuse töötanud välja laevasõidud välismaale, sõjalaeade relvade mudelid jm.

Tallinnas awatalse wanaraua laoplats tuleval nädalal, 28. sept. Hollandi t. 5. ühes wanametallide annetamisega wõetakse vastu ka rahalisti annetusi, millede vastu samuti antakse.

criti rohkesti manametalli loodetakse saada wanade raudaedade — „lõvipuuride“ — koristamisest surnuedadel, kus need sageli on jäetud hooletuse.

Kaarli kirkku tell allveelaewastiku sõltkapitalile.

Kaarli loguduse juhatus tegi laupäeval algupärase lingituse allveelaewastiku sõltkapitalile, annetades tarvitamiskõlbmatult muutunud ligi tonniraaku prontsifirikule. Sellega omandas Kaarli logudus sõltkapitalilt eesmese järgu kinnisvara märgi ja riinestantavat mälestusmärgid.

Seades Kaarli loguduse eestlujul, on sõltkapital teinud algatuse, et töök maimulikud põõralsid tähelepanu kirikute ja surnuaedade korraldamisele, ajudes koristama lagunenud ja lattiseid riste ja pargi ning puhastades surnuaedade ümbrus igasugusest wanast metalliprahist. criti rohkesti manametalli loodetakse saada wanade raudaedade — „lõvipuuride“ — koristamisest surnuedadel, kus need sageli on jäetud hooletuse.

Manametalli logumiseks on allveelaewastiku sõltkapitalil organisertud üle maa 29 toimkond ja üle 400 abitoimkonna, kes töök on asunud juba energiliselt tööle wanametalli logumise alal. Manametallide pea-laoplats on leitud Hollandi tänavas nr. 5, kuhu wanametallide wastuwõtmine algab 25. oktoobril. Wanametallide on laoplatsile wõimalus ära saata, kuid soomi torral saabetaisse laost ka weoriist wanametallile järel.

Dr. J. Mannise jõulukingitus Eesti rahwale

Mõtted pärast Eesti Rahva Muuseumi avamist.

Eesti on saanud mälestussamba, ei üksi igatu jaoks, nagu neid viimasel ajal palju püstitati ees, vaid kogu rahva jaoks, esivanemate jaoks. See mälestusjärgmises on hiljuti täielikult avatud. Eesti Rahva Muuseum. Selle ruumides Raadi lossis jalutades ja väljapanekuid vaadates teib auhartus üdamesse ja nagu mingisugune sisemine hääl huiub: Õringad jalastil. Siin on pühapäik. Sipelegate üsimus on aastate joostul siia suured esivanemate warandused looku kannud; nüüd muuseumi täieliku avamisega on nad alles tööle vääriliselt hinnatud ja kirja ning telegraafidel tegijale tänu avaldatud. Maapõues leidub paiku kulta ja hõbedat, aga nende vääratus jääb seni nulliks, kui neid ei ole pääwavalgele toodud. Seni kui muuseumi suured warandused seisid looku kuhjatuna ladudes, oli nende vääratus ainult nende olemasolemisest teadmises, kuid nüüd direktor Mannise poolt teaduslikult korraldatud, on nad suureväärustuskudeks saanud, mille on, tahaksin ütelda, hing sisse tuunud, nad kõnelewad esivanemate väewast ja tööst, murest ja rõõmust.

Eestis muuseumi asjatundja puudus, otiti abi Soomeist, kes Gestit abitarvituse puhul tihti ühes ehit teises suhtes lahkesti andnud. Abi tuligi direktor dr. J. Mannise kujul, kes riteadlasena üksi olles käe pani Kalevipoja tööle sarnanerale ettevõttele. Nüüd on see higlatöö lõpetatud ja dr. Manninen põlise mälestussamba valmistanud. Eesti asutise ünes, mille üle mitmed riigid või wad kadebad olla. Sa selle tähtsa loomingu on ta vordlemisi lühikesel aja joostul korda saatnud. Kui ta ka 5 aastat Gestis tegutsenud, on öetti

viimases aastal etnograafilised kogud praeguseks saanud. Soomes näitels on muuseumi töö palju lauemini kestnud, mitmed asjatundjad seal korraldajat toetanud, kuna meil peatöö töökü üksi direktor Mannise õlgadel lasunud, kes pääwad ja isegi ööd muuseumis töötanud. Soomes on hulga töölise peale waatamatu muuseumi korraldamine lauemini kestnud. Dr. Mannise ennast ärasalgav töö äratab sügawat vapidamist ja auhartust tegija kohta. Sedatöö ongi välimaal juba mitmes lohos vääribiliselt hinnatud ja kirja ning telegraafidel tegijale tänu avaldatud.

Kahjuks on aineline seisukord mõnigi kord. Mannist takistanud muuseumi vastavat nõuete järele korraldamast. Nii näitels ei ole iska veel saadud tellida siiverkappi, mis ligi miljon marka maksma läheks.

E. R. Muuseumis oleme saanud Gesti oru-pärasemale rahvateadusele kindla aluse. Rahva minewiku kohta puuduvad kirjalikud allikad peaaegu täiesti; wanem aeg ei pakunieile Gesti kultuuri arenemise kohta kuigi palju teateid. Mida kirjalikud allikad meile ei anna, seda võime muuseumi kogude varal enamus-vähem rekonstrueerida; etnograafia ja arheoloogia täiendavad ju omalt poolt kultuurajalugu. Dr. Mannise poolt teaduslikult korraldatud esemed edendavad märkalt Gesti kultuuri uurimusi. Sedat on dr. Manninen muuseumi loomingu törialal ise juba näidanud. Ta on tähtsa teose: „Eesti rahvariitute ajalugu“ kirjutanud, mis juba „Soomes ja Saare“ suutnud liitust ja hindamist leida.

Kui palju materjali ei anna urijale peale

rahvariite Raadi lossi muud kogud, kui aga rohkem uurijaid leiduks. Praegu töötab direktor J. Manninen muuseumi muuseumi korraldajat toetanud, kuna meil peatöö töökü üksi direktor Mannise õlgadel lasunud, seletust hankida.

Dr. Manninen on oma Kalevipoja tööga Gestile au teinud. Jõupingutusel töö korda-saatmisel ei ole ta oma terveist hoolinud, vaid seda silmist jättes peab ülesannet tagatoreda jõulukingituuse saanud, kus ta igale külmurdnud, arstide nõu järele peab ta uue aasta alus mõneks ajaks välimaale sõitma terveist kusatama. Voodame, et lõunapoolne lahe kliima head mõju ta terveise kohta avaldab ja direktor priskelt tagasi tuleb oma korraldatud muuseumi juhatama.

Gesti rahwas on E. R. Muuseumi eresel toreda jõulukingituuse saanud, ta igale külastajale ülewaate hangib esivanemate kultuurilisest arveremisest. Meie noorus võib sellest muuseumist liihikeste aja joostul parema pildi Gesti kultuuri omadada kui mujal nädalate ja kuide järele. Muidugi saab see teaduse edendamise tempel ikka enam koolidele ja Gesti kultuuri harrastajatele nagu mingisuguseks palverändamise lohaks, omoti selle wahega, et nad siia looku tulevad oma teadusti laiendama. Muuseumi looja on oma filmapaistva tööga kogu rahva töölist tänu ära teeninud, olgu ka, et igaüks seda küllalt ei taipa. Gesti Rahva Muuseum tööndab omaltki poolt, et Gestile tuleb meid ikka meelespidavatelt Soome suguvendadelt walgust.

M. J. Eisen.

Needel, 30. septembril 1927.

3

Wanawara salwe suured warandused.

Päris korraldnustöö alles algab.

Orjarahva pärandus wahale Gestile.

Eesti rahva muuseumi juhatus on hoiudus-tarvitamisfölkulustudel, kõita või mappidesse ministeeriumile esitanud 1927./28. teise poole ja 1928.-29. aasta lohta eelarved ja palunud läesoleva aasta tulude lattelks vabariigi valitsuse läsutada olema kultuurilipitali väärt 278.500 marbla toetusels määrata dr. J. Hurda ja teiste kogude korraldamise tuludeks 1. oktoobrist 1927. kuni 1. aprillini 1928. a. ja rahvaluule arhiivituludeks 1928.-29. aasta peale võtta hoiudusministeeriumi eelarvesse võimalikult terive esitatud summa 725.000 marga suuruses.

Rahvaluule poolest tulub Eesti kõige rikkamate rahvaste hulka ja on leidnud vastavat tähelepanu kogu maailma folkloristide poolt, mis on läinud kuni kontakti loomiseni Väallanti, India ja Lõuna-Ameerika teadlastega, kõnelemata ligemisest kultuurimaadest. Kahjuks ei ole Gestil seni võimalust olnud oma suuremat ja rahvusvaheliselt tähtsamat vaimuvara korraldada, ümber tööt ja teaduslike läritteosedatavat teha, koguni Eesti rahvas ise pole saanud seda läsutada, kust meie rahvaluule suurem ja väärtslikum kogu — dr. J. Hurda kiusus „wanawara“ on olnud siamaani Soome Kirjanduse Seltsi läes hoiul. Alles mõõduunud suvel töodi see Gesti ja tolltuleppe põhjal E. R. Muuseumi hoiudusministeeriumi ja Tartu ülikooli wahale ja vabariigi valitsuse otsuse põhjal moodustati üheksese osutis Gesti wanawara kogude valitsemisels, korraldajatelks ja trükli toimetamisels kui ka ülikooli õppetegewuse võimaldamiselks.

Nüüd seisab arhiivil ees paljudes aastatele hingla wö: Tuleb korraldada tööl originaalid

Töö jaotus Tallinna ja Tartu muuseumite wahel.

Tallinnasse koondatakse Kunstiõod.

Hiljuti nimibati Tallinna Gesti muuseumi wö põhikiri. See toob seni esisse muuseumi valitsemise viisi mõnegi muudatuse. Muuseumi juhtirooks orgaanits tuleb hoolekogu, mis koosneb 10 liikmeist: Tallinna Gesti muuseumi ühingu juhatuse esimes, juhatuse 2 liiget ja 3 ühingu peakoosolekul walitud esitajat, peale selle 1 haridusministeeriumi, 1 Tallinna linnavalitsuse, 1 ülikooli Kunstiõjaloole õpetooli ja 1 riigi Kunstitööstuskooli esitoja. Hoolekogu ülesandeks on muuseumi valitseda ja selle edusa tegemisest eest hoolitseda. Muuseumi eesotsas on peale hoolekogu veel direktor ja osakondade juhatjad ehk assistendid.

Uue põhikirja järele peetakse esintense koosolek juba homme öhtul ära.

Tallinna Gesti muuseumi tahetakse wö jaarendada peaaegulikult Kunsti-muuseumi, koondades siia võimalikult töökü Gesti ja Balti Kunstimuuseumide tööd, wöhemalt 19. aastasajast alates. Tartu Gesti rahvamuuseumi ja „Pallasega“ on juba läbirääkimisi peetud nende käes olevalate piltide saamiseks Tallinna muuseumi. „Pallas“ ei ole nous andma, kuid Tartu Gesti rahvamuuseum teeb seda vist kõll, kust et ta siit vastu saab väärtsuslike etnograafilised esemed, millest mõndagi tal senini ei olnud. Liphardi piltide kogu jääb aga Tartu.

Lähemal ajal tuleb inimeste valida ka Tallinna muuseumi direktor. Senini oli direktoris herra Kuusik. Nüüd on mõnest poolt ka teisi kandidaatid soovitud üles seada.

Wabaõhumuuseumist.

Mis on wabaõhumuuseum? — Nii kui see on arusaadav, siest see mõiste on veel Eesti üldiselt wõõras. Teisiti on aast Skandinaavias: Rootsis, Norras ja ka Soomes, kus i gal maal on oma wabaõhumuuseum — üks ehitatud hoone mitu. Waha harilikku muuseumi ja wabaõhumuuseumi vahel seisab jelles, et esimene on ainult hoone, milles muuseumi objekte hoitakse ja näidatakse, kuna viimases just hooned on muuseumi objektidega eesmärk. Need hooned on ühes terve sissejeadega ja vastava ümbrusega, nii et asjad ei ole siin mitte, nagu harilikus muuseumis, ümbritsetatud, kuid sellega seotud. Tähtsam wabaõhumuuseum on n. n. "Skansen" Stockholmis juures, asutatud aastal 1890. Siin on üles seitud hulg vanu Rootsi talumajasid oma terve sissejeadega: mööbel, tööriistad jne., üks laplaaste asundus ja isegi puust kirik. Kõik need ehitused on oma endistelt kohtadelt siia üle loodud. Majades elavat muuseumi teenijad rahvarelietid, nii et muuseumis läiges näeb pilti kogu algupärasest Rootsi kultuurist. Pealegi ehitatakse siin rahvatantsi jne. See kõik on nii omapärasane ja ilus, et see üllatab, kes Skansenis käinud, unustamata meele jäab...

Wähkhem kui "Skansen" on Soome wabaõhumuuseum Seurasaarel Helsingi ligidal, asutatud aastal 1905. Ka siin on mitu taluehitust, kirif, kivianik Aleksis Kivi sünimaja, 20 meetrit pikk "krikurvene" ja veel palju teisi huvitavaid asju.

Eestis wabaõhumuuseumi asutamise mõte on võrdlemisi vana, siest juba aastal 1909 töötati see läbiruumus üles, kuid siis oli tähtaam töö ees: Eesti Rahva Muuseumi asutamine ja wabaõhumuuseum jää lämpole.

Praegu, kus meil Eesti Rahva Muuseum on juba hääletatud ja ka Tallinna Eesti Mu-

seum peaks läbiruumumis ümber korraldatakse, on wabaõhumuuseumi läbiruumus jälle värvatavarale tulnud. Nimelt on asutatud "Eesti Wabaõhumuuseumi Ühing", kelle ülesandeks on Tallinna ümbruses wabaõhumuuseumi asutamine.

Tekib läbiruumus, kus meil on tarvis wabaõhumuuseumi ja kas meie väike rahvas suudab seda luua ja ülal pidada. — Arvan jaatavalt vastata võivat, siest esites ei ole Eesti Rahva Muuseum kui etnograafiline ilma wabaõhumuuseumi mitte täieline ja, teisikes, ei ole tarvis korraga tervet muuseumi luua ja võtib seda osakaupa teha. Paarist majakesest oleks eti algu küll.

Misugune peaks siis Eesti wabaõhumuuseumi olema ja mis ta peaks saaldamata?

Esiteks — wanad tühvilised talumajad ühes sissejeadega ja kõrvulhoonetega, nagu oot, faun, püstköök, tuuslik jne.

Teiseks — mõned ajaloolised ehitused, nagu näiteks väike Kärde rahumaja, milles aastal 1661 Rootsi-Wene rahu alla kirjutati.

Kolmandaks — põllutööriistade ja kalapüügiriistode kogu.

Neljandaks — väike loomaed, nagu "Skansenis", kus oleksid mõned harulased kodumaa loomad, nii hundid, põdrad, karud jne.

See kõik on muidugi tulenikumuusika, kuid tähtis on, et otsekohre tööle asutatakse ja seda on "Wabaõhumuuseumi Ühingu" juba teinud, korraldades suure Kadrioru lossis "Wabaõhumuuseumi näitus" ja korraldades praegu loenguid, lõetrusi jne.

Toetagi igaüks wabaõhumuuseumi ühingut ja aidaku kaata muuseumi luna! "Eesti Wabaõhumuuseumi Ühingu" bürroo aadress Korja tänav nr. 3. Wabaõhumuuseumil on suur kultuuriline ülesanne, läed hilge!

G. Ederberg.

agu koostöö ja krikutevaheline sõprus annats iga-
tahes tugewa tala juurde unistatava Soome sillale.
— ehitamiseks.

II. S.

Uinemate taluehituste uurimine läimmas

muuseumi pere ja stipendiaadid etnograaf-
like kogumas. — Kultuurkapitalist
ja võimaldab jälle töötamist

üuni tegewusadel, waatamata
selle töö. Selle aasta leva-
veale lige 10-aastast
toetust etnogra-
fiste üles-
tate

Eesti Rahvamuuseum

taluehituste uurimise viisaastalut
teostamas.

W.M. 19.2.27
Võrdselvest lemedest alates alustas Eesti Rahvamuuseum välisuurimisbööd kindla 5-aastakava ulatuses. Selle lava piirdedes tahetakse erlist rõhku asetada ehituste uurimisele, kuna just need etnograafid mälestused on praegusest hoigjal elumajade uuenduse ajajärgul kiiresti hävinemas.

Kahjuks on muuseum suutnud sel suvel täita ainult pool oma aastatest uurimis-
lavast, siest juba praegu on selleks määratud fütiirufitakti summid lõppenud. Muu-
seum loobas fütiirufitakti saada muri-
misi tööde toetust külal ka sügisel toetust
jagamisel, aga siis, kui need toetused sel-
guvad, on aeg välisiböödeks juba hilise. Selleaastased ilusad sügisilmad oleksid või-
maldanud töötada väljas veel terve septembris ja pool otoobrit. Nii viibiski üts muuseumi stipendiaatdest — E. Käitsing —
ehituste joonistamise ülesandel riisipalu rannakülades veel tärselolema kuu eistmejel poolset ja ta olets tööd seal ilmade poolset veelgi võimud jatkata, kui muuseumil oleks selle töö toetamiseks ainult summast.

Ehituste uurimise huvides saadab muu-
seum neil päevil oma kirjasaatjatele laiali läbiruumile. Eelolewa talve joostul malmib aga täielik läbiruum (ühes juhistega joonistajale) Eesti vana ehitustuturi sohta, siest selle lava, mis on loostatud juba 1925. a., on wanatenud.

Viimaseil aastail on tulnud värvaval-
gele palju uusi üksikasjus meie ehituskul-
turis, mida nüe lava loostamisel tuleb filmas viadata.

töötas E. R. Muuseumi rahvateaduse osakonna abi-
hoidja mag. G. Rängrü ühes lahe joonistajaga juuni 10-
pärist augusti alguseni Saaremaa ehituste uurimisel, kuna
mag. G. Laid ühe joonistajaga töötas samal ajal Setu-
maa viirides

ülejäänud stipendiaatid töötavad ühel poolt fögi-
majanduse, naissõstööde ja mündi tehnoloogiate läbiruumide
jälgimisel, teised — wanemu põllutöö, loomatastutuse,
mesinduse, jahinduse ja muu rahvapärase tulunduselu
kirjeldamisel. Praegu on neil aladel tööl järgmisel stip-
endiaatid ülitööpil.: Linda Eskusson — Saarde ja Pär-
nu ladel, Pärja Palk — Kanepis, Marta Sepp —
Viru-Jaagupis, Milla Putnis — Narva, Adele Lü-
beck — Setumaal. Kulje wallas, Helmi Tera — San-
gastes, Weera Tuchs — Võnnus ja Aino Bromm —
Harjumaal mitmes ladel.

Praegu nimetatud kogub Lätimaal, Eesti piiri lähe-
dal Viljamaa wallas asuma

Onime maarahma inimese eamakordset osta

20. III. 1927. Päevaleht Kõne Eesti taluelamute kultuurist

Rehetoad ei olnud hädaelamud

Opetatud Eesti Seltsi Tallinna sektsooni ette-
kande koosolek korraldati eile öhtul Kunstihoone väikeses
saalis. Päevakorras oli dr. G. Ränga kõne
Eesti taluelamu (elurehe) tekkimisprobleemist.

Kõneleja tähendas, et Eesti moodustab Põhja-
Euroopas elamutekultuuri suhtes erandi. Muhal ei
leidu elamuid koos rehaga. Lätis on neid vaid
Väina jõe piirkonnas.

Muinas-Eesti elurehed pidid olema suured ja
shurikkad, mahaarvatud muidugi suits ahju küt-
mise ajal. Daani kuninglikus arhīvis leidub andmeid
1632. aastast, milles nähtub, et Eesti rehetoad olid
4 meetrit kõrged ja kuni 77-ruutmeetrilise põ-
randapimaga. Ka hilisemal ajal oli rehetubade põ-
randapind 25–50 ruutmeetrit.

Enne elurehtesid võis Eestis olla kahetoalisi
suitsuelamuid, nagu neid näeme lähemate naabrite
juureski.

Kokkuvõttes tähendas kõneleja, et elurehed ei
olnud hädaelamud, vaid põllupidamisega seoses ole-
vatest tarividustest tingitud praktilised majad. Ei
ole usutav, et talupoeg oleks asunud vaesuse sun-
nil rehaga koosolevasse majja, sest metsa oli tal
külluses. Rehetare oli juba ka rehipeksimiseks tar-
vituseks vaid lühiajaliseks. Elutuba oli ümbratsetud
teiste ruumidega ja võimaldas nii pakasega sooja
kokkuhoidu. Mis puutub akendesse, siis polnud neid
keskajal kuskil ülearu.

Kõne selgituseks näidati valguspilte Eesti va-
nadeel elamutest Saaremaa ja mandril.

Linnade liidu juhatuse viimase koosolekul arutati linnade majapidamise muuseumide asutamise küsimust. Vastavates ettepanekutes rõhutati, et peaks olema asutus, kuhu oleksid koondatud kõik materjalid linna majapidamise, samuti ka kunsti alalt, et jäädvustada linna arhitektuurilist ilmet. Senti on juba mitmed rikkalikud kogud erafikute kätle laialt läimud, samuti ei saa kavakindlalt elanikele esitada andmed linna majanduspoliitikast ja saadud tulemustest, waid enne valimisi informeerib iga erakond elanikke oma viisit. Linnadel on juba hõnesoleva muuseumi asutamiseks osaliselt materjale olemas, naqu pedagoogilised ja tervis-hoiimumuuseumid. Nende materjalide hoidmiseks pole oga õiget kohtagi.

Varsti tuleb linnade liidu 10-aastane juubileipäew, seks ajaks peaks muuseum asutatud olema. See võimaldaks meie oma ja välismaa linnade esindajatele õiget pilti saada mete linnade arengust ja kommunalpoliitikast.

Liidu juhatuse tegibüroole ülesandeks muuseumi asutamiseks täpsed kavad välja töötada.

Koostamisel muuseumide seaduse eelnõu.

Laupäeval peetakse Tartus muinsuskaitse nõukogu koosolekut, kus muude küsimustega arutusele tuleb ka muuseumide seaduse eelnõu. Nimele on kavatsus lähemal ajal maksma panna muuseumide seadust.

Koosolekul tulenevad arutusele fakt seaduse projekti, üks, mis koostati haridus- ja sotsiaalministeeriumi ning teine, koostatud Eesti rahva muuseumi ringkondade poolt.

Uus muuseumide seadus valmis.

Haridusministeeriumis koostati uus muuseumide seadus, mis soodeti kohtuministeeriumi töödikussooni osakonda läbiüaatamiseks. Seaduse eelnõu koosnes 34 paragrahrist. Seaduse järel mõõtust muuseume asutada ja ka muuseumi tööd vältel.

Seaduse eelnõuga jaotatakse tölk muuseumide nelja liiti: keskmuuseumid, eriumuuseumid, linna- ja maakonnamuuseumid ja kodukohamuuseumid. Keskmuuseumid omavad ülemaailmse tähtsus ja määratatakse selistena vabariigi valitsuse poolt. Eriumuuseumid asutatakse eriotstarbeiks. Linna- ja maakonnamuuseumid piirduvad kogutavaate eemete poolt ainult oma linna või maakondliku tähtsusega eemeteega ja kodukohamuuseumid oma lühikonna muuseumise eemeteega.

Muuseumide korraldamise kohta seab eelnõu üles riida erinõondeid. Muuseumid peavad pidama neis leiduvate eemete erinimesti. Muuseumide valitsenisti teostab haridusministeeriumi muinsus- ja funktsionaal muuseumi nõukogu kaasabil. Muuseumide juhataja ja personali seadus on nende haridus- suhites seadud üles ka erindudeid.

Muuseumide töörille maa asutatakse keskmuuseum. Eramuusemid riiklikele järelevalvele

Haridusministeeriumis on koostatud muuseumide seaduse eelnõu. Teise samanimelise eelnõu koostas Eesti Rahva Muuseum. Viimase eelnõu autoriks on dr. E. Laid.

Mõlemad eelnõud tulenevad laupäeval arutusele muinsuskaitse nõukogu koosolekul Tartus.

Haridusministeeriumi eelnõus on nähtud ette: keskmuuseum, linnade- ja maakonnamuuseumid, kodukoha- ning eramuuseumid. Keskmuuseum peaks andma täieliku ülevaate Eesti muinasvaradest. Muuseumide töörliku kutsubakse ellu kogu maal. Uute muuseumide asutamisel on waja haridusministeeriumi luba. Olemasolevad eramuuseumid peavad registreeruma seaduse kohaselt ja need kuuluvad riiklike järelevalve alla. Ühtla pöördakse kõigi kodanike poole, et nad registreeriksid olemasolevaid muinsuseemaid, et need ei läheks kaotsi ega hävineks ebasoodais ruumes ja oskamata hoidmisse töttu.

Muuseumide seadus kui nüüdine on uudiseks mitte üksi Eestis, waid ka teistes riikides. Senti on muuseume korraldatud muinsuskaitse seaduse alusel. Uus seadus annaks aga muinasvarade kogumiseks ja säilitamiseks kindlama aluse.

Linnade muuseumid ellu!

Ülevaate saamiseks linnade majapidamisest ja linnade ajaloolistele elemete alashoiuks.

Linnade liidu juhatuse neljapäeval õrgeetud koosolekul arutati muuseas ka linnade muuseumide ellukutsumise küsimust, misjugu lõwa liidu büroo poolt välja töötatud.

Kavatsetavad muuseumid aitasid linnade ja alevite elanikkudele anda igal ajal erapoolestult diglast informatsiooni omavalitsuste majapidamisest, linna-valitsuse, tema osakondade ja ettevõtete tegewusest. See aitas õra kaotada iseronis valimiste eel igauguse demograafia ja valeteadete loendamise linna-valitsuse tegewuse vastu mitmesugus-te parteide huvides.

Muuseumide avamisega seisab oma-malitustel lai kultuuriline tööpold ees. Muuseas oitarad need ka jäädvustada ja alal hoida tulemastele põlvmedele meie linnade arhitektuurilist ilmet.

Liidu juhatus lõitis muuseumide ellukutsumise mõtte heaks ja tegi liidu büroole ülesandeks selleks tarvilised juhtnöörid välja töötada.

On kavatsetud Tallinna juba 1930. a. korraldada eeskujulit linnade muuseum, kuna siis sin õra peetakse la Balti linnade kongres.

Noored, tötle kodumuuseumi asutamine töölavasse!

Kuigi kodumuuseumide tähtsus on laiematele hulkadele õige sageli püütud selgitada, tegutseb meil need vast 2—3 ja pole tuulda olnud, et lähemas tulevikus viimaste arv suureneks.

Esimene kodumuuseum Eestis asutati olemasolevatel andmeil 1919. a. sügisel Ambla ühisrealgümnaasiumi juurde sama kooli õpetajate ja õpilaste poolt, tolleaegse koolijuhataja Jaan Ruumi (praegune Viirumaa rahvamälestikku direktor) õhutusel. Tolles muuseumil oli kaks osakonda, nimelt loodusteaduse ja ajaloo osakonnad ning sinna oli kogutud päris haruldasi eemeid, mis isegi välja pool kooli eriteadlaste ringkondades suurt huvvi äratäid. Muuseumi varanduste väärvtust hinnati 1000 kr. peale. Kooli sulgemisega läks 1930. a. ladin ka too ainulaadilise üritus ja viimase kogud läksid Järva maavalitsuse valdusesse.

Viimastel ajal on kodumuuseume asutatud Dorisse ja Pakri saarele, kuid missjus-te tagajärgedega need tegutsevad pole teada.

Kodumuuseumide summimaa on Rootsi, kus viimaste arv ulatub 400 peale.

Nende ülesandeks on ülevaadet pakkuda vähemate abade (kihelkonna, valda jne.) loodustest, ajaloost ja üldisest arengust. „Maaala on sin veel piiratud kui maa-konna muuseumides, töösalad aga veel mitmekesimed, sedi kodumuuseumide peapiüüdeks on: koguda ja efile tösta kõike seda, mis hõhapealtes looduses ja kultuuravaldisis on iseloomustav just kohalikule ümbrusele” nii kirjutab F. Linnuste „Eesti Nooruse“ kodumuuseumi ülesannetest. Sinna tuloks loondada peale muu vanavaraga ka seltside ja ühingute wanem kirjavahetus ja protokolliraamatud, kui nende hoidmisest endil wõimalusid puuduvad, samuti ka tegevus-aruanded, päävapildid kohalikest tegelajist.

Muuseumide seadus valmis.

Haridusministeeriumil on valminud muuseumide seadus, mis esitatakse vabariigi valitsusele vastuvõtmiseks. Seadusega tunnustatakse muuseumi eemede ja logud teaduslike ja rahvuslike suuretähtsuslikeks, mispärast nende korraldamine seadusega on vajalik. Seaduse mäksma hoiatamisel jaob muuseume ajutada ainult selleks, et haridusministeeriumi mõi vabariigi valitsuse lool, kuna senioremad muuseumid tulenevad registreerida ühe aasta wältel.

Seaduse eelnõuga jaotatakse tölk muuseumide nelja liiti: keskmuuseumid, eriumuuseumid, linna- ja maakonnamuuseumid ja kodukohamuuseumid. Keskmuuseumid omavad ülemaailmse tähtsus ja määratatakse selistena vabariigi valitsuse poolt. Eriumuuseumid asutatakse eriotstarbeiks. Linna- ja maakonnamuuseumid piirduvad kogutavaate eemete poolt ainult oma linna või maakondliku tähtsusega eemeteega ja kodukohamuuseumid oma lühikonna muuseumise eemeteega.

Muuseumide korraldamise kohta seab eelnõu üles riida erinõondeid. Muuseumid peavad pidama neis leiduvate eemete erinimesti. Muuseumide valitsenisti teostab haridusministeeriumi muinsus- ja funktsionaal muuseumi nõukogu kaasabil. Muuseumide juhataja ja personali seadus on nende haridus- suhites seadud üles ka erindudeid.

ja eluanvaldusist. Moodustab ju tölk see kolku ühingute kroonika, millest tulevastel põlvvedel hiljem wõimalus ülevaadet saada endistest oludest ja saavutisteist.

Olgu tähendatud, et just wanema kirjvara hoile pühendatakse meie organisatsioones vähe tähelepanu ja viimased hävinnevad õige kergesti. Meil on maal kümneid põllum ja karkusorganisatsioone, mis asutatud juba möödunud sajandi lõpus, ajal mil vaimlike ja kultuurilise isetegewuse wõimalused olid õige piiratud. Praegustele põlvvedele pakulis töölist huvvi tolleaegseid kultuurisaatutisi jälgida, kuid see pole wõimalik põhjust, et organisatsioonide arhiivid on läinud kaduma. Edaspidi aga ei tohi meie sõrakas püllamist enam lubada ja nii on kodumuuseumide töörigu organiseerimine paraatmata pääwailesanne. Peamiselt ootab siin tänuväärst tööpold noorte töökaid läsi. Maa-noorte ringid, Ü. E. N. Ü. osakonnad j. t. noorte seltskondlikud koondised peaksid kodumuuseumi asutamise töötluseks wõimalikud ajal endi pääwakorda. Selleks on praegune filmaplit eriti soodus, kuna läsil töölkavade koostamine. Usudes kodumuuseumiide organiseerimisele, näitaksid meie maanoored tegevikult, et omakultuur ja rahvusküsimus neile eriti südamelähedased.

E. R.

ERM sai neegrite feroamifat ja Austraalia jahiodasid

Eesti Rahva Muuseumi etnograafilised fognud on riastunud viimases ajal mitmete väärtsustlike kinkituside wörra. Haruldaseks kinkitusena on saadud hiljuti kasutatäis (kottu 26 numbrit) neegrite feroamifat ning muid trähemaid asju tektiilide ja puustulpumüri alalt. Selle haruldase kinkitus on seinud muuseumile wenelane, omaegne Tartu ülikooli laskvandik, dr. Dimitri Solomentsew, kes tegutseb praegu Belgia Hongos ühe suure raudtee abisüsteemi ülemarstina. Juba paar aastat tagasi oli dr. Solomentsew kinnitud muuseumile vee Afrika osju, peamiselt Afrika puni-jumalaid, ning niiud hiljuti Eestis olles, oli ta lubanud saada muuseumile liikus veel Afrika osju. Niiud on saabunudki need aad jaad lohale.

Nõige huvitavaid saadetuid esemeid on neegrite vaatid, mida me ka juuresoleval pildil näeme. Afrika feroamifid esemed on valmistatud isefugusest föredast katrist. Sinuks osa neegrivike vaatidest on antropomorfilised, s. t. ilustatud inimeste kujuidega, millega tahetakse hukkata eetle jumalat. Nõik feroamifid esemed on valmistatud neegrivike poolt läbi.

Teise wöga huvitava ja aimulaadse fognu on saatnud ERM-le kinkitusel Austraalia eeslaine Mihkel 2 a agus. Nogu sisaldbab 7 Austraalia jahioda ja ühe kihloma filbi. Nogu on edasi antud ERM-le Tartus ütseva J. Kropmanni laudu.

Muuseumist on seni olnud küll igafuguseid fognu ja jahiroost Austraalia rahvastest ja Döünamere jaartest, kuid seni ei olnud muuseumil Austraalia oda-

Huvitavaid kinke kaugetelt maadeelt ja kodumaa maapõuest

Pildil: Neegrive antropomorfilised vaasid.

viuse saatvutamiseks pealt pöletatud. Saadud odatüübide olevat tarvitustsel veel praegugi mõned Austraalia metsrahvaste juures. Nõige pikk odadest on pikk 276 fm, kõige lähem 188 fm.

Odumaaalt Wana-Antissa vallast on saadud taluomanikuks Juhhan Kreerivaldil 16. sajandisse kuuluva maaleid, mis koosnev tahest wäältatlast. Nende katedest on mässitonne valatud hoteli bolme jalaga, teine aga wäppplehist ja needitud põhjaga. Leitud on asumud pöllul, kust nad möödumud aastal ohoobrikus maakünni ajal on päärotatavalge tulnud. Leidudeks kuuluvast 16. sajandisse aitab töendada rahakee, mis samalt pöllult juha 1918. aastal on leitud ja mis niiud ihes katedega muuseumile ille on antud. Rahad lees kannavad daamneid näiteks „1549“, „1561“ jne.

Peale eelmistatutute on pr. Anastasija Kann Tallinnast annud muuseumile haruldase Muhi püstvölli, ja Wahi koolide sepp Andu Kasu ühe haruldase wanaageesse püstiüta, mis kuulub kuppiliidade tüüpi. Seni oli neid muuseumil ainult 2. Sarnaste kuppiliidade jälgimisele on muuseum süstemaatiliselt aitnud, kuna nende algupära selgitamine teaduslikult on väga tähtis.

Wönnust Wana-Kirja talu peremees Jaan Moods on kinnitud oma talu inventaariist muuseumile mitmesuguseid majapidamise ja tööriistu, kottu 36 eset.

ERM wahetab Berliini muuseumiga fognu

Berliinis asuv Museum für Völkerkunde on võodunud sooritavasdi sega ERM-i poolse etnograafiliste fognude wahetamiseks. Salsa muuseum sooritaks fonda fognu Eesti etnografilist, kuna nemad omalt poolt oleksid valmis ERM-le viimase valikule andma vastu erootilist (loodusrahvaste etnograafilisi esemeid). ERM on Museum für Völkerkunde jaoks juba loostanud fognu punja metallasjus. Dokumente korrakogude loosseisu kohta teostatakse valetus.

Afrika etnograafilisi esemeid muuseumile.

Neil päevil joudis Eesti Rahva Muuseumi 7. fasti Berliinist... Museum für Völkerkunde'l etnograafiliste esemetega, pärnit peamiselt Lõunamere jaartest ja Afrikast. Esmed wahetati eesti etnograafiliste esemete vastu, millega Berliini muuseumis korraldatakse eesti väljapanek.

Wahetusettepanekuga on E. R. Muuseumi poolle pöörduinud la Musee de l'Homme Pariisis, missugune muuseum lammutatud Trocadero asemel muesti püstitatud moodjas hoones avatatakse läesoleva aasta sügisel.

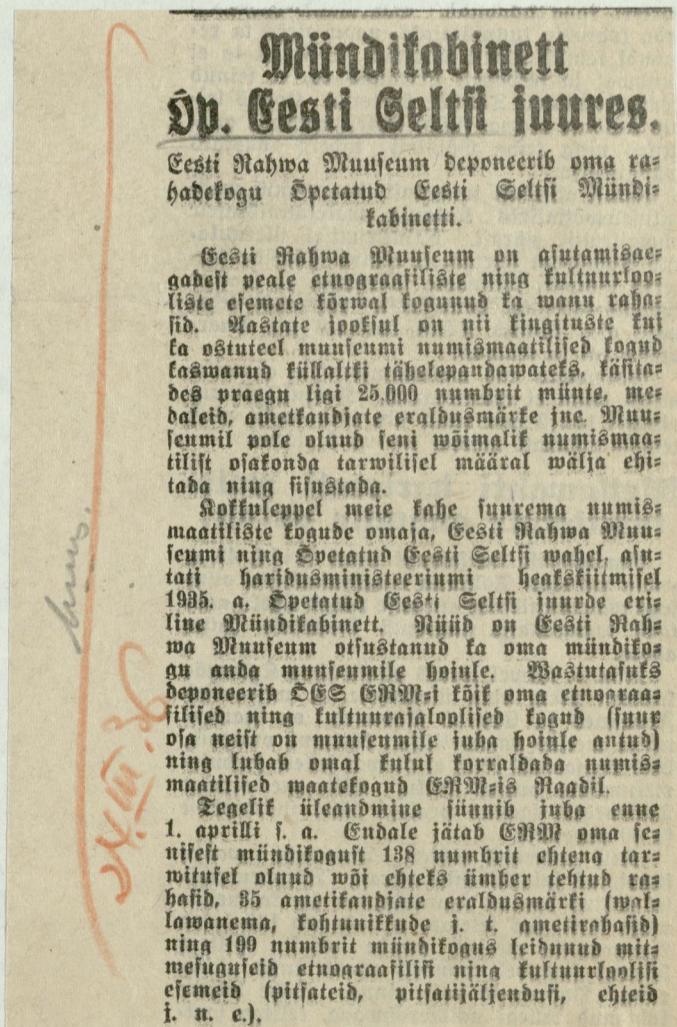
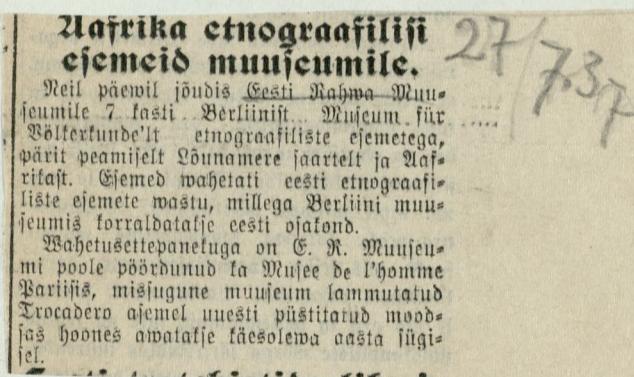
Mündikabinett Op. Eesti Seltsi juures.

Eesti Rahva Muuseum deponeerib oma rahadelogi Õpetatud Eesti Seltsi Mündikabinetti.

Eesti Rahva Muuseum on ajutamisegaadest peale etnograafiliste ning kultuurloogiliste esemete kõrval fognund la wani rahasid. Kasutate jooksi on nii kinkitusid kui ka ostuteel muuseumi numismatilised fognud kaaswanud küllaltki tähelepanuwateks. Käistades praegu ligi 25.000 numbrit münte, maledeid, ametkondlate eraldusmärke jne. Muuseumil pole olnud seni võimalik numismatilist väljakonda tarvitustel määral wäha ehitada ning fognatada.

Dokumentidel meie lahe suurema numismatiliste fognude omaja, Eesti Rahva Muuseumi ning Õpetatud Eesti Seltsi wahel, asutati haridusministeeriumi heakskiitmisel 1925. a. Õpetatud Eesti Seltsi juurde eriline Mündikabinett. Niiud on Eesti Rahva Muuseumi otsustanud la oma mündikognu anda muuseumile hoole. Mündikabuls deponeerib ÕPS ERM-i kõik oma etnograafilised ning kultuurajaloolised fognud (kuuriosa neist on muuseumile juba hoole antud) ning lubab omal külul korraldada numismatilised maatefognud ERMis sagdi.

Tegelik üleandmine suunib juba enne 1. aprilli l. a. Endale jätab ERM oma esimesest mündikognust 138 numbrit ehtengi tarvitusest olnud wõi eheteks ümber tehtud ega basid, 95 ametkondlate eraldusmärki (valslowanema, kohtuniklude j. t. ametirohased) ning 199 numbrit mündikognus leidnud mitmesuguseid etnograafilisi ning kultuurloogilisi esemeid (spitsateid, pitsatijälendusi, ehetid j. n. e.).

M.I 36

Ellen author

Ajaloolised fotoplaadid

,Andke meile pilte Eestist!“

Hea üleswöte Eesti rahva tööst ja tegewusest wõi meie launist maastilust aitab meid wälismaail tutvustada rohkem lui mitmelehelikuljeline kirjutus. Et wälismaalased tunnevad huvi meie västu, selleks on riida näi-

Ad hundreder, om hvemmede hundrede
lær, mis sandt San Fransisko ihe sops.
ks vanglaks, Seddæ tilie giuggea, set
tegejæl omnestund pageda Alteatrizts.
junes see utleb juba midagi.

Haruldased pildid häwimisohus. Materjal, mis
wajaks arhiivi. Wälimaa igatseb meie pilte.

Vabadussõja mälestamise komitee ja vabadussõja muuseum koguvad praegu ülesvõteteid vabadussõja sündmustest ja kogu iseseisvusvõtlusest. See on üks osa aktsionist, mis algatatud selleks, et päästa hävinemisest pildimaterjali, mis tulevastele põlvedele annaks ülevaate meie riigi loomise suurest ajajärgust ja sel ajal ühel või teisel kujul tegutsenud isikutest.

Juba kümmekond aastat tagasi on tehtud katseid luua riiklikku piltide keskarhiivi, kus oleks koondatud ja otstarbekohaselt korraldatud kõik meie poliitiliselt, kultuuriliselt ja majanduslikult tähtis ja iseloomustav pildimaterjal. Seni need katsed on jäänud viljatuiks. Et aga nüüd oleks viimane aeg keskarhiivi loomiseks, selle selgituseks olgu allpool toodud rida tösiasju.

plaati seisab lastides ja riisulitel, huijutades kõiki meie elualasid. Aja jooksul on wennad Parikased lisaks oma ülesvõtetele omardanud suure hulga vanemate fotomeistrite negatiive ja need säärstnud hukkumisest.

Mendest kogudest wäärib esmajoo-
nes mainimist L e h t s e mõisa endise
omaniku parun H u e n e negatiivide-
kogu kiimnestuhandes efsemplaris.
Parun Huene pildistas oma eluaja
jookjul suurema osa meie mõisadest
nende hoonete ja ümbrusega. Nüüd,
kui pärast maareformi teostamist
meie kodumaa wäline ilme on mui-
tumud tunduvalt, on nendel piltidel
juur kultuurajalooline wäärtus.

Teine aadlimees, kelle elutöö on

nüüd eesti mehe läsutuses, oli von Nassauen, endine riigiteonna ametnik Tallinnas, les samuti pildistat mõisnikke ja mõisu.

Omaegse aadliseisuse „lojafoto-graafiks” oli Tallinna wana foto-graaf Spindler, kelle juures on pildistatud logu meie maa endine walitsew klass, kõif „parunid” ja „von’id” aastatünnite festivisel. Küünd see ajalooliselt huvitava pildi-logu on Parikaste läes.

Wäärtuslik pildikogu hä wis pööningul.

Dmaaegsel fotograafil Tie der-
m a n' il jää järele suur logu foto-
plaate. Mõni aeg tagasi Peeter Pa-

Tallinna Eesti Muuseum ülesti avatud.

Muuseum avati Kadriorus pühapäeval, 23. jaanuaril. — Muuseum Kunstmuuseumiks ümber korraldatud. — Avamisest väljött väga elav.

Tallinna Eesti Muuseum Kadriku lossis sulati läinud aasta varakorval. Sulgemine sündis muuseumi juhatuse poolt selleks, et seal teha tarvilisi põhjalikke ümberkorraldusi, hädatarviliisi täiendusi ja siis avada uues kunes ja uues vaimus. Seni oli muuseumis tehtud tööd peaaegu kultuurist meie rahva ainestise wanawara esemete kokkukogumiseks moalt. Etnograafia armastajaile oli selge, et maa, mis kõres temps linnastub, kaotab samuti kirell ka oma endise väljanägemise ja elamisviisiid. Rahvariide oma rahvapärase ja rahvuslikkude värvide ja ornamentidega, samuti tarbirüstadi oma loomingu sündinud kauhistustega olidki juba pea igal pool maad annud üldise euroopalise rahvusvahelise wabrikku produktiroomile. Mitte selles ei seisnud etnograafide ülesanne, et seda linnastumist kindli pidada, vaid et tulenevalt põlvedele mineviku piltri võimalikkust põhjalikult jäädvustada muuseumi.

Etnograafilise kogumistöö körval kogunes eestitase jooksul Tallinna E. Muuseumi ka mi-

üles seadina. See on suur töö kihjal ajal, jõelle töö tulemus oti nüüdne muuseumi

avamine.

On rõõm märkida, et avamisest väljött väga elavalt osa. Ilmunud oli haridusminister, paljud kõrgemad riigiametnikud, hulk kunstnikke, kunsitarvustajaid, haridustagasi, kunsitiibralisi daeme jne, jne. Nõdelt oli märgata, kuidas publik nii nagu üllatatud oli sellest, mis ümberkorraldamisel tehtud ja misfugiseid tagajärgi on saanutud.

Kes endist Kadrioru muuseumi mäletab, see leiab enese nüüd nagu üsna uues kohas. Kui meie warem seal riiumides liikusime, siime väewalt mulje, et oleme muuseumi, nii nagu oleme neid näinud wöörsil provintsid (suurlinnu ei maksa meil kunagi arvesse wöötta). Nüüd aga on see mulje, ja päris kenasti.

Nous ruumide jaotus.

All westibüülis näeme esimeses joones meie oma wanema skulptori A. Weizen-

Sein muuseumi peafossis (eesel prof. J. Külli surretoos „Lorelei needmine muulade poolt“).

dagi uuema kunsti osakonna laadilist. Muuseum ise omardas mõned teosed, sest kingitusi mitmelt era nimelised, haridusministeerium omardas oma summadega hulgatähtaasid ja skulptuure ja deponeeris need muuseumi, samuti tegi Tallinna linnavalitsus. Mitmed teosed olid siin deponeritud ka era nimeliste poolt. Nii ulatus teoste arvu ühele suureks. Aga muuseumil ei olnud esialgu ei mahgi et ka väga tarvilist sooja hoogu ja armastust uuema hõimistust. Ja nii seisis kunsti osa wöördlemisi wööralapile hoolekusse jäetult osalt ladus ja osalt füsematisseerimatu ja muuseumile mitte korralikult raamituna seintel. Väga möjuvaks takistuseks oli siin ka suur rahaline kitskus.

Niidud hiljem, kus Tartu E. R. Muuseum ja Tallinna Eesti Muuseum kokku korraldud, meie wöökest rahva arvu flinas pildades, enam wanawara esemeid kui ükski teine rahvas maailmas, wöödi ja pidi hakkama ka mõtlema nende kogude otstarbekohase kasutamise peale.

Mitmete nöupidamiste ja kaalumiste järelt jõuti otsusele, et etnograafilised kogud koondatakse Tartu, kus kujuneb suur etnograafiline E. R. Muuseum, nii nagu seda oli mõeldud, kui muuseumi asutamisega taheti austada suure sõnalise wanawara koguja J. Hürda mälestust. Tallinna Eesti Muuseum aga paneb pearõhu uuema kunsti peale ja kujuneb nii meie suuremaks kunstimuuseumiks. Selle körval avab T. E. M. aga mõned toad etnograaflike esemetega, millel rahvokunstilise wääritus.

Tallinna muuseum agus läinud aasta mai algust vastavate ümberkorraldamise tööle. Muuseumi, kunstimuuseumi lura on üldse väga raske. Meil aga eriti raske. Sest meil pole selleks waren peaaegu mingisuguseid eeltöid tehud. Ja nii nagu tänapäeval suuremat tähenedust ei saa anda paljastate kätega inimeste tööle, nii on ju ka meie muuseumil kääed aineliselt peaaegu paljad. Muuseum pidi igalt poolt kunsitöösid kokku korjama, ostes, deponeerida pildudes. Siis pidi ta reid puhastama, raamima,

bergi skulptuure. Rahju küll, et need pole kõik marmorisse raiutud, aga olud on veel juba nii, et muuseumidki peavad gipsiga rahulduma. Weizenbergilt näeme kokku üldse 17 numbririda, millest 8 marmorist (muu seas tema Kristus, Eva, Parvatas, Koit ja Amarik). Weizenberg oli väga produktiivne ja harrastas klassilist rahulikelt luigemat ilusat joont. Me näeme seda tema Amarikust, Koidust, Evaast, Ophelia jne. Aga Weizenbergil on hulgatähte keskel ka palju wäärtuselut, isegi rannas, kui ta töötas allegooriliste ja meie muinasjulustike aimete kallal. Muuseum ongi W. tooste järges wäärtusliku teinud ja wöördlemisi põhjaliku. Kuid tuleroskus, kui mõlema skulptuuri suure tulub, peaks westibüülist ladusse mida maailmaks gipsi: Wanemuine ja Linna. See ei oleks kahju meie kunstile ja oleks plussiks A. Weizenbergile eneselle.

Alempine suur saal on nüüd täidetud prof. J. Küleri ja tema laadiliste mestrite klassiliste maalidega. Kui mõll örkanisajal oli väikese Wörus oma suurlaulik Kreutzvald, siis oli mõll wöörsil oma suurmäest-maalija prof. Küller. Muuseumil on korda läinud temalt näidata 14 teost, mille keskel mõnedki on väga wäärtuslikud. Suure saali kõrval ühes tiivas on mitmed wöörama tuntud ja tundmatute maalijate teosed alates 16. sajandiga. See kõik on ju väga väike ja vähe, aga me saame siiski natuke negi pilku heita nendesse käsituswääritusesse, mis makswad olid wanul kunstinaid. Tüttes tiivas näeme oma wanemaid maalijaid. Silma torkab Hoffmann, kes maalis maastikke ja maalides genree meie talupoegade elust. Siis Maibach, Kr. Raud ja P. Raud mõne teosega, siis Ants Laipman oma pastellidega, Segorom jne. Ühes ruumis ja trepikäigus leiate üleswanast wanast Tallinnast (grawüürid, kiritrükid, akwarellid), siis kodumaa Saksa kunstnikud jne., jne.

Kobmandal korral osub Eesti muuem kunsitöödeks. Mäe maalidega (Mägi, Triik, Janzen, Aren, Burman, Nyman jne.). Paar tuba ei olnud veel avatud, kuid me teame, et ka

seal aset on leidnud nooremad kunstnikud. J. Koordi, Starkoppi jne. skulptuur on postamentide otsas maalisaalides.

Nõdse on muuseumis pragu 450 kunstiteost waatamiseks välja pandud.

Üige maalisekklast on korraldatud ka etnograafia alla määratud toad. Seal näeme maja-pidamise tarbeid (toolid, kannud, kapad, veime-wakad, koonlaulad, wokid, rospimõõgad jne. jne.), muusikariistu (sokusarved, kandled, mõll-pillid, torupillid jne.) ja rahvariideid kõigelt kodumaalt. Waipade osakond avatakse lähemal ajal.

Asjast lähemast huvitatuile on uus katalog atati kaasast saadaval.

Muuseumi hoone.

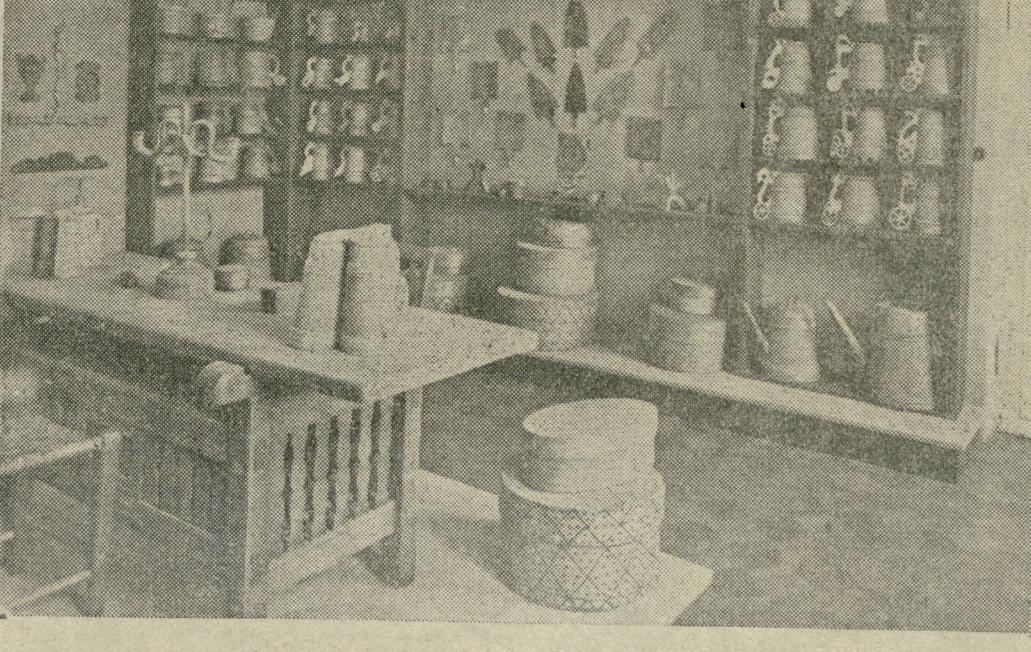
Muuseumi hoone küsimus on kultuurisõpradel alati südame peal olnud. Kadrioru loss ei kõlbala selleks oma ehituse jaotuse poolest ei ka oma röskuse pärast. Selles majas ei ole asju wöimalik hästi paigutada, ja nad kannatavad seal pikapeale väga tunduvalt.

Avamisel juttu ajades muuseumi seitse prae-guse esimehega, tähendas see nukralt väga ööeti, et meil köneda kõe küll samba püstitanifest, mis 50 miljonit maksu läheb, aga muuseum peab sarnases kõlbamatua hoones edasi kiratsema. Mis aitab siis esimese töö, kui ei ole wällist ehitust, mis selle siis esimese töö enesesse wääritishelt mahutada wöiks. Kas ei oleks ühik hoone palju wäärtuslikum wabaduse monument kui iga sammus, mis meie oma kehvusest püstitada suudame...

Soovitus.

Muuseum on teinud nüüd kõik, mis ta eft-algu teha suutis. Ühele ilusam samm seitskonna ja koolide poost oleks nüüd muuseumis käimine. Muuseum ei ole siis furni, kui selles elav elu liigub. Elu kannab muuseumi ja muuseum riikastab elu.

R. R.-P.

Piimade tuba muuseumi rohvalunsti-osalomas.

Tallinna Eesti muuseum — Kunstmuuseumits.

Suured ümberkorraldused. — Palju uusi kunstitöid juure saadud.
Tartu muuseum loobus esemete wahetusest.

Köleri „Kristus“ hädaohus.

Tallinna Eesti muuseum oli juvelkuudel juutud. Muuseumi juhataja hra Waga juhatusest algasid 1. mail ümberkorraldamistööd, et muuseumi moodustada Kunstmuuseumits.

Korraldamistöös peeti seda silmas, et töökunstitööd oleksid esitatud kronoloogilises järjekorras ja et endistele, juhuslikest saadud kunstitöödele, lisaks muretseda uusi.

Korraldamistöö festab praegu veel, aga muuseumis ringi käies hakkab tuba palju uut ja meeldivat silma.

90 protsendi töölist maalidest on raamitud pildi iseloomule vastavalt ja maalideks on paigutatud tubadesse nii, et juhatus huvitava ülevaate saab Kunstist, wanemaaja meistrite töödest kuni tööge moodjama Kunstiwooluni.

All westibüülis tervitab muuseumi Mästajat Weizenbergi skulptuuride logo. Siim on ümberringi üles seatud 14 kuju, 5 on ülal suures jaalis. Sein on värvitud tumekollaseks, nii et skulptuurid eriti meeldivalt sel tagapõhjal silma paistavad.

Uued kunstitööd muuseumis.

Muuseum on rikastunud seni järgmiste Eesti ja Balti kunstnikkude teostega: Karl Kliigelsen: 4 maali — Tallinna maade. Tallinna maade ülemiste järmie äärest. Wimmi waade. Prof. K. A. Senff: Otepää maastik (guasch) ja logo graafilisi töid. K. Wenig: Neiu piimakannuga (ölimaal).

Siis järgnevad Flaami meistrid: J. Breughel — kaks pulmasteeni (ölimaalid puu peal). Paulus Briel — kaks maali, samuti puu peal. Need on haruldased kunstiteosed, aga ennenalt halvasti hoitud, nii et neid 1. septembril Riiga restaureerimiseks tuleb saata.

Siis on veel juure saadud prof. K. L. Neff'i kaks maali Eesti ainetel. Karl Maibach: kolm väikest maali. August Hagen: Tallinna waade Vasnamäelt (ölimaal). P. Guérin: Meesportree. Prof. J. Köler: Lorelei needmine munkade poolt ja neli vähemat maali. Prof. E. Dücker: Ranna-maastik (ölimaal). D. Hoffmann: Wallakohunrik (ölimaal), kolm talimneest körtis (akwarell). A. Laipman: Otto Hermanni portree. Krüsanemid. K. Raud: Egiptuse teel (maali). A. Winckler: üks ölimaal ja kaks akwarelli. P. Burman: Kuldne sügis. K. Mägi: viis ölimaali ja kolm akwarelli. N. Triik: A. Laipmani portree (ölimaal), üks akwarell, kaks graafilist tööd ja kaks joonistust. Blumfeldt: Eiffeli torn (ölimaal).

Köleri tuba, kuhu loondatud hulg selle kunsti

niki töid, suuris vägise lauemaks ajaks seisatuma. Tuba on täidetud ilusa Jacob-stiilis mööbliga ja seintelt waataavad maitsekalt ülesseatud suurmeistri tööd. Vähelepanu kindub Köleri „Kristusele“. Muuseumi juhataja räägitib aga selle Kristuse fannatusest. Väinud aastal laiknud nimelt selleaegne muuseumi juhatus selle pildi restaurerida, missugune töö anti Kunstnik Greenbergi lätte. Kunstnik tarvitab suurmaali pühastamiseks laski, mis praegu veel kuivatamata. Kui sõrme-ga latjuda, hakkab märtialt näksudes sõrme külge. Märgas olekus on pildi külge hakanud tolmu ja prügi. Praegune muuseumi juhatus kutsus Riia Kunstmuuseumi restaureerija Eugen Napissi, kes pildi läbi maatas ja tunnistas, et see suurepäraselt maal praeguses olekus paari aasta pärast hoopis hävineda võib, kest märg lask mõtab lahti ka wärvi. Paluti siis hra Napiss'i pildi päästmistöö enda peale võtta, mida täita lubas ja käesoleval kuni juba tööga algab.

Maalidegalerii.

Muuseumi suurt saali korraldatakse praegu arhitekt Burmani plaani järel. Siia saab maalidegalerii. Köleri „Lorelei needmine“, mis bõrsi-saalist ära toodi, on siin ülesseadmisel, samuti teised suuremad maalid.

Üldse on muuseum juure saanud 60 maali ja ligi 150 graafilist tööd. Muuseumi juhataja peab läbirääkimisi mitmete asutustega ja eraisikutega uute kunstitööde saamiseks ja loodab sel alal hädagärgi saatvutada.

Muuseumi kunstiosakond loobetakse 15. septembril waatamiseks avada. Etnograafilise osa ümberkorraldamine festab lauem. Uute osakondade tulevad juure waipade ja ehteasjade osakonnad. Kirikukunsti ja kultuur-ajaloo osakonnad avatakse tuleval aastal, kui selleks loest tiibhooned lätté saatvutada.

Gemeete wahetamisest ei saanud asja.

Jaanuariluus sõlmiti Tartu Eesti rahva-muuseumiiga leping, mille järelle Tallinna muuseum pidi Tartule üle andma kõik oma etnograafilised logo, väha arvatud ümbes 3000 etnograafilist estet, mis Kunsti seisuohalt kõige huvitavamad. Peale selle pidi Tallinn üle andma osa oma arhiiv-raamatukogust. Tartu pidi vastu andma osa Eesti ja Balti kunstnikkude töid. Gemeete wahetus pidi algama märs, sel ajal teatas aga Tartu muuseum, et ta wahetusest loobub. Kõik tehtud eeltööd olid nii asjata ja esemete wahetamise üksimus endiselt surnud punktil.

Rahwusliku Kunstmuuseumi tütimus.

Kaugele ulatuwad kawatsused.

Muuseumi põhikirja peajooned.

Tallinnas on praegu ühels suuremaks tuluriliseks algatuseks rahwusliku Kunstmuuseumi korraldamise tütimus.

Teatawastik on Kadrioru lossi tekinud suurem kunstilogu, mis läinud aastal Kunstmuuseumi awati. Ta on õieti välja kasvanud Tallinna Eesti rahva muuseumist, kuna viimane omal ajal asutati Eesti rahva muuseumi, mis Tartus asus, osakonnana, oli tal aliuma iseloom, mis Tartu muuseumil — rahva wanawara logo mine, eriti Põhja-Eestis. Neagipidi hakkas aga Tallinna muuseum suuremat rõhku panema Kunstiosakonna arendamisele, ning Kunstmuuseumi asutamine oli selle loomise arenemine. Nüüd on aga Kunstmuuseumi suhtes palju kaugemale ulatuwale seisuohale asutud. Tallinnas kawatsetakse luua õieti rahwusliku Kunsti ülemaaline keskkond. Kunstmuuseumi põhikiri on välja töötatud, osa on sellest muuseumi peakoosoleku poolt juba läbi arutatud ja arutatakse tänasel koosolekul edasi. Kunstmuuseumi alguskuju ja ulatuse andmisel tahetakse ühtlasi laasatustajaks kutsuda asjaomaseid ringkondi ja autoriteetseid tegelasi.

Olulisemaks hohaks on põhikirjas see, et kunstitöö ei või oset leida muuseumi Kunsti-fogudes enne kui 5 a. peale ta valminemist või 3 aastat peale autori surma. Kunstmuuseumi tegewuist juhib hoolekogu muuseumi ühingu, haridusministeeriumi, Tallinna linnavalitsuse ja kujutavate Kunstide sihkapitali esitajatest. Kunstmuuseumi algatajad tegelesid lähevad välja seisuohast, et 2 ühelaadi-lise muuseumi ülewapidamise Tartus ja Tallinnas tähendaks asjata jõudude kinnistamist ja et otstarbe hohas oleks kui Tartus olets rahva wanawara ülemaaline logo, kuna Tallinnas oleks ülemaaline Kunstikeskkoht.

Kujutava Kunsti sihkapitalil on kawatsus olemas ruumide saamisel avada alaline Kunsti näitus, kust siis paremad tööd aja jooksul muuseumi läheks.

Muuseumi mõiste on algatajate poolt mõeldud võimalikult avaralt, nii et seal peale kunstitööde võiks oset leida ka rahvakunst, kunstfääritöö jne.

Hargumaa põllumeestefogude nimelisest lah-tunud A. Rohanson'i asemel tuleb J. Reinholm.

Altob Muis

O. Tannebaumi haruldased ehetekogud.

Vanasti etendasid ehted eesti rahvarõivaste juures tähtsat osa, mis tõendab, et meie esivanemad oskasid hinnata ilu. Helmed ja ketid taalritega ehtisid kaela, sõled ja preesid rinda, ei puudunud ka käevõrud ja sõrmused. Ehted valmistati peamiselt linnades, lihtsamad valmistati aga ise või telliti küla kullasepalt. Ehetele anti käsitsi tagudes vastav vorm ja kaunistus.

Praegu leidub vanu algupäraseid ehted vähesel arvul. Moodsa riuetuse tarvitusele võtmisega hävitati vanad ehted. Kullasepad on neid suurel hulgjal ära sulatanud, tarvitades neid materjalina.

Aga sellele maatamata, leidub veel üksitulit isikul õige rohkesti algupäraseid ehteid, peamiselt oma tarvitamiseks. Nii omab õige kenase kogu vanaid rahvahetid Tallinna Raikutsefooli juhataja proua Anni Warmaa, kes neid kannab oma rahvarõivaste juure. Samuti omavad tähelepanuväärimaid, algupäraseid rahvuseheteid samu kooli õpetajad.

Aga meil leidub ka üksituid rahvusehete kogujaid — asjaarmastajaid. Suurima üksitliku ehetekogu omanikuks on rakenduskunstnik Otto Tannebaum, kes viie aasta lestell on panud aluse rahvusehete kogule, mis sisaldab 480 ehet ja millel väärtust omakind hindab 2000 kroonile.

Kolm suurt kappi täidavad need ehted, milledest paljud on puhanud saandideid aastaid maapõues, enne kui sattusid kaas otselsett või mitme kae läbi praegusele omanikule, kes neid enam edasi ei mõisti.

Esimene ehted, mis said sellele kogule alusets, sattusid kunstniku kätte juhuslikult, ilma et tal oleks olnud tarvatust neid koguda. Hiljem aga, nähes, kui palju välismagased, eriti inglased ja rootslased viivad meie manu rahvuseheteid välja,

hakkas ta neid koguma võõraste läest päästmiseks.

See pole eriti odan lõbi, kest kulla- sepad on müüd juba teadlikud sellest, et hõrra Tannebaum kogub ehted ja püüavad temalt saada seda viimast hinda. Waga palju oma ehteist on kunstnik Tannebaum korjanud välja kulla- seppade töökodadest sulatamiseks määratud hõbeda hulgast. Osa ehteid on ostetud laadakaupmeestelt, oja wanakrami turult ja maainimestelt.

Tähtsama loha Otto Tannebaumi kogus omavad

sõled, arvult 40.

Suurim sõlg jelles kogus on 26½ sentimeetrisel läbimõõduga hõbedat setusõlg. See on tõeline sõlgede hiiglane, mis kaalub pool kilo. Ta on valmistatud mõõduumud sajandi lõpul 1850. ja 1900. aastate vahel. Wäitsim setusõlg jelles kogus on 14½ sentimeetrit lai. Muuseumi andmeil on püsinen setu sõlg 10 sentim. läbimõõdus. Waga väikseid sõlgia kanti Saaremaa Ainseliklas.

Pree se on kõne all olewas kogus 60. Preeid on enamuses faunistatud wärmlisi kliivega, 4 tuni 12 tundi. Nende motiivid on väga mitmekesised, mis näitab, et tol ajal kulla- seped olid loovad kunstnikud. Haruldase ja ainsa ehetekoguna leidub kogus pree,

millel ta kliivid on ornament peal. Suurim prees on kunstnik Tannebaumi kogus 10 ja pool sentim. ja wäitsim 2 sentimeetrit läbimõõdus. Wäitsimme on haruldane eksemplar, ja pärilt Häädemeestest.

Preeid võib praegu leida kõige rohkem.

Rahvas neid enam ei fanna ja nii nad satuvad ärimeeste kaudu.

Osa rinnacheid on n. n. witsölide. Neid leidub O. Tannebaumi muuseumis 12. Witsöldi on kannud ka mehed sõrgi rinnaeise kinnitamiseks. Suurim witsöld on siin 3 sentimeetrit ja pismeni 1½ sent. läbimõõdus.

Witsögede kõrval pälviwad mainimist südamelujutised sõled, mis peamiselt pärivad Saaremaalt Jämajast. Paar kogus leiduvad eksemplarid luu- ja hilisemateks vense aega, neil on wene leorist peal. Wanin südametõde leib on pärilt Tartumaalt, ja üle saja aasta wana. Osa südamelujutisi sõlgid on faunistatud luu- ja hilisemateks. Üks saarane pronksisõlg kogus on wähemalt 300 aastat vana.

Järgmisel osaloma kogus moodustavad kaelarahad, arvult 45.

Üks haruldane eksemplar on õhulehest pletisti valmistatud Katariina nääpil-diga kaelara.

Näolju kael on äärmiselt algeline, samuti tui ühel teisel rahal thaat Peetri nägu. Wanin kaelara kogus on üle 100 aasta vana, selle keskel ajeteb risitfiju. Üks kaelara tujutab püha õhtusõõmaaga ja teine rahatülg viimiset lohupäewa. Haruldase-maid kaelara- ja kaelasõlgi kogus on la see, mis tulub Kristus risili.

Peale sõlgede ja preeide leidub siin veel rinnacheid alal rida kaelseid, mis teedad pildi õige tirmats.

Kaelseedel on nõöri taha läbitud sõige mitmeteistenaid helmi, klaafit, kivist, portselani, merevaigust ja metallist. Tähelepanu pälvi on üks wana maaseid, mis koosneb valgeist, hellelinnejast, mustadest ja lühivitud klaashelmeist.

Pittuselt ja juurulest tõmbab enesele tähelepanu juur tröölistest tett, mis on üle meetri pikk. Osa seid on peenest helmetest, nagu tanguteradest. Kaela- heiteid leidub sellest kogus üldil tühmme. Siin leidub ta kats hindede läbitäivat metallhelmet, mille suurem läbimõõt on 5 sentimeetrit ja wäitsim mal 2½, ning üks põletatud sawist helmes, mille läbimõõt on 3 sentimeetrit.

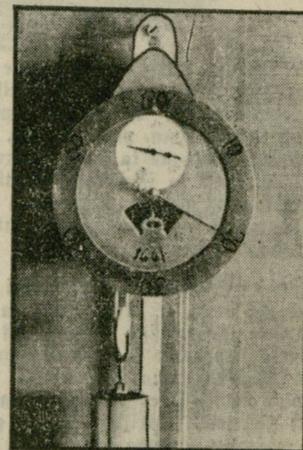
Eba leidub kogus rinnanöelu, mislega linnitati riideid.

Ühe pikkus on 33 sentimeetrit. Suurim ja omapärasem on ta üks wana faelawöru, mille läbimõõt 21 sentimeetrit. Säärased kaelanörid tuleb waga harmaette ja tunnisti Tannebaumile on selle eest palutud suurt hinda. Eriti maaid on jessitell kaelanördude roostsaged.

Oige täielik on selle õpeta kogu.

Kõik ülalmainitud ehted on asetatud dekoratiivselt kappidesse klaasvitriinide marjule. Kapipõhjadele aga on laotud

kaelanörid, sõrmused, nõöbid ja rinnanölad.

Laulusa Kreutzvaldi seinakell.

Käewörusid on kõneall olewas kogus 11, neist kõige laiem 2 sentim. Waninid käewörud on — 4 pronksist kitlast käewörui ja üks laiem. Need käewörud on sajandeid wanad. Kõige käewörusid on Setumaalt. Üks sajandi käewörui on faunistatud rikkaliku lõluga, millel ilusuvad klaaskivid ja ripinevad küljes kuuliseid ja südameid.

Lõpuks tutvustab hõrra Tannebaum ta oma piibukoguga.

piibu- ja kepikoguga.

Warandused hallist minewikust.

Neid on fogunud suur kapp täis. Piipude tuningaks võib siin nimetada Kolga krahvi „Rahvere piip“, mis on 80 sentimeetrit pikk, ja mille lähe jämedus 10 sentimeetrit. Selle piibi leidis hõrra Tannebaum juhuslikult wanakramiituru.

Kõik piibud on ilustatud nikerduste-ga. Õige pali (8) leidub nägudega piipe, samuti ka loomakujudega. N. Rahvere piipe (Rahveres olid tuulad piibusepad) leidub kogus 5. Omaette tunstiteos on üks Tallinna piip, mille lähe tujutab mehepead. Selle kaanel istub puust nikerdatud poiss loera seljas. Tagapool leidub jäärapea, milles lehvel pool loerab.

Wanim piipudest — umbes 100 aastat — on pärít Tarvastust.

Seni leidub piipe kogus arvult 37.

Piipudega jagavad samas kapis ruumis kipid. Haruldasein onist 120 aastat wana. Sellel on tujutatud kaks meest mõõda tegemas. Kepi kontsuits on kottapea, kepi warrele on veel nikerdatud loomad: lõvi, määr, rebane, karu, ihves, põder ja hunt.

Kunstnik Tannebaumi kodu võib õis-gussega nimetada eramuueumiks. Üks tuba on sisustatud enam-vähem eesti stiilis. Peremees tahab aga siin puhal kujul läbi viia eesti stiili. Haruldsena leidub sellest toas

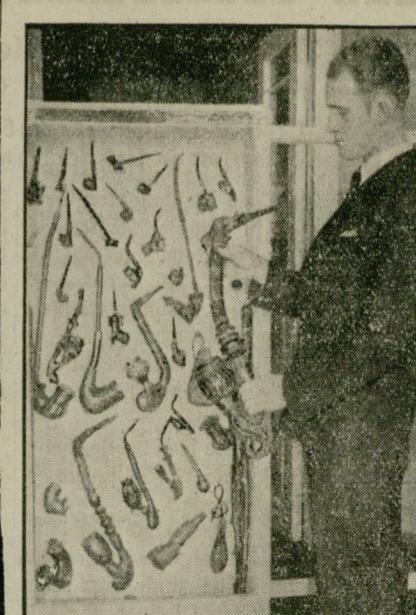
laukuja Kreugwaldi tell,

mis kannab aastaarvu 1861. Hõrra Tannebaum sai selle juhuslikult Wörrust osta Kreugwaldi mälestuspäewa ajal.

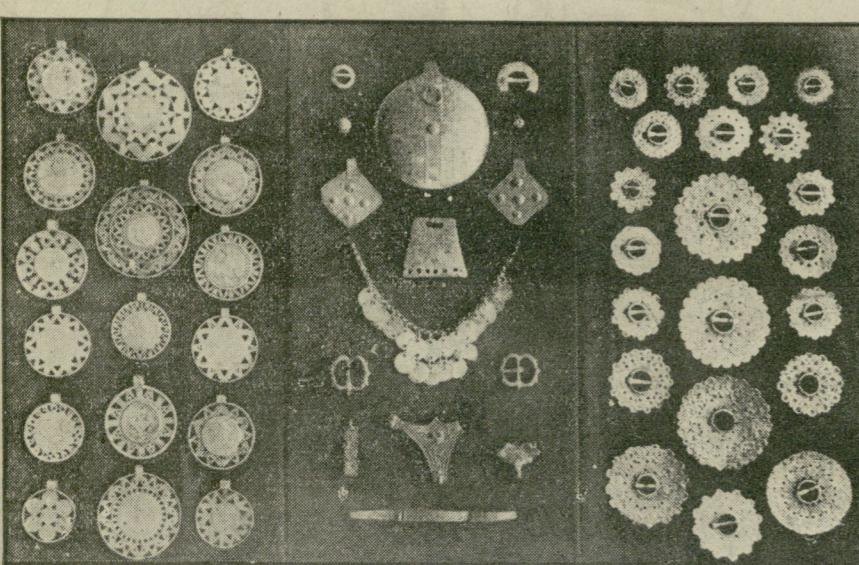
Üks tuba on laotud täis wananaegseid tööristu ja trütimustri ploote.

Siin on nii lõpmata palju waada-ta ja imestleda, kõiki neid haruldasi waipu, pisti, wanu lühtreib ja muid esemeid. Mitu päeva hiliselt selleks, et nendege põhjalikult tutvuneda, tuli tuleb leppida linnulemmilise ülemaastega. Wörrust olla kirjutatakse Otto Tannebaumi kogust kord terve raamat.

Tallinnas võib veel mainida wabakogu õpetaja K. Marley ehet, mis aga praegu on märsja wäiksem O. Tannebaumi kogust.

Oto Tannebaum oma piibukoguga. Käes pikk Kolga-krahvi piip.

Osa O. Tannebaumi ehetekogu: vasakul kaelarahad, keskel mitmekesised väga vanu ehted, paremal preeid.

ERM sai huwitawa relwadekogu

Väljapanekute hulgas relvi ürgajast maailmasõja päevini. — Muuseum sai suure kogu Idamaalt

Gesti Rahva Muuseumis on korraldatud ümber ja täiendatud hulgaliist mitte esemetega relwadekogn, milles leidub esemeid (peamiselt maaleidude näsl) ürgajast tuni maailmasõja pääwini. Esmaspäeval ERM-i kunsti- ja kultuuriosakonna juhataja kunstnik A. T. a s f a tutvustas ajaloolistesse selle huvitava loguga, mis koosneb üldse 254 numbrist. Osa materjalidest tulnud Spetatus Gestil Seltsile, kuna osa on ERM-i enda materjalid. Wähimal näärat on saadud väljapanekusemetide ka haridusministeeriumilt.

Üldlogust on eraldatud

Idamaa materjalid.

Selles osas on näha eriti Persia materjalid. Idamaa relvi maadeldes võib tähese panna nende juures iselugust santiistilisust. Huvitavate esemetena võib näha sün Turkistani sadulat hinnatünnitlaga, leegitalisti India pistoraadi, Jaapani terariista harakiri jaoks. Samuti leidub selles osas mitmesuguseid möödaskuid, mis on tarvitustel olunud Arabias, Indias, Kaukaasias jne. Huvi pakuvad sün ka mitmesugused sõjakübarad, kilbid ja muud rauast laitsevahendid.

Meie oma vanaaegsetest relvadest

näidataks ratsaniku raudriid, hobuse laitsed, riinna- ja väljapanekureid jne. Wäge huwitavad ja mitmetüübised on ka väljapanekud sõjaboorid ja sõjanuid, mis on pörit teksajast. Näha on ka jalavär, mida pistuti teele, et wanlaste hobused oma jalgu vigastaksid. Säärafed jalavärid on olnud kasutamisel juba wanadel greeklitel ja roomlastel. Nemad on aga kasutanud niiisuguste orkide wastu hõbuste jaoks erilisi raudkingasid, mis meil säälu und ei ole.

Nikkalik logo on ka

vanaaegseid nooleotsi ja ambusid.

Säilinud on ka mitmesuguseid tüüpe kannuseid. Pistodaid on siue logo pärit 15.—16. sajandist, samuti odaotsi, mis on peamiselt rauast, aga ka pronksist. Samas on näha ka tääkkirurgid mitmesugustest tüüpidest, eriti rohkesti poolkruunatööli. Samas on esitatud mitu massiivset sõjakirvest.

Eriajajärvudest on näha palju möödaskuid ja rapiiriseid, milliste eriligi moodustavad rüüktlimoogad leidude näol teksajast. Möödade juures on huwitaw jälgida käepide- mete ja käehoidjate arengut. Paaril väljapanekul, mis pärit 12.—13. sajandist, on läbi laitsel olemas vaid väike pide.

Vaskeriaüstatedest on välja pandud ainult tulesukuga püssid ürgajast — maailmasõjani. Wanema relvana on sün ligi 2 meetri pikkune harkpüss 14. sajandist. Seda harkpüssi kasutati lastmisel iseluguse hargil. Püsside juures võib tähese panna nende huvitavat arengut

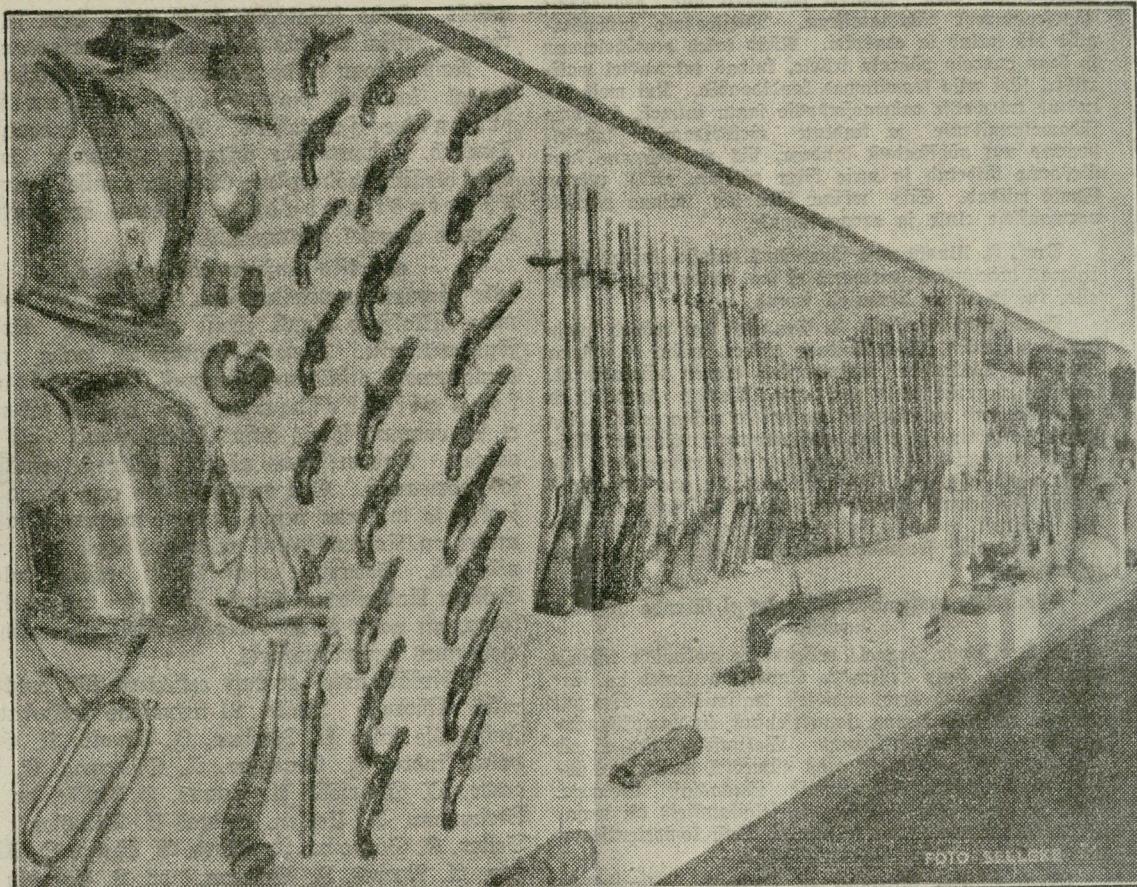

FOTO ELLER

Kogu vanaaegsed püstoleid ja püssid.

lukkude juures, samuti püssi raua juures. Mõnedel wanaaegsetel piisidel on olnud rauad ülast laema ot-saga, nagu näiteks trehritoolised, ovaalsed jne. Idamaa relwid töökavad silma kannustuse poolest, mis asetsevad püssi päravel ja isegi raual. Mitte wähemhuwitavat ei ole ka tulesukuga püstolite väljapanekud. Püstoleid on rohkesti Brantuse ja Krimmi sõja pääwilt, mõned püstolitest on isegi lahe rauaga. Samas näidataks ka mitmesuguseid püssirohnsarvi, millest on välja kujunenud jahisormed. Huwitaw on ka rootsi-aegse ratsaniku västmaid, mis kujutas endast öeti sõduri grameeritud nimelaarti.

Huwitaw relwadekogu lõpes Venel troonu laitsetõmplektiga, mis koosneb pea-, riinna- ja seljakatest.

Olonna ümberkorraldamisega ja täiendamisega on see lühinenud täielikumaks ja huvitavamaks relwadekoguks Gestis.

E. R. Muuseumi kirja saatjatele.

Meile kirjutatakse: Eesti Rahva Muuseumi palub neid koole ja istküuid, kellel vastustate saatmine rahvateaduslikule ühiskonnale 5. ühel või teisel põhjusele viibimis, need lähemal ajal ära saata. Ühtlasel väljapanekul ERM-i alaliste korrespondentide nende istu tohta läbirat teatist täidetult tagasi saata, kui see seni tegemata jäänuud, samuti teatada, kui mõni teatist ega tühismuksa seni pole saanud.

Leidub veel lihelsondi, kust ERM-i pole ühtki kirjasatjat, seepärast muuseumi näeks heameelega, kui sealseti üks või teine Eesti wanavarast ja rahvaluulest huwitatu astus korrespondentide wörku, et see saaks ülemaailmset. Lihelsonnad, kust jeni alalisi korrespondente pole, on järgmised: Anseküla, Jämaja, Mustjala, Pühja, Ruhnu, Käina, Lääne-Nigula, Kirbla, Mihkli (Weltsa), Wigala, Harju-Madise, Pakri saared, Paide, Järve-Peetri, Narvatagu, Häädemeeste, Pärnu-Jaagupi, Tõstamaa, Laiuse, Palamuse ja Karula.

Olgu juurde lisatud, et ERM ei logo teateid ja andmeid üksnes eesti wanavarade lohta, vaid tunneb hundt ka eesti piirides elavate wähemusrahvaste wastu. ERM seepärast loobab, et ka läti, rootsi ja vene asustusaladelt leidub korrespondente lisaks neile üliskiile, kes sealjub aastunud wörku. Soomitaw oleks isegi, et wähemusrahvaste korrespondentid tarvitatakse vastusates igalik osa emakeelt.

Kõik kirjasatjate saadetised tulewad üla-serval varustada pealkirjaga "Rahvateaduslike korrespondentide wörk" ja neid võib laasta postlasti ilma margita. Adress: Tartu, post. 48, E. R. Muuseum.

Gesti Rahva Muuseumile 6 aukorrespondenti

Mehed, kes on teinud kaastööd juba Hurdale ja Eisenile 30.XII.1938

Gesti Rahva Muuseumi poolt on töötatud wörga ja pandud mõtsma muuseumi korrespondentide wörgu määrujed. Vastavalt määrustel jagunenud ERM-i korrespondentid: alati stets korrespondentideks, teenelisteks korrespondentideks ja autokorrespondentideks. Teeneliseks korrespondendiks võib jaada mõrgu liige, kes wähemalt 7 aastat on olnud wörgu kaastöölises, ic autokorrespondentis liige, kes wähemalt 15 aastat on olnud wörgu liige ning oma täitvõiga on täheselverandavalt riistaamud Gestil ainele ja wanavara logoju. Määruste järgi võib aga ERM-i direktori nõusolekul erakorraliselt teeneliseks või autokorrespondendiks nimetada wörgu liitme ka lihemaaalalise kaastöö eest.

Västarvalt sellele nimimisele määristepunktile ongi muuseemi poolt nimetatud kuni wörgu liiget autokorrespondentideks, olgugi et muuseumi wörg effekteerib 1931. a. ja seeaga ei ole ükski korrespondent teeninud wörga teenelise wöri autokorrespondendi staashi. Autokorrespondentideks on nimetatud: Jaan Gu t i v e s Rõuge lihelsonnast Haanja vallast, sünd. 1868. a., Karl R i w i Petkeri vallest Lasarewo külast, sünd. 1878. a., Hans M e s i f ä p p , Harjumaaalt Hagerist, sünd. 1867. a., Mihkel S i l d Alwinurmet, sünd. 1881. a., Jaak T a m m Hargla lihelsonnast Lahemalt, sünd. 1868. a., ja Jaak S ö g g e l Saarde lihelsonnast Boltivere, sünd. 1871. a. Nimetatud autokorrespondentid on wanavara logojuks alal tegutsevad juba aastakümneid ja kaastööd jaotanud J. Hurdale, M. J. Eisenile, O. Kallasile, J. Jungile ja teistele wanavara-vürjatele. Autokorrespondendid saavad tahta ERM-i aastarakennatu.

Muuseas olgu märgitud, et enne pühi muuseumi saatiks wörgi kõigile oma korrespondentidele wörgu ülkmeetele mied ülkmeetandid, korrespondentide wörgu määrujed ühes lähemate tööjuhistega ic tühimisele kaalukohustateks, mis on koostatud mag. G. Nanga poolt. Korrespondendid, kes korralikult oma lohustusi on tätnud, said kingitusel veel raamatuaasta postlaarte.

Mees. 24.4.38

Annetus dr. O. Kallaselt Muusikanumile.

Dr. O. Kallas annetas 22. aprillil Muusikanumile Tallinnas oma mälestusefotest ühe tähismaa, millega tihedalt seoses annetaja muusikaniline tegewus. Selleks esimeseks osutus hõitter, asestatult erilisse lasti, mille laanele kirjutatud ja grameeritud ümbes poolteistküda meie tunnuma ja tähtama orvaliku ja kultuurtegelase nime. Ni-mede hulgast leidub munjeas ka mõle muuseumides leiduvate esimeste muusikariistade — rahvapilliide — Kaar m a f a n n e l d e loquia ja tooja Valentin Niggol. Viimased muusikariistad on Kaarmas loodud aastal 1890 ja need leiduvad läesoleval ajal Eesti Rahva Muuseumis Tartus. Nimed ülalmainitud annetuse, hõitre lasti laanel on siis kirjutatud ja grameeritud aastale 1888—1892. Tartus.

Hõitre omandas dr. O. Kallas aastal 1888. Rõuges oma venne Rudolfi abikaasalt, kes armas, et temal seda enam tarvis ei ole. Ka proua Kallasel oli muusikariist Kingitud ja nimelt tema neiupõlves peigmehelt Rud. Kallaselt.

Seda mänguriistat tarvitab annetaja pidavaltema üliõpilaspõlves ja ka hiljem tuni tema diplomaatia teenistusse astumiseni, paarkümmend aastat tagasi.

Üli muuseumi pärast.

Wigane ölendus.

"Baba Maa" r. 211 s. a. avaldatud artiklis "Võitlus Tallinna muuseumi ümber" esitatakse teadete õendamiseks seadat: 1) Vole õige, et hoolekogu istungil 6. sept. s. a. olevalt selgunud luheltehtede saatmine väljatömine mõnele liikmele: torraldus kutsese Lai; "saatmisel koosolekul 15. juunil oli an. üldine, ning muuseumi lähtelesis on jõudetöö 14 luheltehe saatmine kohata. Kõa oli otsustatud loekutsumise aeg eelmissel koosolekul 10. juunil. Eriti haridusministeeriumi esitaja lühimise ajus on tehud kindlaks, et muuseumi ometnik A. Waga on muuseumi telefoni laudu palunud teda tungivalt ümber koosolekul kunstiosakonna juhataja ja direktori küsimuste lahendamiseks. 2) Hoolekogu protokollid on koosolekul lõit liigetesse ette loetud ja lännitud. Segadusi ja selgusetust ei ole keegi kontateeritud ega nõudnud vastavaid parandusi. 3) Muuseumi põhimäär. § 12 põhjal moodustatud 12-liikmelisesse ostukomisjoni kuuluvad G. R. R. R. Liikmed 7, arhitektide ühingust 1, Pallasest 1, väljakospooli organisaatsiooni 3 esikut, seega pole ainustki Eesti kunstnikkude liidu liiget, mispärast ka tahtlustamine, nagu tahaks see organisaatsioon intrügide laudu pääseda lähemale muuseumi ostusu üdele, on täiesti cluseta ja ebaõhane. Ka kunstiosakonna nõuniikudel pole luhutud senini keegi Eesti kunstnikkude liidust.

L. E. M. hoolekogu esimehe illesandel

P. Sepp.

Hoolekogu selrettar.

Saades eeltoodud kirja, põöras võimetus muuseumi kunsti- ja kultuurosalolise osakonna juhataja A. Waga poolle täiendavate andmete saamiseks, kes kirjas puudutatud asjaolude kohta järgmist seletas:

1) Jääb töölahaks, et hoolekogu liikmed G. Ney ja R. Burmann luhed 15. juuni koosolekul ei saanud. Mõlema härra selleõhane avaldus on hr. Seppa enese poolt

hoolekogu protokolliide raamatusesse siise kattud. Kõa ei ole muuseumi lähtelei postiraamatust, millega kõit väljasaadetavat kirjad posti peale antasse, mingisuguseid jälgesid luhetee saatmisel eelnimetatud harradele.

2) Ei ole õige, et minna härra G. Ney'd telefoni teel palunud olen tungivalt ilmuva hoolekogu 15. juuni koosolekule. Palusin härra Ney'd koosolekul, mis peeti 10. juunil ja kus töölisti päävaborraas seisis minu ja muuseumi direktori mähliste küsimuste arutamistne. Selle asemel, et asja kohta minult või härra Ney'l selgitust viisi, on härra Sepp siin asjata uslunud kuulujutte. Igatahes ei ole härra Ney minult mingisugust teadet saanud 15. juuni koosoleku kohta.

3) Et hoolekogu 10. ja 15. juuni koosolekute protokolid on segaselt kirja pandud, seda kontateeritised hoolekogu koosolekul 6. septembril mitmed hoolekogu ja juhatuse liikmed.

4) Muuseumi ostukomisjon ei koosne mitte 12 liikmest, vaid seitsemast. Sina kuuluvad nimele muuseumi direktor ja kunstiosakonna juhataja ning viis aasta peale valitud liiget: P. Raud, A. Laipman, R. Nõman, G. Reindorf ja F. Sannamees.

5) Muuseumi kunstiosakonna nõuniikus on juba ligi poolteist aastat olnud Eesti kunstnikkude liidu juhatuse liige hr. M. Lasberg.

6) On töölisti, et Eesti kunstnikkude liidu liigete poolt on sumbet amaldatud muuseumi täiendamise ahas kunsitoostega, seda on suurel määral teinud just härra P. Sepp, kuid ma ei leia wõimaliku oleval praegu selles ahas lähemat seletust anda. Teen seda muuseumi ühingu eelseisval erakorralisel peakoosolekul. Peale selle ei maha muustada, et muuseumi direktori I. t. olluni viimase ajani Eesti kunstnikkude liidu esimees.

Alfred Waga.

2. oktoober 1927. a.

Muuseumihoone Toompeale? 10. III 36.

Eesti kunstimuuseumi hoolekogu kaalub maja ehitamise küsimust.

Sihasutise "Eesti Kunstimuuseumi" esmaspäeval peetud hoolekogu koosolekul oli arutusel muuseumile olulisema tähtsusega küsimus, maja ehitamine muuseumi koduks ja tema rohkearvuliste kogude paigutamiseks.

Kuna koosolekust osa ei saanud wöötta hoolekogu esimes, riigivanem R. Päts, arutas hoolekogu küsimusi põhimõtteliselt, kuna need lõpulikult otsustamisele pidid tulema täna riigivanema vñawõtul peetaval koosolekul. Eel sel koosolekul ajus hoolekogu põhimõtteliselt seiskohale, et kunstimuuseumil tuleb ajuda oma maja ehitamisele. Alinelised wõimalused selleks on ka olemas, kuna selleks kogutud summa ulatab juba 30 miljonile.

Olemasolevate kalkulatsioonide kohaselt läheks hoone ehitamine maksma 40—45 miljonit. Puuduvu summa hankimine ei tekitaks aga enam raskusi, ning selle muretsemine mõne aasta jooksul on muuseumil igati wõimalik. Koosolekul waadati läbi veel muuseumi direktori ümber ettepanek ehitatava maja koha ja ehituse tegeliku teosta-

misest juhtes. Esialgset jääv nende küsimuste kohta lõpulik seisukoht vastu wõtmata.

Wabariigi valituse poolt on juba waremal kunstimuuseumile oma maja ehitamiseks lubatud krunt Merepuisteel asuvast Gildi aiaast. Koosolekul esines maja asupaiga suhtes uue kavaga R. Maurits, soovitades seda ehitada Toompeale, kus selleks sobivat platsi wõimalik hankida piiskopliku Toomkiriku läheduses. Hoolekogu kaalus ka seda kava, kuid mingeid otsuseid selles asja ei teinud.

Muuseumi hoone kavandite saamiseks korraldati omal ajal wõistlus, millel paremaks tunnistati arh. Jacoby kavand, kuna 2. auhinna sai arh. Burmanni ning 3. auh. arh. Soansi kavandid.

Jacoby kavand tunnistati ruumide jaotusest wäga heaks, kuid hoone fassaadi juures tuleb ette wöötta muudatusi.

Hoolekogu koosolekul wõlhendati soovi, et maja ehitamine algaks wõimalikult pea. 1938. aastal seisab muuseumil ees 20. aastapäew. Oleks rõõmustav, kui selleks ajaks tal wõimalik oleks ajuda juba oma maja.

Meremuuseumi sihtasutusega Tallinna

Wabariigi valitsus linnitas põhikirja ja määras meremuuseumi alusvaraaks 5000 fr. — Meremuuseum rajataks seeteede valitsuse juure

Wabariigi valitsus oma teatnädalasel koosolekul linnatas sihtasutuse „Meremuuseumi” põhikirja ja määras meremuuseumi alusvaraaks 5000 fr. Sihtasutuse „Meremuuseumi” eesmärgiks on laevanduse, kalanduse ning teiste merendusalade muinsusja ajaloolise täwärtusega esemete, arhitsevalide, andmete ja kirjanduse kogumine, korraldamine ning hoidmine merenduse ajaloolisest ning tehnilisest arengust ülekaute saamiseks ja merendusalade populäriserimiseks.

Osa meie rahvast on tihedalt seotud merendusega tema laiemas mõttes ja seepärast täiesti õigus-tatult nimetatakse Eestit sageli mereriigiks. Seetõttu on meil paratomatu merenduskultuurilise alaedendamine asjaomaste ringkondade poolt. Üheks jäätakseks merenduskultuuriliseks asutuseks oleks asutataks meremuuseum. Gi saa eitada rahva kultuurilises areenelises igaüguste muuseumide osatähta-just. Seda tuleb märkida ka meremuuseumi suhtes, mille kultuuriliselt arendam tähtsus puudutab mitte üksi riitsamaid ringkondi, kes merendusega tegelevad, vaid ta omab tähtsuse ka koolinoorjoo arengus, äratades hirmi merenduse ja sellega seotud tegelike alade vastu.

Oma eesmärgi saavutamiseks sihtasutus nõutab endale muuseumihoone, korraldab sellel oma kogud, wõtab hoivale ka riigi, omavalitsuste, eraasutustele ja eraisikute omanduses olevald varasid ja esemeid

ning osutab ettevõtteid, millel abil avaneb wõima-lus edendada ja levitada merenduskultuuri. Meremuuseumi asutatakse Tallinnas seeteede valitsuse juures.

Meremuuseumi juhtivaks organiks on põhikirja järeljuhatus ja nõukogu. Juhatus on sihtasutuse ametlikuks esindajaks ja täidesaatoaks organiks. Ta on 3-liikmeline. Ühe juhatusliikme valib meremuuseumi nõukogu, kuna faks liiget nimetab seeteede valitsus, kes ühtlasi määritab juhatusliikmete hulgast ka muuseumi juhataja. Juhatusliikmete ametiaeg on 3 aastat.

Nõukogu ülesandeks on meremuuseumi eest hoo-litsemine ja tema tegevuse juhtimine. Nõukogu moodustub muuseumi juhatajalt ja 9 liikmest. Nõukogusse kõm liiget nimetab seeteede valitsus, kuna Tallinna merekool, Tallinna linnavalitsus, Eesti laevaomanuse ühifus, Eesti laevajuhtide selts, Eesti kaubalaewastiku mehaanikute ühing ja Eesti jaht-klubide liit määrapavad igaüks 1 liikme. Nõukogu liikmete ametiaeg on 5 aastat. Esindaja mitte-määramine nõukogusse mõne märgitud organisatsiooni wõi asutuse poolt wõi osavõtmisest loobumine ei takista nõukogu tegewust. Meremuuseumi valitwad ametid on tasuta auametid. Meremuuseumi tegewust rewiddeerib seeteede valitsusest määratud komisjon.

Meremuuseumi sihtasutuseks

Weeteede valitsuses on läimas ettevalmistused meremuuseumi avamiseks. Eeltöödega loodetakse jõuda lõpule wabariigi aastapäeval. Praegu on täpsil ülekominne ja väljapanefute korraldamine.

Meremuuseumi tahetakse minna sihtasutuseks, mille põhikiri arvatavasti juha täna saadetakse linnatamiseks valitsusse.

Aivati Meremuuseum

Eile öhtul tell 6 toimus Meremuuseumi pidulik avatust, millest töötis osa kaitsevägede ülemjuhataja kindral Laidoner, teedeminister tol. O. Sternbeck, teedeministri abi ins. Jürgenson, weeteedevalitsuse törgemad ametnikud eesotsas direktor Aitküga ja teised tuttavud külalised.

Aktus algas weeteedevalitsuse direktor Aitküla avasõnaga, milles antis ühise ülemavaade Meremuuseumi tel-sümijet. Sellele järgnes taimulik talitus, mida pidas Narvi fog. õpetaja Niwiste ja ülempeebster N. Päts.

Pärast taimulikku talitust pidas Lihtlese töre teedeminister O. Sternbeck, kes Meremuuseumi ametlikult tunnustas avatust.

Järgnejaid tervitused, mida telegraafi teel oli saabu-nud üle kogu riigi. Suusõnaliseid tervitasi Saaremaa-Lõostusloja, Jahtklubide Liidi ja j. t. organisatsioonide ning osutiste esindajad.

Pärast ametlikku osa tuttavustid külalised Meremuuseumi väljapanefutega, mida on tollu üle 900 eseme.

1683. aasta Tallinna mudel

Tallinna linnamuuseum rikastus uue hinnalise väljapanekuga — Vana-Tallinna mudeli koopiaga.

Mudel on valmistatud 1683. a. ja hoiatakse Stokholmi Sõja-muuseumis. Selle mudeli koopia telliti Rootsist Tallinna Linnaarviihi juhataja ajaloolase mag. Kenkmaa ettepanekul.

Mudelil on näha Harju- ja Karjavärv. Linna idaosas oli tookord vallikraav, mis ka mudelil on märgitud. Samuti on näha linna teine kindlustuse liin, mida Rootsi valitsus XVII sajandil kavatsete ehitada. Mudel on valmistatud puust. Tema suurus — 162×100 sm. (ETA)

Kunstimuuseumi hoone „Estonia” förwale.

Sihkapital „Eesti kunstimuuseumi” hoolikogu poolt moodustatud uue muuseumihoone ehituskomisjon on pidanud juha faks koosolekul, millel on esitatud ehitamise eel-tööde kujumisi. Kaalutud on ka muuseumi hoone ajupaika. Hoone ehitamiseks peale Gildi aia on wõimalusi veel praegusel turuplatfööril „Estonia” teatrimaja förwale, ehitatakse uue raekoja juure. Platssi saamine sinna oleneb aga linnavalitsusest ja ka wabaast maaalast. Komisjon peab eeltöödega lõpule jõudma 15. maiks.

16 u 36

Arhiivitüli lällastega.

Gesti kindralkubernerri arhiivist hüvitatud.

Lätlased nõuavad omale rootsiaegset arhiivi.

Järjekorraline arhiivindöökogu koosolek peeti ära 3. sp. riigikantsleeli ruumides riigiarhiivi direktori Rich. Öwel'i juhatusel. Koosolekuust võtsid osa Tartu ülikooli esitanja prof. Cederberg, leksikarhiwi abijuhtaja dr. A. Sildnik, haridusministeeriumi esitaaja dr. A. Nuth, siseministeeriumi — E. Maddison, välisministeeriumi — Warma, omavalitsusasutuste arhiivide esitaja T. Laur.

Arutusel oli rida suurema ulatusega küsimusi.

Gesti-Läti arhiivaalide wahetamise konventsiooni lawa otsustati saata arhiivindöökogu liigetele kirjaliku seisukoha esitamiseks. Wastumõtmisele tuleb konventsiooni lawa arvatavästi lähemal koosolekul detsembris.

Teatavästi on Gesti peamiselt hüvitatud kindral-kubernerri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie leksikarhiivis Tartus asuvat rootsiaegset arhiivi omale tahaksid. Rootsi arhiiv on omal ajal Riias korraldatud eraseltsi poolt, kuid suuremalt jaolt riigi ja riütelkonna tulul. Söja ajal ewakueeriti arhiiv Venemaale ja rahulepin põhjal anti see meile üle.

Wäljamaa teaduslistes ajakirjadest on Läti arhiivi tegelased selles asjas sõna wõtnud ja meid väga ebameeldivaks walguses paista laeknud, nimetades meie teguviisi teaduse seisukohalt ebaõigeks. Olgu aga tähendatud, et Rootsi teadusmehed, kelle arwamine selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiavad rootsiärgse arhiivi praeguse asukohta teaduslike uurimiseks vägaoodsa olewat, sest Tartus on läepärasf ka wana ülikooli raamatukogu, ilma milleta rootsiärgse arhiivi teaduslike uurimine täiesti wõimata on. Pealegi ei ole lätlased ise selles mitte kaasa aidanud, et asja kõkulekke teel lahendada. Arhiivaalide wahetamise küsimus pidi arutusele tulema segakomisjonis. Gesti poolt nimetati ka segakomisjoni.

Liikmed, kuid lätlased ei ole seni omalt poolt neid mitte nimetanud.

Kõmentsoon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamist harilikuks tollkülepele teel rahwusvahelise õiguse alusel.

Päewakorral oli ka omavalitsusasutuste arhiivide korraldamise küsimus. See asi on wana, kuid ikka veel lõpulikult lahendamata. Omavalitsusasutustes on palju tähthatid arhiivale ja nende säilimise küsimus on suure riiklike tähisusega. Ittflüd maailma- kui ka linnavalitsused on kõll eestlajulikult omad arhiivid korraldanud, kuid seni puudub ühtlus ja üldine süsteem. Kerkis üles ka provintsiaal-arhiivide küsimus, kuid lõpulikule otsustamisele tuleb see alles vasti siis, kui omavalitsustele arhiivide esitaja T. Laur üldise lawa selles asjas arhiivindöökogule esitab.

Riigiarhiivi tööga lähemalt tutvunedes otsustas arhiivindöökogu vastu wõtteta faks resolutsiooni: 1) kuna suurem osa meie riiklike otsustuste arhiividest alles korraldatatakse ja seda korraldustööd lõhapeal organiseerida tuleb, leib arhiivindöökogu, et see töö terves ulatuses riigi arhiivile praeguse tööjõudude arvu juures üle jõu kāb.

2. Arvesse wõttes arhiivaalide normaalset juurewoolu riigiarhiivi, leib arhiivindöökogu, et praegused riigiarhiivi ruumid nende arhiivaalide mahutamiseks liiga väikesed on ja et möödapääsemata tarvilik on viibimata ruumide laiendamise küsimuse lahendamiseks ajuda.

Praegu on riigiarhiivis waba ruumi veel 600 joostvat meetrit, tarvis oleks aga umbes 6500 j. m., sest 1. ja 2. järgu aktid peavad riigiarhiivi põhimääruse järelle keskmiselt 15 aastat Tallinnas alal hoitama, et 1. järgu aktid siis lõpulikult ajaloolisse panipaika — riiklikeste leksikarhiivi Tartu saata.

Arhiivaalide wahetamine Lätiga.

Rootsiärgne arhiiv peab jääma Tartu.

Praegused leksikarhiivi ruumid kitsad.

Arhiivindöökogu koosolek peeti riigikantsleis neljapäeval riigiarhiivi dir. Öwel'i juhatusel. Arutusel oli rida suurema ulatusega küsimusi. Gesti-Läti arhiivaalide wahetamise konventsiooni lawa otsustati saata arhiivindöökogu liigetele kirjaliku seisukoha wõtmiseks. Wastumõtmisele tuleb lawa arvatavästi detsembris koosolekul. Teatavästi on Gesti peamiselt hüvitatud kindral-kubernerri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie leksikarhiivis Tartus asuvat rootsiaegset arhiivi omale tahaksid. Rootsi arhiiv on omal ajal Riias korraldatud eraseltsi poolt, kuid suuremalt jaolt riütelkonna tulul. Söja ajal ewakueeriti arhiiv Venemaale ja rahulepingu põhjal anti see meile üle. Wäljamaa teaduslistes ajakirjadest on Läti arhiivitegelased selles asjas sõna wõtnud ja meid väga ebameeldivaks walguses paista laeknud, nimetades meie teguviisi teaduse seisukohalt ebaõigeks. Olgu aga tähendatud, et Rootsi teadusmehed, kelle arwi-

mine selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiavad rootsiärgse arhiivi praeguse asukohta teaduslike uurimiseks vägaoodsa olewat, sest Tartus on läepärasf ka wana ülikooli raamatukogu, ilma milleta rootsiärgse arhiivi teaduslike uurimine täiesti wõimata. Pealegi ei ole lätlased ise selles mitte kaasa aidanud, et asja kõkulekke teel lahendada. Arhiivaalide wahetamise küsimus pidi arutusele tulema segakomisjonis. Gesti poolt valiti komisjoni liikmed, kuid Läti ei ole seni omalt poolt neid seni mitte nimetanud. Konventsioon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamise hariliku tollkülepele teel rahwusvahelise õiguse alusel.

Päewakorral oli ka omavalitsuse arhiivide korraldamise küsimus. Kerkis üles ka provintsiaal-arhiivide küsimus, kuid lõpulikule otsustamisele tuleb see siis, kui omavalitsuse arhiivide esitaja Laur üldise lawa selles asjas esitab.

Rootsiaegne arhiiv tuliõunaks.

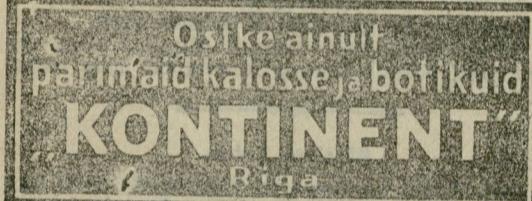
Vätlased nõuavad seda endale. — Rootkuleppet ei tahada saada asja.
Provintsiarhiivide loomisel.

Järjekorralist arhiivnõukogu loosolekut peeti 3. sept. riigikantsleli ruumides riigiarhiivi direktori juhatuse sel. Koosolekuist võtsid osa Tartu ülikooli, haridusministeeriumi, füseministeeriumi, välisministeeriumi ja omavalitsusasutuste arhiivide esitajad.

Arutusel oli rida suurema ulatusega küsimusi. Gesti-Lätvi arhiivaalide wahetamise konventsiooni läwa otsustati saata arhiivnõukogu liikmetele kirjaliku seisukoha esitamiseks. Vastumõtmisele tuleb konventsiooni läwa arvatavasti lähemal koosolekul detsembris.

Teatavasti on Gesti peamiselt huvitatud kindral-kubernerri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie keskharhiivis Tartus asuvat rootsiaegset arhiivi endale tahassisid. Rootsii arhiiv on omal ajal Riias korraldatud eraseltsi poolt, kuid suuremalt jaost riigi ja riütellonna tulul. Söja ajal erakut eriti arhiiv Venemaale ja rahulepingu põhjal omagi see meile üle.

Wälimaa teaduslistes ajalirjadest on Väti arhiivitegelased selles asjas sõna võtnud ja meid väga ebameeldivas walguses paista laiskuid, nimetades meie teguviisi teaduse seisukohalt ebaõigeks. Olgu aga tähdendatud, et Rootsii teadusmeched, kelle arvamine selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiavad rootsiaegse arhiivi praeguse seisukoha teaduslikeks mürimuseks väga soodsat olleet, sest Tartus on lääpäraast ka vana ülikooli raamatukogu, ilma milleska rootsiaegse arhiimi teaduslike mürimine täiesti võimaltu. Pealegi ei ole lätlased ise selles mitte kaasa aidanud, et asja rootkuleppe teel lahendust.

dada. Arhiivaalide wahetamise küsimus pidid arutusele tulema sagomisjonis. Gesti poolt nimetatud ja segalomisjoni liikmed, kuid lätlased ei ole seni omalt poolt neid mitte nimetasid.

Konventsioon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamist harilikul rootkuleppe teel rahvuswahelise diguse alusel.

Päewakorral oli ja omavalitsusasutuste arhiivide korraldamise küsimus. See ari on vana, kuid ikka veel lõpulikult lahendamata. Omavalitsusasutustes on palju tähtsaid arhiivale ja nende säilitamise küsimus on suure riisliku tähtusega. Üksikud maakonna- kui ja linnavalitsused on küll eestujult kõtult oma arhiivid korraldanud, kuid seni puudub ühtlus ja üldine süsteem. Kerkis siis ja provintsiarhiivide küsimus, kuid lõpulikule otsustamisele tuleb see alles vasti siis, kui omavalitsusute arhiivide esitaja L. Lauri üldise läwa selles asjas arhiivnõukogule esitab.

Miigitarhiivit tööga lähemalt tutvunedes astustas arhiivnõukogu vastu võtta täks resolutsiooni:

1. Seuna suurem osa meie riislikest asutustest arhiividest alles korraldamata ja seda korraldus tööd kohal peal organiseerida tuleb, leib arhiivnõukogu, et see töö terves ulatuses riigiarhiivile praegustesse tööjõudude arvu juures üle jõu läib.

2. Arvesse võttes arhiivaalide normaalset juurewoolu riigiarhiivit leib arhiivnõukogu, et praegused riigiarhiivit ruumid nende arhiivaalide mahutamiseks liig väikesed on ja et mõõdapääsemata tarvilik on viibimata ruumide laiendamise küsimuse lahendamisele asuda.

Praegu on riigiarhiivis vaba ruumi veel 600 jookswat meetrit, tarvis oleks aga umbes 6500 j.m., sest 1. ja 2. järgu aktid peavad riigiarhiivit põhimääruuse järele keskmiselt 15 aastat Tallinnas alal hoitama, et 1. järgu aktid siis lõpulikult aja-loomisse panipaika — riillisesse keskharhiivit Tartusse saata.

Tükk ajalugu tööliste keldris.

Mitmed tähtsad ajaloolised arhiivaktid. — Ordumeisteri kiri 1482. aastast.

Audas kirjutas Raarel XII. aast.

Wabaduspuiestee ääres olema linnamaja avarat keldriruumi kasutajad omal ajal töölisorganisatsioonid koosolekuteks ja konverentside pidamiseks. Kommunistliku kihutustöö levides seleti politseiõpimude korraldusel tähdendatud keldriruumid ja keldristi viidi paar veocuto täit kihutuskirjandust hämitamisele. Väärast seda seis kelder mähe aega kasutamata. Wiumaks andis linnavalitsus need ruumid linna arhiivile kasutamiseks ja nüüd on juha osa arhiivale keldrisse paigutatud. Kelder ise on puhastatud ja tulekindlad ukzed tehtud. Edaspidi tahetakse asfalteerida ka põrand.

Keldrise paigutatud arhiivale hüütakse linna arhiivi uinemaks osaks, sest kõige wanemad tokumendid hoitakse raekoja all olevas vanas arhiivis. Aga ka keldris võib tutuwineda valjude väga huumitavate ajalooliste materjalidega. Nii on arhiivi juhataja kabinetis mitmed manad tokumendid, mis pergamentile kirjutat. Pergamente ehivad mitmesugused pitsatid. Siin on Tapa mõisast saabud arhiivis ordumeister Boreki kiri 1482. aastast. Huumitar on waadata, millise hoollusega ja puhtusega sel ajal selliseid dokumente kirjutati. Kõik tähed ja read on nii ühetasased ja selged, nagu

oleks siin tegemist masinkirjaga. Konesolew dokument on kirjutatud mingi maa-alal müügi mõt kinkimise asjus, mille kohta ordumeister oma vägema sõna pergamentile pani.

Keldris algab riislike rida, kuhu paigutatud kõik kohti arhiivaalid. Waestelaste kohti arhiivaalid täidavad ise mitu riislit. Neid on alates Rootsii aja lõpult. Samas on ka Sagadi mõisa arhiiv, mille tähdendatud mõisa omantikud wabariigi algul linna arhiivile üle andsid. Enamlaste ajal hoiti see arhiiv kuskil keldris marjul.

Sagadi mõisa arhiivis leidub kirje Rootsii kuningakojast Raarel XII. aakkirjadega. Rootsii kuninga ja suure sõjamere aakkirjad tumistavad inimesest, kel polnud sialgi aega. Üks kiri on pärilt just enne Põhja sõda. Raarel XII. ajalooline „Carolus“ on alla vihatud õige b-bergusest ja räpakalt.

Edaspidi seatakse kokku nimestik arhiumi oleware materjalide kohta, siis avaneb ajaloo sõpradele võimalus mürimustöödeks keldris, kuhu tükk ajalugu kokku toodud. Osa Tallinna magistraali arhiivale arvatakse olevat Tartus, kust need Tallinna tina tahetakse.

Allewi arhiivide korraldamis- kawa walmis

Haridusministeeriumi ja Arhiivnõukogu ülesandel töötas Migi Keisarhiiwi poolt moodustatud komisjon koosseisus direktor O. Liiv, osa-juhataja A. Perandi, Tartu linnarhiivaar E. Tender ja Elva Alempvalitususe sekretär H. Toom. Wärsi alempvalituside korraldamise normaaloduforra kava, mis tulub arutusele Arhiivnõukogus.

Arhiwalid wanast Rootsi ajast. artiklus

Neid peaks rohkem uuritama.

Oma Rootsi reisi tagajärgedeest seletas riigi keskarhiwi juhataja hra A. Sildnik meie kaastöölisele:

Minu erüülesondeks oli tutvuneda arhiwalidega, mis pärít wanast Rootsi ajast Eestis. On selge, et kuna selle aja kohta osa arhiwaale leidub meil Eestis. Niias ja teisal ei wõi need logud Rootsis täielikud olla. Nii meil kui ka mujal on puuduvaid arhiivseeriate osasid. Sama selge on, et keskkohas, kus meie selleaegset administratiivmajuks ja sõjawäeliste elu juhitiki tundi 1710. aastani, arhiivmaterjalina väga mitmesugustelt aladelt erilaadilisi dokumente peab leiduma.

Kõige enam alahoi bunud materjalide seeriad on keskkaltsuse arhiwalide seeriatess, kus Eestisse puutuv materjal on laiali püllatud Rootsi selleaegsetesse materjalidesse. Neid materjale leidub törgema tšiwiil- ja sõjawäevaltsuse protokollides ja teiste asutuste andmete logudes. Kohapealsetelt ahtustelt saadetud kirjakogud on hiljem osalt Wenemaale välja antud ja sellepärist ei wõi need arhiiv-seeriad pretendeerida täielikuse peale.

Üksiklogudest oleks nimetada endise Tartu-Pärnu ülikooli logu, kus leidub tuningliffude pergament-põhidokumentide logu ühes muude ülikooli elusse puutuvate arhiivmaterjalidega, milledele inventuurnimestik võlmistatud. Peale selle leidub Tartu-Pärnu ülikoolisse puutuvat materjali Tartu ülikooli raamatukogus ja mitmes teises logus.

Samafigune on lugu kuulsa De La Gardie rikkaliku arhiiviga, millest üks osa leidub Rootsi Riigiarhiwis, teine osa Tartu ülikooli raamatukogus ja osalt veel teistes logudes.

Lähelepanemisväärst on Viivimaa ülemistsooriumi arhiiv 1640. tundi 1704. aastani, mis meile haridus- ja kultuurajalooliselt pakub rikkaliku uurimismaterjali. Lähtis on ka ordumeistrite

arhiiv, mis omal ajal nähtavasti peaaegjalikult Euraamaalt saadud materjalidest moodustatud.

Mõne wõrra on ka selleaegsete kohtute arhiwalale ja raamatuid Stockholmis säilinud. Korraldamata seisukorras on mõisate reduktiooni materjalid, vakuumaamatud jne. ja mitmesugused majanduslike asutuste arhiwalid. Samuti leidub Stockholmis suur hulk wanade kaarte, mis tähtsat liisa pakuvad meie Keskarhiividest leiduvatele kaartide logule. Eriti rohkesti on kaarte Tartu ja Narva wanade kindluste kohta. Peale selle leidub üksikuid kindralkuberneride ja törgemate sõjawälaste erikirjalogusid, mis üksikute füsimustete uurimisel tähtsat osa wõivad etendada.

Eestisse puutuvate arhiwalide äraajutamine on mõnesuguste raskustega seotud. Materjalid on õige mitmele poole laiali paistatud. Nii on Rootsi Riigiarhiivi — Nilsarkivet ise juba kaheksasse erihooonesse paigutatud. Peale selle leidub Eesti kohta rohkesti materjale teistes logudes, nagu Upsala ülikooli raamatukogus, Söjaarhiwiss ja muul. Mõnda arhiivi on wõõrastel juurepääs wõimaldatud ainult eriliste lubadega. Kasutendavaiks asjaoluks on eeslastele siinsete materjalide uurimisel see, et Rootsi kuulub kõige valunitaga maade hulka, kus meie inimestel elamine üsna kulukaks läheb.

Peab töödama, et meie ajaloo Rootsi aja uurimisel tuleb möödapääsmata ka Stockholm'i ja teiste Rootsis leiduvate lisamaterjalidega tutvuneda, mis väärtsusteks täiedavateks materjalideks Eestis leiduvatele materjalidele.

Töötasin Rootsi Riigiarhiivi — Nilsarkivet ja selle eraldi seiswates osades Namearkivet'is ja Nilsarkivet Östermalmiss ning Landmeteri Strelse-arhiwiss kaartide alal. Tänu tuleb ära märkida rootslaste lahtet vastutuselikust. Lähumisel annetati Keskarhiivi jaoks Rootsi Riigiarhiivi ja kindralkaabbi ajalugu ja mõned wähemad väljanded.

Mis kõnelewad Rootsi ja Daani arhiivid.

Uusi andmeid Eesti väikelinnade kohta.

Tallinna linna arhiwaari abi P. Johansen töös käesoleva aasta suvel Daanis ja Rootsis, kus töötas pikemat aega sealheis arhiives. Oma uurimistöö tullemisest loostas hra Johansen lühilese aruande, mille esitas linnamälitusule.

Nagu mainitud aruandest näha, leidub Daani ja Rootsi riigiarhiivis rohkesti ajaloolisi dokumente Baltimaade kohta, eriti Rootsi arhiivis. Hra Johansen huvitas peamiselt Eesti linnade asutamise aeg ja linnade areng. Selle kohta leidis ta Rootsi arhiivis palju väga humitamat materjali. Näiteks leidub Stockholm'i arhiivis seni tundmatu asutamisüriti üratiri Paide kohta. Mainitud kiri on pärít 30. septembrist 1291. a. Kõnesolewa kirjaga andis ordumeister Halt 1264.—1266. a. ehitatud lossi marjus tekinud alewile linna õigused.

Ka teiste Eesti väikelinnade kohta leidub Rootsi arhiivis rikkalikult andmeid. Nii on prae-

gune hall alevis Lihula olnud kord tähtsaks kef-kohaks Väänemaal. Ajaloolised dokumendid rääginud, et Lihulas olnud 6 kirikut, klooster, haigla ja gildimaja. Rootsi sõjaarhiwiss leidus kaart, kus Lihula asutusid ära näidatud. Kaart on pärít 1683. aastast ja sel ajal olnud enamik Lihula kirikutest juba varameis. Nimelt oli praeguse Lihula kiriku asemel Elisabeti loguduse kirik, siis oli veel piiba Johanne kirik ja piiba Antoniuus kirik, mis alevist väljas. Edasi oli lossikirik, mis osutus Saaremaa piiskopi katedraalsiks. Kunno Lihulas ohus ka Klooster, siis oli ka sel asutusel oma kirik.

Juba see asjaolu, et Lihulas oli gildimaja, räägitib selle poolt, et siin elas rohkesti kaupmehi ja käsitöölisi.

Härra Johansen teostas uurimisretke oma fulul. Uurimistööst ja selle tullemisest tahab ta edaspidi avaldada üksikasjalisemaid kirjutusi.

Eesti saab Venest wäärtuslike arhiivmateriale

19

Professor Uluots ja dr. Liim töötasid haks nädalat Nõuk. Liidu arhiivides. — Reewakuerimata arhiwaalid tunakse tagasi.

Haridusministeerium komandeeris äsja riigi arhiivi-nõukogu esindajana Nõukogude Liitu prof. Uluots ja dr. Liim, kes oli ülesandeks selgitada, kus ja kui palju leidub Venemaa arhiivides ajaloolist ürikuid Eesti kohta. Professor Uluots ja dr. Liim tööd seda nüüd kodumaaile tagasi. Nad töötasid paar nädalat Venemaa arhiivides, pidades ühtlaasti Nõukogude arhiivide leekvalituse esindajatega läbirääkimisi Eesti kohta käivat arhiivi-materjaliide kasutamise ja tagastamise suhtes.

Selgus, et Venemaa arhiivides leidub materjali Eesti kohta juba 13. sajandist peale. Eriti riiklikult leidub aga materjali 18. ja 20. sajandi.

Läbirääkimistel Nõukogude esindajatega saawutati rahuloldavaid tulemusi. Arhiivide kasutamine on võimalik. Ka otustati seni reewakuerimata arhiwaalide tagastamise jäädavalt. Tagastamine võib algada juba lähemal ajal.

Selgus ka, et Leningradi ja Moskva raamatukogudes leidub rohkelt trükitud materjali, mida saab kasutada trükitud duplikaatide vahetamise teel.

Mõlemad eelmainitud teadusemehed on oma matkaga rahul. Venest saadud arhiivi-materjalidega rikastub meie riigiarhiiv püsijude tähtsate ajalooliste üritustega, mida tulub hinnata kõrgesti.

Arhiwaale Venest tagasi.

Eesti riiklike arhiivide esindajatenena Nõuk. Venesee komandeeritud Tartu ülikooli prof. J. Uluots ja riigi keskarhiivi direktor dr. O. Liim tööd teisisõna N. Venest tagasi. Seal tutvunesid nad Moskva ja Leningradi arhiivide ja raamatukogudega ning leidsid seal rikkalikku materjale Eesti kohta, alates juba 13. sajandist. Iseäranis rikkalik materjal on aga olemas 18—20. sajandi kohta.

Läbirääkimistel leppis N. Venega loktu Venemaa arhiivides Eesti kohta leiduvate materjaliide kasutamise üle. Samuti saawutati loftulepe Eestist sõja ajal Venesee viidud ja seal veel oleivate arhiwaalide tagastamise kohta.

Soomlased otsivad Eesti arhiividest materjale.

Surema tellimuse fotostaatvõtete valmistamisel andis hiljuti Riigi Keskarhiivile Soome kindralstaabi Sõjaõjalooline Toimikond, kes soovib saada materjale kolmekümmeaastastest sõjast 1618—1648 osavõtnud Soome vägede kohta. Nurimuse teostab soome õjaloolelane dotsent dr. Urvi Saarinen.

Rootsi kuninga eriloal

Iaenutati Eesti riigi keskarhiivile suure wäärtusega arhiivimaterjali

Riigi keskarhiivile Tartus on neil päeval saabunud Rootsi riigiarhiivilt fotostatteerimise jaoks 1638. a. revisjonimaterjalid Eesti- ja Liivimaal. Siinmetatud fotod on ajalooliselt väga suure wäärtusega ja nende laenuamine toimus Rootsi valitsuse ja kuninga eriloal. Materjalid on riigi keskarhiivile vajaolevad välja anda laekutsetud Eesti statistilis-ajaloolist olundit 17. sajandi esimesel poolel valgustatava publitatsiooni jaoks.

Ukenduses eelnimetatud publitatsiooni väljamaandmine on riigi keskarhiivile tellinud Rootsi riigiarhiivilt ja 1601. a. Eesti ala revisjoni fotostatilise loopia, mis saabub lohale samuti lähemal päevil.

Riigi Keskarhiivile materjale Watikani arhiivist

Tallinna linnaarhiiv deponeerimud rea arhiwaale keskarhiivi

Riigi keskarhiiv on oma kogudesse viimasel ajal juure saanud rea huvitavaid arhiwaale. Riigiarhiivilt Tallinnas on saadud 230 ära-kirja Watikani arhiivist Eesti keskaja kohta. Samuti on saadud eriti wäärtuslike arhiwaale Eesti riiklike tekkimisajast 1917.—1918. a. Eestimaa kubermangu komissari kantslei arhiivist. Tallinna linnaarhiiviga on jatkunud arhiwaalide vahetus-deponeerimine ja seni Tallinna linnaarhiivis asunud riiklikest arhiwaalidest on keskarhiiv saanud deposiidina rootsi-aegsete Eestimaa wäikelinnade: Paide, Haapsalu ja Rakvere kohta käivat materjali ja kirjawahetust a. 1623.—1704. privileegide jne.

Eraarhiiv Eestist Rootsi

Arhiivinõukogu koosolek

peeti eile Tallinnas. Tartu ülikooli rootsi keele lektor Wieselgren oli pöördenud ettepanekuga riigi keskarhiivile, et lubataks Eestist välja viia Rootsi Stern-hjelmi eraarhiiv, mille osulohut praegu Waksula mõisas. Tähendatud eraarhiiv sisaldab mõningaid Rootsi aega läätlewaid raamatuid ja läälikirju.

Arhiivinõukogu otsustas lõnesoleva eraarhiivi väljaviimise jaatawalt, aga arhiwaalide vastastiku vahetamise põhimõteli alusel: Rootsi arhiiv peab andma vastutusteks seal leiduvaid Eesti olnsid läätlewaid arhiwaale.

Eraarhiivi väljaviimise lõsumuse otsustab haridusministeerium, kuhu arhiivinõukogu esitas vastava ettepanelu.

Wakuramatuud keskarhiivi.

Põllutööministeeriumi katastri ja maatorralduse osatöömaa poolt on Riigi Keskarhiivile neil päevil üle antud Lõuna-Eesti (Tartu-Wõru ja Pärnu-Viljandi maad.) kohta lääwaid mõisade wakuramatuud aastast 1815—1822 ja vastavatõimulisi toimifuid aastast 1805—1820.

Über das Schicksal der Gildearchive ist jetzt eine wichtige Entscheidung erfolgt. Entsprechend einer Eingabe der Archivkommission hat das Arbeits- und Fürsorgeministerium, dem die genannten Archive unterstellt sind, anerkannt, daß diese Archive mit der Geschichte Revals so eng verbunden sind, daß der für sie geeignete Aufbewahrungsort das Revaler Stadtarchiv wäre. Da aber die rechtlichen Verhältnisse eben noch ungeklärt sind, ist eine direkte Übergabe an das Stadtarchiv nicht möglich. Deshalb proponiert die Archivkommission, die Archive der Großen Kanut- und Domgilde als Deposita dem Revaler Stadtarchiv zu überweisen und sie dort registrieren zu lassen. — Dieser an sich und grundsätzlich durchaus freudliche Beschluß steht zunächst auf das praktische Hindernis, daß im Stadtarchiv für Neuaufnahme größerer Bestände eben kein Platz ist und die Plazierung der Gildearchive dringend neue Räumlichkeiten erfordern würde. Es ist aber zu hoffen, daß solche doch zu beschaffen sein werden. Am ehrwürdigsten könnte die Gesamtfrage gelöst werden, wenn einmal das neue Stadthaus Tatsache würde und dann das alte Rathaus ganz Archiv- und eventuell Museumszwecken überwiesen würde.

Avastati vana Tallinna plaan aastast 1634

— Kas mag. R. Kenkmaa on juba Rootsi tagasi jõudnud?
— Olen ise telefonil.
— Kui kuuleksime veidi Rootsi uudiseid?
— Viibisin $2\frac{1}{2}$ nädalat Stockholmis. Mulle oli tehtud ülesandeks tutvuda Stockholmi linnaasustuse arhiivide uute korraldamisviisidega, Rootsri arhiivis leiduvate vana Tallinna kindlustusplaanidega ja Tallinna kindluse mudeliga aastast 1683. See on vanimaid mudeleid vana Tallinna kindlustustest ja pakub ajaloolastele palju huvi.
— Nii et uurimistöö pakkus huvi ja tulemisi?

— Jäh, mulle võimaldati lahket vastutulekut arhiivides töötamiseks, hoolimata sellest, et mõned arhiivid olid ärevate aegade tõttu suletud. Tegin palju huvitavaid tähelepanekuid ja avastusi. Näiteks tutvusin Tallinna plaaniga aastast 1634. Seda plaani pole semi nähtud. Plaanist tellisin ülesvõtte, mis saadetakse Tallinna.

— Vana Tallinna kohta leidub siis Rootsri arhiivides rohkesti materjale?

— Leidub küll. Eriti rootsiaegsete Tallinna kindlustuste kohta. Enne oli tähendatud kindlustuste plaane teada 34, nüud aga juba üle saja. Oma uurimistööst ja tähelepanekust teen ettekande linnavalitsusele.

— Kuidas Rootsis muidu meeolekul on?

— Meeolekul olid mõnikord üsna ärevad, kui rootsi lehed töid suurte pealkirjadega poliitilisi kõmukeateid sündmuste kohta Eestis ja Balti merel.

Tallinna arhiiv uutesse ruumidesse.

Linnarhiivi uuemale osakonnale kohastatud ruumiide leidmisjärgs ja soetamiseks linnavalitsus otsustas ehitada ümber linnale kuni 10. maja Rüütli tään. 8. Augu hoone funkub muinuskaitse alla, esitati ümberehituse projekti hoiudus-otskaolministeeriumi kuni ja teadusosakonnale linnatamiseks. Viimane ümberehitamiseks talistust ei teinud, fest fassaad ei muutu ehituse töötlus.

Enne ümberehitamisele osumist tuleb aga linnal lasta teha ülesvõtteid sellest ajaloolisest majast ja saata need Tartu ülikooli kunsiti-ajaloo kabinetile uurimusmaterjaliks.

busjide puuduse.

Arhiivinäitus avatakse 21. juunil.

Raeoja alumiistes restuurteeritud ruumides korraldatavat ajaloolise näituse eesttööd on arenenud nii kaugel, et alates 21. juunist tööks avatava näituse saatmisjärgs publitule. Näituse avamine suunib ilmselt erilise pidulikkusega. Arhiivinäitus otses avatud 21. juunil sella 2–6 p.l., 22., 23. ja 24. juunil sella 9–12 päeval, 25. ja 25. juunil sella 8–12 homm, ja edaspidi igas pärastell 12–2 päeval. Teistel sellategevustel on töömaldatud näituse saatmine eesttööruumidele eriokuhapepel linnarhiiviga sella $\frac{1}{2}10$ –8 päeval. Näituse filastamise eest töötasse tasu 10 senti inimeselt, tunna koolide eest töösruumidele on see töömaldatud tasuta.

Eesti Ajaloomine Riigikogu

Linna arhiivile uusi ruume Rüütli tänavale.

Rüütli tään. nr. 8/10 maja lavalset linnavalitsus wöötta arhiivi uuema osakonna alla, tehes hoone sisemuses tarviliste ümberehaldusi.

Nimetatud maja pakuti välja üürile andmisel eraettevõttele. Viimast poolt tehtud soovitarvustest selgu, et ruume ei saa nad kasutada praegeuse seisukorra juures, waid tuleb teha ettevõttele hoolomu lohafelt juuremaid wööt wähemaid ümberehitusi. Peaosasjatult nööti sisestäigu üks laienda mist. Üüri pakutuse aastas 750 tuni 1000 krooni. Linn ei pidanud aga soovitatavaks ümberehitust, luna hooneid kiuluvad muinustatise alla ja moobustamatad Rüütli tänaval ühe iseloomustava ja ajaloolise wäärtusega pildi manast Tallinnast. Seepäras rast otsustas linn hoone oma asutuse lafutamisele wööt. Siia tahetakse paigutada ajaloolise wäärtusega arhiivi esemeid, mis vajaamad latusealust ruumi, luna ümasti-lukindlad asjad paigutatakse „Paksusse Margareetasse“.

Linnavalitus tegi ehitusalonale korralduse selgitada Rüütli tään. nr. 8/10 maja mõõtmist arhiivile.

Ruumid linna arhiiv- raamatukogule.

Linnarhiivaari ja Tallinna Ajaloo Selts algatusel mõeti üles linnarhiivaraamatukogu asutamise läpinä. Arhiivaraamatukoguse tahtelase edaspidi loondada töökajootsul ilmunud tirjandus, mis wööks olla tulevikus Tallinna wöö üldse meie ajaloo valgustamise töös ja teha see igaühele täitejaadawats. Piudusid aga ruumid raamatukogu jaoks. Peale piitemaid nööpidamisi jäadi veatuma Wana Waeloja juure Rae-koja platsil. Arvatakse, et seal mõningate ümberehitustest ja torraldustestga wööks arhiivaraamatukogu saada omale wägagi soovivad ja lohafid ruumid. Plaanid ja taluklatissooni Wana Waeloja ümberehitamiseks raamatukogu ruumideks on juba valmis. Wöimalik, et tegelikku töödega hatalasse pihta lähemal ajal.

Umetus Tallinna linna- arhiivile.

Joh. Kaua annetas Tallinna linnaarhiivile rea huvitavaid päevapäilstiifile ülesvõtteid Tallinnast. Pildid on pärilt läinud ja jandi lövust ja tujutavad linna tollaegset tühivilist mihjööd, nagu Rae-kojavalli ühes raeoja ja lahehoobuseoorimesside sejilohaga, Vene turgu endiste poodidega, jadamat jne. Pildid on annetaja omalajal enne Eestisse tagaütlekut ostmud. Moitvas wanaraamituru. Umetus on Tallinna linnaarhiivi fotodekogule määratustulks lijanudvets ning arhiiv peab wäga soovitatavaks, kui teisipäti tallinlasted, fellodel leidub lõdulinnna minemisku iseloomustavaid ülesvõtteid, järgitsid sama eesttule.

Linnarhiivi esindaja Hildesheimi hansapäevadele

Tallinna linn kui Hansa ajalooseltsi liige sai kutse Hansa ajaloo-päevadest osavõtuks 6.–9. juunini s. a. Hildesheimis. Linnaarhiivi esindajale, kes võtaks päevadest osa, lubatakse küllakutsuja poolt tasuta korter ja osavõtt hansapäevade puhul korraldatavast loenguist, väljasööitudest ning ühissöökestest.

Kuna sealpoolt on Tallinna esindajale lubatud suuri soodustusi, siis linnavalitus otsustas Hildesheimi komandeerida arhiivi assistent A. Marguse, kellele söidukulude katteks määritati 120 kr. toetust.

Linnarhiivi näitus raekoja

Laulupeo ajal korraldatakse raekoja alumisel korral linnarhiivide näitus, mille korraldamiseks palgati 25-kroonise kuupalgaga abijõuks linnarhiivi teenija pr. Mall Kauan. Näituse puhuks viiakse raekoja alumisele korrale ajalooline pink eesruumist, vana laudina ja kaks messinglühtrit ja vajaduse korral ka muid ajaloolise väärtsusega esemeid. Näituse külastajalt võetakse 10 senti isikult, et ära hoida liiga suurt tungi kitsastesse ruumidesse.

Päästearmee koosolekud Konli rahvanargis

Kadunuks arvatud dokumentid leiti.

21. 7. 33.

Tubli lisand Gesti aja loo uurimismaterjalile.

Viimasel ajal on riigi keskarhiwi logudele lisandunud väga mitmekülist materjali, mis juure tähtsusega Gesti ajaloo valgustamisel.

Eriti väärtuslikeks peetakse üht keskarhiwi lätte langenud erakogu, mis sisaldab vikingu ürikuid orduaastast kuni 19. sajandini. Selles kogus leiduvad dokumentid peeti seni hoopis kadunuks. Minult juhus aitas nad uesti päewavalgele tuua nende mitteeaduslikest omanikest.

Selle erakogu väärtuslikeks osa moodustavad Palmse mõisa arhiivist päritlevad originaalpergamendid rippumate pitsatitega alates 15. sajandist. Saadud pergamendid on esmajärgulise tähtsusega talurahva seisukorra, mõisate ajaloo uurimisel jne. Peale selle sisaldab see erakogu hulg dokumente Eestimaa ülemkohtu arhiivist. Need profressi toimkond on tähtsad digusajalooliselt. Gi puidu selles erakogus kuningate ning minerviku suurustele kirju ja nende ärakirju. Näiteks on kogus terve rida originaalkirju Daani kuningalt 1561.—1645. a. perioodilt. Samuti kirju ja ärakirju Rootsi kindralküberneridelt, nagu Pontus de la Gardie'lt, Jacobus de la Gardie'lt, Andreas Torstensonilt jne. Samast erakogust saadi lätte hulg weneaegseid ürikuid. Nimelt Saaremaa maandusvalitsuse arhiividest pärjit olevat materjali 18. ja 19. sajandi kohta, mis annab oluliselt andmeid Saaremaa tolleaegset majanduselust. Ka

Eestimaa konfisooriumi arhiivile 19. sajandist saadi lisä. Sellesse erakogusse oli sattunud ka Saare- ja Eestimaa riiltefondade arhiividest kõifugu genealoogilist materjali, nagu sugukonna taheleid, wappe jne. Lõpuks sisaldas see erakogu veel hulg pitsereid ning trükitooteid.

Kogu saadud materjal on liidetud vastavate arhiividega. Mis siita ei saadud, see on säilitatud eraldi "M" loguna.

Ka Tartu maksumet rikastas keskarhiivi andes sinna üle weneaegsed Tartu rentei ja Juferi Pihkva Panga Tartu osakonna arhiivid.

Tallinna linna arhiivilt saadi 2 kõige vanimat rootsliaegset kindral-kübermanguvalitsuse protokolliraamatut 17. sajandi keskpaigast.

Arhiivaalide kaitse tule wasstu.

Riigi keskarhiwi kütja leiutas keemilise kaitsewahendi.

Sagedasemaks arhiivaalide hävitajaks on olnud tulipaljud, olgu see siis juhul, et ümberlaskud on läbi. Maailma kuulsamoid raamatukogusid, samuti dokumentide arhiive on langenud tule ohvrites. On seepärasest arusaadam, miks kõigil mail püütakse leiutada wahendeid, mille abil väärtuslike kogusid eesjoones tuleömetustesse wasstu kindlustada. Välismaailm teotsemad arhiivide juures juba aastaid erilised laboratooriumid, nii Saksamaal, Venemaal, Poolas või arhiivide juures, Austriaas j. m.

Ka Eestis on viimasel ajal sel alal asutud katsetama. Riigi keskarhiwi juhataja O. L. M. i seletuse järel on meil sellega olusionud esimesena riigi keskarhiwi. Katsete tulemusist on praegu huvitatud riida ajutusi, nagu Tartu ülikooli raamatulogu, riigi arhiiv Tallinnas j. t.

Tule wasstu kindlustamiseks praegu tehakse katseid eriliste keemiliste wahendeiga, kus neist on tellitud Saksamaalt, kus sellega juba mitme ajutuse arhiivid on imbutatud. Kuna wahend on noor, tuleb siiski mõne aja väljaläbi voodata tema keemilist tööju imbutatamiseks ainele.

Teine keemiline wahend, millega katset kätmas, on leiutatud keskarhiimi kütja mehaaniku E. Kiisla poolt ja see tuleb Saksamaa omast hoopis odavam. Kiisla on warengi oma praktiliste leiutustega vähendanud keskarhiimi kulusid, muutmas kombineerinud erilise õhuniisutamise pulverisaatori õhutorustiku jaoks.

Katsete õnnestumisel ei halata mitte imbutama arhiivale endid, vaid nende katseid, kaage, pappkarpe, ümbritse jne.

Gestis leitati arhiivaalide imbutusaine tulekindlaks tegemiseks.

Arhiivaalide hävinemise sagedamaks põhjuseks on tulipaljud. Näätsel põletati Gestis 1917. a. märtsi revolutsiooni ajal palju arhiivale. Viimi rahutusest ajal 1927. a. hävinnes teadusmaailmas tundub Austria sise- ja justitsministeeriumi arhiiv tule läbi. Tuleb leida abinösid arhiivaalide alalhoiu kindlustamiseks niistuse, ligi tulevuse, paberit lagunemise, tulehäädaohu jne. wasstu.

Arhiivaalide kindlustamiseks keemiliste wahendite leiutamise ja uurimise mõttes tegutsevad välismaailm arhiivide juures aastaid erilised laboratooriumid. Katsete nõuavad palju aega. Gestis eesmägi katset arhiivaalide kindlustamiseks tule wasstu on halanud tegema riigi keskarhiwi Tartus. Tulemustest on eriti huvitatud Tartu ülikooli raamatukogu, riigiarhiim Tallinnas ja teised asutused. Katsetatud on eriliste keemiliste wahenditega, millelt üks pärilt Saksamaalt, teine Gestist.

Imbutati paberit, pappi, puud ja riitet. Välismaa imbutusainega Saksamaal hulg katseid tehtud ja imbutatus mitme ajutuse arhiivide. Kuna wahend on noor, siis tuleb voodata ära tema mõju imbutatamale ainele. Teine keemiline wahend, millega katsetatud ja tulevad, on leiutatud keskarhiimi kütja mehaaniku E. Kiisla poolt. See aine on Saksamaa wahendist ligi 4 korda odavam. Olgu tähendatud, et E. Kiisla leiutas varem erilise õhuniisutamise pulverisaatori, millega keskarhiim saabutab aastas ligi 800 fr. loftsuhoidu. Selle wahendiga imbutati samu esemeid, mis välismaa wahendiga. Katsete tulemused näitavad vordset olevat. Koosolekul ettevõtetid proovitüütamised töödega, et nii ühe kui teise wahendiga imbutatus paber, papp, riie leegi juureshoidmisel süttib, tuid tuld edasi ei annud. Imbutatus puu tuld üldse filge ei võtnud.

Loomulik, et katset ei tehta mitte arhiivaale endiga, vaid nende pakenditels tarvitatakava materjaliga.

Turu ja Rõuge kirkku raamatulust

Neil päevil saabus riigi keskarhiwi siseminiisteeriumi verekomasejutkide arhiivile kaks huvitavaid kirikuraamatut. Nimelt Turu kirkuraamat a. 1729—1808 ning Rõuge oma a. 1710—1742. Mõlemad sisaldavad äärmiselt huvitava kroonikaosa, mis läheb tagasi Rootsi aega.

Üliõpilaste ühiselumaja ei ole sobiv Eesti maa ja rahvku ajaloo varasidat

Riigi keskarhiwi ruumid on kitsad, ajakohatus ja tulekardetavad. — Tuleks ehitada keskarhiwiile uus hoone. — 4300-fr. fotostaat üleswöötete tegemiseks. — Okupatsiooni- ja wabadussöja-aegsed arhiivmaterjalid hävimisohus

28.3.35

Hindamata väärtsused, mille eest tuleb eriliselt hoolt kanda

Teisipäeval andis riigi keskarhiwi direktor O. Linn koos osakonnajuhatajate N. Voone ja A. Peran-diga ajakirjanduse esindajale informatsiooni riigi keskarhiwi senisest tegwusest ja lähemaist tuleviku-kavatustest.

Direktor märkis köigepealt, et riigi keskarhiwi asetseb hoones, mis oli ehitatud üliõpilaste ühiselumajaks ja seejärel ei vasta arhiwi nõudele, kuna arhiwiis looduvad tubadesse suure raskused riisulite ja paberimaside näol. Keskarhiwi hoone on koormatud üle raskus-tega nii võrd, et

hoonesse on tekinud pragusid

ja on tulnud tühjendada tubasid, et pörandad sisse ei lükiks. Punduseks on ka see, et hoone ei ole ehitatud sugugi tulekindlalt, samuti on ruumide tegelikku kasutamise soovitusti väike, seetõttu kogu hoone läbistavad felsrikorras tuli neljandi korrani pistad koridrist, mille olemasolu arhiwi hoiumuimides on liigne. Samuti jääb kasutamata õhuruumi riisulite peale lae alla ja osalt ka vahelülitadesse, mida ei kogusummamas on

kasutamata õhuruumi üle 0,4osa hoone kabatnurist.

Praegune hoone on jäänuud arhiwiile väga lihtsalt ja hoone on arhiivaaldega sõna otsetes mõistes täis kuhjustud, sihalades üle 12.000 arhiivumeetri arhiivaale. Nii juuretulevaid arhiivale, mida tuleb iga aasta wöttä vastu umbes 500 arhiivumeetrit, ei ole enam lustile paigutada, ja seejärel pündub keskarhiwil praegu ka wöimalus nende vastuwötuks. Sellega ei suuda keskarhiwi täita temale pandud ülesandeid. Tolle ebaoloosusti olukorraga on läinud kohapeal tütuwomas mitmed

komisjonid riigikontrolli osavõtul ja tunnistanud uute ruumide muretsemise arhiivile

Keskarhiwiile

unte ruumide muretsemise

moodusena on olemas fakt wöimalust: kas teha juureehitus praeguse hoonele või ehitada arhiivi jaoks täiesti uus hoone. Esimene wöimalus näib ainult pealiskaudsel waatlemisel weidi odavam tulevat, kuid suure osa riigi keskarhiwi koondunud arhiivaalide hoiutingimustest jätksis sel korral ikkagi soovida, peamiselt tulekaitse mõttes. Sei viidud meeles, et keskarhiwi koondatud arhiivmaterjal on rahaliste üldse hindamat, ei tohiks olla lubatava selle hoidmine ruumides, kus siiski olemas tema hävimiseks wöimalused. Arhiwi seisukoost on seega ainsaks rahulikaks wöimaluseks riigi keskarhiwiile

täiesti uue hoone ehitamine.

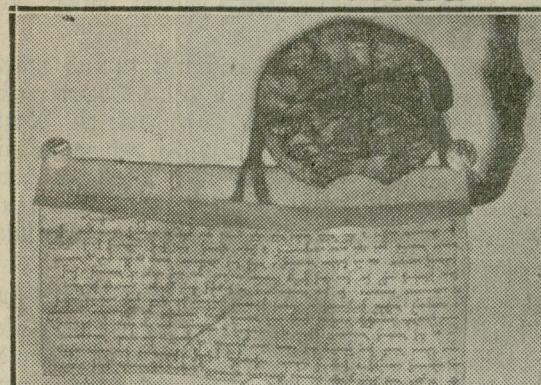
Wastasel korral aga peab paratamatult kerima üles ka praeguse hoone täiesti tulekindlaks muutmine, mis koos juureehitusega wöib isegi minna kallimaks uue hoone ehitamisej.

Järgnevalt rõhutas direktor, et uue arhiiviseaduse maksmahallamisega on märksa laienenud ka riigi keskarhiwi ülesanded.

Tähtsaimaks ülesandeks on keskarhiwi lähemal ajal uue tulekaitsekotra teostamine ja praeguste ruumide kindlustamine tuleohu vastu. Selles uues tulekaitsekorras on nähtud ette ka arhiivmaterjalile eelnevalt tulekaitsekotras olevat praegusest hoonest. Keskarhiwil on kavatlus

ehitada praegusesse hoonesse wähemalt mõned täiesti tulekindlad ruumid väärtsuskummate

21

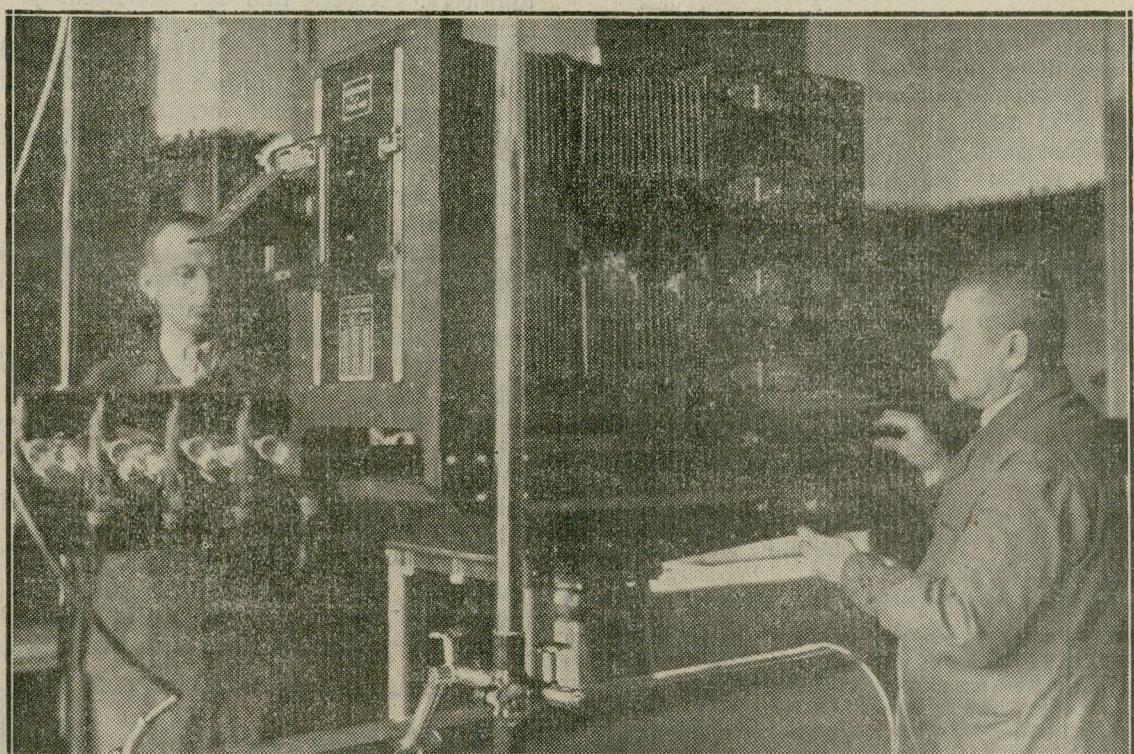
Daani kuningas Erik Välaraha 1240. a. korraldus Tallinna piiskopile künnimästu wötmiseks.

arhiivaalide hoinks.

Tähtsamatest uendustest wöiks märkida keskarhiwi sisselfeadmist. Fotostaadiga tehakse praegu prooviüleswööteid, et kallutseerida fotostaatüleswööte omahinda. Fotostaat koos wajaliste abiriistadega läks maksma 4300 krooni ümber.

Keskarhiwil on väga palju halbu kogemusi näitelks okupatsiooni- ja wabadussöja-aegsete arhiivmaterjalidega,

mis kül erakordse tähtsusega, kuid on hävimisohus tolle-aegse paberit halva koosseisu ja halva tindi töötu. Löydetades oma jutuajamise, rõhutas direktor, et riigi keskarhiwi sihalas hindamatuid väärtsusi Eesti maa ja rahva ajaloo walgustamiseks ja seepärast tuleb tema eest kanda eriliselt hoolt. Need pündused, mis takistavad riigi keskarhiwi tegewuse täitwäljaarendamist, tuleb körvaldada.

Riigi keskarhiwi fotostaat. Paremal — arhiwi mehaanik C. Kriisa ja vasakul — fotomehaanik R. Rannu.

Audismaterjale Eesti Kultuuriloolises Arhiimis

Wiimastel päewadel on Eesti Kultuurilooline Arhiim saanud suure hulga uusi arhiivale. Nii andis Akadeemiline Kirjandusühing üle enda korjatud materjalid, mille hulgast on sellased haruldusi, nagu Jaan Oksa ja Ed. Bornhöhe kirjad ja käzikirjad; eriti palju on aga Aug. Kitzbergi kirju, Elise Auni, Hendrik Prantsu ja Ed. Wöhrmanni kirjavara; vähemal määral Hanno Kompuuse, Joh. Barbaruse, Jakob Tamme ja Aleki Trilljärve omad.

Eesti Kirjanduse Seltsilt saadi Willem Reiman, Fr. Kuhlbarsi, P. A. Speegi ja Ferdinand Karl-

soni kirjavara, pr. L. Treumannilt koolindun'k M. Raua kaudu surnud loomaarst Madis Treumann kirjakogu ja dr. K. A. Hermanni lastelt nende perekonna üleswööteid j. m.

Eesti Kultuurajalooline Arhiim 5 aastat töötanud.

Eesti Kultuurajalooline Arhiim, mis töötab E. V. Minneumi eriosakonna Eartus, hõbetas oma töienda tegevusaasta. Lähendatud arhiwi ülesandeks on ülitute ja eraasutuse arhiivaalide logumine ja sel alal on tehitud tüh viljatöök. On logutud hulka tuntud tegelaste ja kirjanike läksikirju ja läksikirjed. Arhiivaalide logumisi töö ja jatkuud logude lõrraldamis ja inventeerimistööd. Kirjandusloos seminaride üliõpilased ja kirjandusuurijad on kesutanud arhiwi rohlesti. Arhiwi väljapanelid olid läinud aastal Eartus ja Tallinnas lõrvaldatud Eesti arhivaaja näitustel, samuti ka valimise tutkimisi väärva puhul.

RKA

Arhiivid Lääne-Eestis.

Riigi keskarhiivi ettekande-koosolek.

Riigi keskarhiivi ettekande-koosolekul 8. oktoobril esines esimesena hra M. Allev referaadiaga:

"Arhiivide inspekteerimisel Haapsalus".

Haapsalu linnavalitsusel on arhiiv ajetatud kahe ruumi, millest üks tulekindel. Sellesse laitstud ruumi on mahutatud vanemad ja väärustuslikumad arhiivaalid. Haapsalu arhiivis leidub linna arenemise kohta kaunis väline arhiavaalide logu — muuseas linna wana troonila-raamat, kus sisseandideid 16.—18. sajandini. Peale nende on säilinud veel lassaraamatud 1879. aastast jne.

Huvitav on märgida, et linnal iseseisvavt arhiiva ei ole, see lohustus on, nagu ta teistes wäikelinades, linnasektretäri hooltes, tellel aga puudub põhjalikumaks korraldamiseks aeg.

Lääne maavalitsuse arhiivi inspekteerimisel selgus, et puuduvad wene- ja olupatsiooniaegsed arhiivaalid,

Pühapäeval, kl. 5—7
Five o'clock.

olemasolevate dokumentide logud aga asjuvad pööningul, mis ei vasta ülesseadut nõuetele. Kuna ta arhiivi korraldamine on primitiivne ning pole näpunäiteid antud alluvatele asutustele, peab inspekteerija soovitavaks, et Maamavalitsuse Liidu juhatus ergutaks Lääne maavalitsuse tööle.

Enam-vähm korralitus võib Haapsalus lugeda. Lääne-Saare prefekturi arhiivi, kus juhtnööride najaal sorteeriminegi ette võetub.

Huvitavamaid dokumente paikus Haapsalus end. weneaegse 8. aafissi-ringonna valitsuse arhiavaalide logu, mille läbiräädatamisel eraldati esmajärgulise tähtsusega arhiivaalid ja toodi Tartu riigi keskarhiivi, kuna ülejäänud tähtsuseta osa hävitati.

Järgmine ettekanne puudutas

"Saaremaa rüütellonna arhiivi".

Saaremaa Wene riigi külge liitumisega omab Saaremaa rüütellond, senisest tunduvalt enam halduse funktsioone. Rüütellonna kui corporatsiooni liikmete wahelisele kirjavahetusel ja wanadele priiviliegidele, mis algavad juba daani ajast a. 1446, tuninglifudele resoluutioonidele tulub wene ajal lisaks suur hulk ukaase, ees- tiju ja korraldu.

Igub ta, et rüütellond on hinnanud arhiavaale, iseaasi s priivillege ning vüldnub neid tästamise hõlbustamiseks korraldada.

Karvatlus jäi aga nähtavasti teostamata, kuna pole säilinud ainustik tunnusmärki töö tulemustest.

A. 1799—1800 võime juba märgida wähemaid tehut töid — nagu tähtsamate arhiavaalide ja protokolide töötmine.

Praegusel tujul seati lorda Saaremaa rüütellonna arhiiv juba 1852.—1858. a. millisenä ta on püsivnub rüütellonna tegevuse läbpuni.

Wõime mainida veel, et Krimmi sõja ajal viidi tähtsamad arhiivaalid Pärnu ja hiljem Viljandi wajule.

1806. a. otsustab rüütellond 1889. a. wene lohtu-reformi ajal Riiga loontud Saaremaa lohtuarhiivid tagasi tuua. See ga m o o d u s t u b S a a r e m a a m a a r h i i v . Toodud dokumentid ajetati rüütellonna maja feldrisse. 1907. a. otsustatakse nende korraldamisele ajuda ning välitalisse selleks komisjoni.

Walitud komisjon aga laiab arhiivale 4 a. rüütellonna maja rõotes feldris seisita. Kui lõpuks leiti waja-line tööjoud, võis see wäita, et töö piirdub peamiselt niistusest rikutud arhiivaalide huvitamises, kusjuures üts osa oli paratamatult hävinud.

Maailmasõja ajal jäab nii rüütellonna fantselei arhiiv, kui ta maa-arhiiv saatusse hooltes. Arhiivid on paigutatud Saaremaa lossi feldrisse. kus niistus neid äärmiselt rikkus.

Sii toodi nad 1921. ja 1924. a. keskarhiivi, ja alles 1929. a. võidi Saaremaa rüütellonna arhiivi inwesteerimisele ajuda, milline töö varsti lõppemas. Saaremaa maa-arhiivi inventeerimine on alles tulevifutuks.

Wäga suuri rasusti weeretab rüütellonna arhiivi korraldamisele la asjalo, et Saaremaa maavalitsus jättis osa rüütellonna arhiivist enese kasutada. Nii leidub praegu Saaremaal ligi poolde — 418 — maanõu-niftude logu toimifud, hulg protokolle ja tööf genealoogiline materjal.

Norduvatest riigi keskarhiivi ja haribus-sotsiaalministeeriumi palvetest pole maavalitsus seni veel arhiivi üle annud.

Nastane tööbilanss riigi keskarhiivis

Arhiivale kofku korraldatud 1211,75 arhiivi-meetril

Riigi keskarhiivi poolt on foostatud arhiivi tegewusaruanne 1934/35. a. lohta. Aruanne heidab valgust keskarhiivi mitmepalgelisile tööaladele ja neil fordaaadetud töötlusemisile. Esijalgsel kui ta põhjaliku mal korraldamisel on olnud kofku 1211,75 arhiivimeetrit arhiivale.

Ajaloolises osakonnas on olnud põhjalikult korraldamisel ja inventuurnimistutega varustamisel tähtsamaist arhiivondiseist Eestimaa rootsiaegse kindraltuberneri arhiiv, milline on korraldatud ja waadatud läbi leh-lehelt. Võplikult korraldatud ja nimistuga varustatud on ta Tallinna Linnusehoatu arhiiv, kuna üssifasajiliselt on inventuroidud Eestimaa kindralsuperintendenti arhiiv. Selles osakonnas on kirjutatud üldse 9179 sedilit latoloogide jaoks.

Administratiiv-osakonnas on olnud korraldamisel arhiivale 616,66 arhiivimeetrit. Neist põhjalikumalt korraldamisel on olnud Balti kindraltuberneri ja Tartu ülikooli arhiivid ning toitlusministeeriumi ja Saksal olupatsiooniaegsete eriasutuste arhiivid: Saaremaa, Tartu ja Põru maapealiliste ning Tartu maavalitsuse arhiivid. Sedellataloogide jaoks on valmistatud üldse 13719 sedelit ja ümberkirjutustöid kirjutusmasinal tehud 221 leheliilge.

Kohuteosakonnas on korraldatud võplikult Tartu ja Pärnu maafohute arhiivid ning esialgseid korraldus-töid teiste lohtute arhiivide lohta tehdud 221,59 arhiivimeetrit.

Parandatud on aasta joosul südmarle, jaapanipa-

beri ja muu materjalil abil umbes 600 arhiavaali, sealjuures 3286 üksikut lehte ja 64 maaalarti. Arhiivale on töödetud 129 töödet ja wähemaid töötamisi tööku tehtud 520 üksust.

Materjalide lajutamine keskarhiivis on aruandearassta joosul tunduvalt töusnud ja wörreldes maaemate aastatega on uurimissaali ekspeditsioon muutunud mitmekordiselt suuremaks. Uasta joosul on käidud uurimas 6530 korral (tolmel eelmisel aastal tööku uurimis-forbade arv aga 4300 kuni 5100-ni). Arhiivale on nõutud uurimisjärgi 16113 üksust (eelmistel aastatel tööde rohkem kuni 9900). Kasutamise mõttes tööge elavamad töid on olnud novembril 1934. ja märtsil 1935, tööge waissemad on olnud juulis ja augustil 1934. a.

Riigi Keskarhiiv 1932—1937 ja arhiivinduslike eriküsimusi. Eesti Riigi Keskarhiivi Toimetised nr. 5. Tartu 1937, 188 lk. Väljaanne annab eesti ja inglise keeles dr. O. Liivi sulest ülevaate R. Keskarhiivi viimase viie aasta teaduslikest tegevusest. Järgnevad arhiivi teaduslikest kirjutused dr. H. Sepalt sõjaajaloolise uurimuse üle Eestis, ajaloolaselt A. Oinalt arhiivide ja ajaloo õpetamise vahekorra üle, osakonnajuhatajalt mag. A. Perandilt Eestimaa rootsiaegse ülemmaakohtu üle 1710. a-ni; neil päevil surnud R. Keskarhiivi osakonnajuhataja, eesti andekamaid ajalouurijaid mag. phil. Nigolas Loone avaldab siin oma viimse kirjutuse, nimelt Liivimaa rüütelkonna ja Johann Reinhold Patkuli ille.

Homme algab 1. Eesti arhivaarid: päev

Homme algab Tartus esimene Eesti arhivaarid-päev, mis toimub riigi keskarhiivi ruumes ja kestab 2 päeva. Arhivaaride päeval kuulatakse ära ridmitmesuguseid arhiivindusse puutuvaid ettekandeid. Nii refereerivad prof. J. Uluots ja dr. dr. Liiv Eesti arhiivinduse tähtsamaist päävaküsimusist, kunkol. M. Kattai kõneleb meie uuema ajaloo dokumentide kogumisest ja säilitamisest. Omavalitsuse arhiividest (linnaarhiividest) refereeerib Tallinna linnaarhiivaabi mag. R. Kenkmaa, kuna kaasrefereendiks on talle Eesti Maaomavalitsuse Liidu nõunik A. Loorits. Kiriku- ja eraarhiivide küsimus käsitab Eesti Kultuuriloolise arhiivi juhataja mag. E. Blumfeldt.

Peale nende on arhivaaride päeva kavas vee-rida teisi ettekandeid. Päeval võetakse vastu k-teese.

Bon der Genealogischen Ausstellung.

20

p. 33. Ber. Zeitung

Von den Kräften, die auch unter den heutigen schwierigen Verhältnissen bei uns mobilisiert werden können, wenn es sich um eine gemeinnützige Sache handelt, legt diese Ausstellung ein schönes Zeugnis ab.

Das Wappenschild und Hausmarke sinngemäß als Symbole verwendende Eingangsschild eröffnet den Zugang zu den mit geringem Aufwand, aber doch anheimelnd und behaglich hergerichteten Räumen des vornehmen alten Hauses.

Als Leitmotiv der *familienkundlichen* Ausstellung — diese Bezeichnung hat gegenüber dem später aus praktischen Gründen gewählten „genealogische“ fachlich gewiß den Vorzug — bemerkt man in allen Zimmern Ahnen- und Stammtafeln.

Im einzelnen bietet der erste Raum, dessen besonderes Kennzeichen das Epitaph des Pastors Isaac Mariae studius Hasselblatt aus der Kirche zu Nuckö ist, eine reichhaltige Sammlung von Adelsdiplomen. In den Vitrinen sind Gegenstände der Wohnkultur untergebracht: Porzellan-Schüsseln und -Teller, Schnitzereien in Elsenbein, Meerschaum usw., in und vor den Fenstern sind Glasmalereien, altes Silber (Portefeuilles usw.) aufgestellt, an den Wänden hängen kostbare Altardecken. Eine Doppelvitrine enthält eine Sammlung sämtlicher russischer Orden, dazu einige Welten verliehene ausländische Orden. Besonders erwähnt sei die schöne Ahnentafel der Familie von Quene aus dem Jahre 1646, auf Leinwand gemalt.

Das links anstoßende Zimmer wirkt wie ein Spezialmuseum für Siegelnunde. Eine große Anzahl von Urkunden aus dem 13.—18. Jahrhundert mit hängenden Siegeln ist in zwei Vitrinen untergebracht; zugleich eine kleine Archiv-Ausstellung in sich. Dazu kommt eine Sammlung von Siegelnstempeln und Petschaften nebst einer Siegel-

Sammlung. Auch diese Abteilung ist in ihrer Geschlossenheit und ihren schönen Exemplaren eine kleine Musterkollektion.

Das diesem gegenüberliegende kleine Zimmer demonstriert „Theorie und Praxis der Hausmarke“. Hier hat Herr Dr. O. Haller, der eifrige Sammler und Kenner von Hausmarken, in großen Tafeln eine wissenschaftlich wohlgegründete Schematik der Hausmarken und der Formen ihrer Veränderungen gegeben. Eine Kollektion der Herren Nach und Peters stellt wertvolles Material zu diesem Thema bei. In einer Sonderabteilung werden Hausmarken in ihrer Verwendung im Gewerbe zur Anschauung gebracht, als Kennzeichen auf Humpen, Kannen, aber auch auf modernen Gegenständen wie Nischenbecher u. a.

Für die meisten Besucher der Ausstellung wird das nächste Zimmer den Mittelpunkt des Interesses bilden, das Porträts und Bildnisse jeder Art enthalten. Auch gibt es wieder eine besonders „zentrale“ Gruppe: die der Miniaturen, die wohl auch die fünfzig wertvollsten Objekte enthält. Hier könnte man freilich im Zweifel sein, ob die Zettel mit der Beschriftung nicht zweckmäßiger unter jedes einzelne Bild, anstatt Gruppe unter Gruppe gesetzt worden wären. Im Sinne moderner Fotographie sind hier die außerordentlich wertvollen Sonderkollektionen von G. Adelheim, die „Prediger Estlands“, die „Ärzte Estlands“, die „Revaler Ratsherren“, die „Lehrer des alten Revaler Gouvernementsgymnasiums“, die „aus Estland hervorgegangenen Hochschullehrer und Gelehrte“ — Illustrationen zum Kapitel „Personen- und Familienkunde“, wie sie nicht oft in gleicher Reichhaltigkeit angetroffen werden dürften. In diesem Zimmer finden sich auch besonders viele liebevoll ausgestaltete Familiengeschichten und Genealogien, darunter auch die einer estnischen Bauernfamilie. Als besonders schön durchgearbeitet seien das Ahnen-Erbbuch der Familie v. Pezold bezeichnet, deren reiches Bildmaterial biologisch wichtige Hinweise gibt, und die eigenartige Ahnentafel der Familie von Samson-Himmelstjerna,

die durch eine besondere Porträtgalerie ergänzt wird.

Das anstoßende Zimmer umfasst genealogische Literatur. Die ältere Zeit ist durch eine nicht unbeträchtliche Kollektion von Leichenpredigten und Familienanzeigen vertreten, zu denen die Bibliothek der Estländischen Literarischen Gesellschaft einen wesentlichen Teil beigetragen hat. Die neuere genealogische Literatur ist grundsätzlich von 1914 an berücksichtigt worden und hat, mit Erfolg in Büchern, Zeitschriften und Separata eine gewisse Vollständigkeit erstrebt.

Derselbe Raum enthält auch als Wandschmuck eine Exlibris-Sammlung mit sehr schönen Exemplaren, zu denen die Pergament-Exlibris der Codices der Dominikaner-Bibliothek das älteste in Reval erhaltenen Gegenstück bilden dürften.

Der letzte Raum, der, als „Schwarzenhäupter-Zimmer“ bezeichnet, besonders schöne Stücke aus dem Schwarzenhäupterhause enthält, birgt auch eine Kollektion von Stammbüchern, die in ihrem illustrativen Teil interessante Städtebilder, so eines von Kiel, enthalten, außerdem aber von 1596 an natürlich auch personenkundlich wertvolle Eintragungen. —

Der bleibende Eindruck, den die Ausstellung hinterläßt, ist der, daß hier eine erfreuliche Gemeinschaftsarbeit einer großen Zahl von Kräften geleistet worden ist, die ausdrücklich gemacht und zum gemeinsamen Ziel geführt zu haben das Verdienst der Sektion für Genealogie der Estländischen Literarischen Gesellschaft und in erster Linie ihres Direktors G. Adelheim ist. Mit dieser Veranstaltung ist die Sektion aus dem Stadium des Materialsammelns in das des Dranges zur öffentlichen Darstellung mit schönem Erfolge eingetreten.

Die Ausstellung darf weitesten Kreisen dringend empfohlen werden. Der Besuch ist bis jetzt schon ein sehr reger gewesen.

Närrisch
agatol

Muinasaja palge ees

Koht, kus tänapäeva-inimesele vaatavad aastatuanded. — Linnused, mis varjasid muinas-eestlasti vaenlaste eest

Relvad, millega sõditi muistses vabasdusvõitluses

Astudes Muinas-Eesti näituse-ruumidesse poeg-laste gümnaasiumi (end. reaalkooli) aktusesaali, haaraab vististi paljusid teadlikke minevikuharrastajaid tunne, mis võis olla lahingule valmistuvate Napoleoni sõduritel Egiptuses, kui nende töeliselt suur juht neid õhutas eelseisvalle otsustavale võitulsele, lausudes, et nende kangelastegusid vaatavad pealt aastatuanded püramiidide näol: Isagi veel enam: püramiidide iga ulatub tagasi kõigest kol-mandasse aastatuandesse enne Kristuse sündi, näitusel väljapandud vanimad leitud Kundast, mis jutustavad esimeste inimeste elust meie kodumaa pinnal, ulatuvad aga juba kuuendasse, koguni seitsmendasse aastatuandesse e. Kr.

Nii kaua, s. t. vähemalt 8000 aastat on loodus-likult ainult äärmiste pingutustega ja visa tööga elatamisvõimalusi pakkuv Eesti maa-ala olnud asu-paigaks inimestele. Milliseid raskusi ja ohtusid tul- li võita siis veel tundmatu igapäevase „leiva“ han-kimisel praegu veel vaid spordina harrastatava jahi, samuti kalastamise, marjade seente ja juurte korja-mise teel, seda ei oska meie tänapäev enam öeti kujutellagi. Seepärast on väga kiiduväärt, et nii kaage ajastu mõistmiseks, peale leidude näol esi-tatud mitmesuguste küttimis- ja püügiriistade, on välja pandud ka meie päevil haruldaste või hoopis väljasurnud loomade pildid.

Üldse on köikjal nii piltide, sageli ka õhuüles-võtete, plaamide, läbilöigete ja kaartide abil täpselt ning väga mitmekülgsest ning põhjalikult valgustatud leiuutingimused, leitud ise kui ka kinnismuistised hauad ja muinaslinnused. Väga öpetlik ja hu-vitav on jälgida köiki selleks tarvitatud tehniliisi vötteid. Täiesti öeti on talitutud ka fragmentaarse esemete täändamisega jooniste abil ja metallist kui ka luust tööriistade ja relvade varustamisega puust vartega, mis leidude juures vististi köikjal olid häübunud. See loob tervikliku pildi esemetest ja laseb aimata nende kasutamisviise.

Suur väärthus, osalt võib-olla küll ainult ajutine, on muinaslinnade rekonstruktsoonidel pildis. Kui-gi siin uurimise praeagine seisus juures veel palju jääb küsitavaks, eriti puuehituse täielikult häabu-nud ülaosade juures, viivad puudulikkudegi andmete ja analoogiate ajal tehtud rekonstruktsoonid siiski palju edasi. Alles niiviisi kerkivad köök prob-leemid ja pisiküsimusedki täie teravusega esile ja nende lahendamisel jõutakse pikkamööda töele ikka lähemale. Seepärast saab vaid heatahtlikult suh-tuda mõnegi skeptilise näitusekülalastaja muigesse, et kuidas ometi need Tartu „targad“ köiki kauge mine-viku asju nii põhjalikult tunnevad.

Võib meelsasti konstateerida, et metoodiliselt kui ka tehniliselt vääriv näitus täit tunnustust. Ainult mõni pisiasi võinuks ehk veel täielikum olla. Näiteks oleks lõuna- ja kagueestlasedki meeeldi tahtnud näha oma kodukoha pöllunduslikku asuta-miskäiku. Vastav kaart piirdub aga ainult Põhja-

ja Lääne-Eestiga. Samuti kuulduks imetlus tän-a-vu Ardu külast Kose kihelkonnast leitud ja teise eelkristliku aastatuhande keskelt päritoleva inim-luustiku pikkuse ja tugevuse kohta. Uudishimuli-kele oleks häid võrdlus-võimalusi paikkunud, kui oleks vastaval seletussedelil seisnud ka lunkere pik-kus.

Sisuliselt antud piiratud ruumis enam paikkuda oleks vaevalt võimalik. Samuti on täiesti öigusta-tud just viimaste uudisleidude ja väljakaevamisele võetud linnuste, eriti tallinlastele käe-jala juures asetseva Iru linnuse nihutamine tulipunkti. Lin-nuste töstmise esiplaanile tingib omakorda suuremat tähelepanu muistsete eestlaste sõjalisele kul-tuurile ja relvastusele. Kes meist aga ei tahak-esijoones näha just meie esivanemate kangelasliku vabadusvõitlusega seotud muistiseid ja esemeid, kui-das nad end kaitsesid ülirohkete vaenlaste vastu ja milliseid relvi nad seejuures kasutasid? Teise ning önnelikuma vabadusvõitluse kaasateinud põlvele on see otse aukohuseks.

Tahtsaid sotsiaalpedagoogilisi sihte taotleb näi-tusel muinsuskaitsele pühendatud osakond väljapan-dud mõttetult ning hoolimatult purustatud esemete ja tabavate karrikatuuridega. Kui palju teadusli-kuult huvitavaid muistiseid hävitatakse või rikutakse iga aasta mõistmatute kulla- ja aarete otsijate poolt, seda ei saa keegi enam täpselt kindlaks teha. Iga-tahes on siin tegemist suurte kultuurivaradega, mil-le metalli- või muu aine väärthus on harilikult tühi-ne või pärüs null, võrreldes nende teadusliku muin-sväärtsusega. Siin pöörat tuua on hädavajalik.

Näituse korraldamisega on Tartu ülikooli Arheoloogia Kabinet ja Muuseum meil algust teinud vä-ga hinnatava üritusega. Jääme lootma, et sellele jõudlmet ja esialgse tutvustamissihti oma-vale ettevõttele edaspidi järgneksid ka teised spetsiaalsematele teemidele pühendatud, kuna uudislei-de, kui neid rohkem on, võiks tutvustada laiematele ringkondadele kas või iga aasta. R. Kenkmaa.

näitu avastatud palju teaduslike väärtsusega materjalid. Samuti muinasvarade seadu-kes märsinahallamisega on haridusministeeriumi läsitusse tulnud palju igasuguseid muinas- leide.

Kõik leitud esemed on saadetud Tartusse, vastavaisse asutusisse läbitöötamiseks, fa-talogiseerimiseks ja säilitamiseks. Kuna aga laiemad ringlomad nende leidudega pole saa-mud tutvuda, korraldatatakse t. a. oktoobri lõ-pul või novembri algusel muinsusvarade näitus. Seal peale minu ebatatlike viimaste aastate leidude lõimal ja laevomiste plan-nid ja muinaslinnade põhjalad, samuti ka ülesvõtted ja rekonstruktioone muinaslin-nade ja muinasfoturist üldse.

Näitus korraldatatakse tas Börssaalis või mõne lohaliku looli saalis.

Tuleb muinasvarade näitus

Rääsoleval aastal riigi algatusel ja osalt fa-setsonna toetusel on tehtud rohkem muinsusväljaevamisi kui kunagi varem. Peale minu andsid palju mõdismater-jal ja muinaslinnade kulturi iheloomustu-waide leide rääsoleval suvel muinaslinnades teostatud väljaevamisest. Ka varem alus-tatud väljalaevamistel, eriti Kundas, on tä-

Neljapäeval, 17. septembril 1936

Korraldamisel muinasvarade näitus

Öhulaitse staap laekis pildistada muinaslinnuseid

Rääsoleva aasta suvel on riigi ja selslonna toe-tufel teostatud muinaslaevamisi ulatuslikumalt kui ku-nagi warem. Endastmõistetavalt on siis la toodud maa-põuest päävatvalgele rohkesti muinasvara. Seda on jaarutatud la endistel laevamistel, nagu Kundas ja mujal.

Kõik leitud asjad on saadetud Tartusse, kus neid vastavaise asutusse ümber töötatakse ja säilitatakse. Rahva laiemad ringid pole aga saanud näha ja tutvuda lähemalt leitud muinasvaradega. Et seda rahvase või-maldada, laevatsetatise rääsoleval sõgisel tas otsoobri lõpus või novembriks korraldada Tallinnas muinasvarade näitus, kus oleksid välja pandud peale viimaste aastate muinasleidude ja laevamiste plaanid ja üles-võtted leidudest ning muinaslinnustest.

Näitusel korraldajaks oleks ülikooli arheoloogia labi-nett. Haridusministeerium on liitnud algatuse heals ja aitas näituse üldkorraldamisele kaasa.

Öhuliesvõtted muinaslinnustest saatis öhulaitse staap haridusministeeriumile 15. On pildistatud Iru, Kuusalu, Jägala, Warbola, Harju-Madise ja teisi lin-nuseid. Klesvõtted on hästi õnnestunud ja paluvad teaduslike ürimistel suurt abi, kuna öhuliesvõttel lin-nustest strateegiline asend ja nende ehitus eriti selgesi edasi on artud.

Kuna paljud linnused on metsa laavanud, siis ei saa neist maalt waabades täielikult ülevaadet. Monu-menid tuleksid wanad maalinnad siis palju mõjuvamalt esile, kui nende ümbrus oleks lage.

Virumaal leiti muinasrelvi

Geslased ländsid wikingite ajastul hõbeilustustega möödut

Virumaal Järvive wallas leiti Järvive lüläs Laafitlu talus pööltatud rida möögatafel ja odaaski. Möögatafülide juures väärivad erilist tähelepanu laitseraud ja läe-pidene-nupud, millest paljud on poleeritud või ilusta-tud hõbedaga. Samuti leidub läepidemeil huvitavaid geometrilisi mustreid, milliseid pole seni nähtud.

Möögatafel ja odaaskab on pärít 9. sajandist. Sel-lal konti hõbedaga ilustatud möödut. Leitud esemed saa-tis haridusministeeriumile Järvive algakooli juhataja A. Viilip.

Waikna konstaabel A. Sammet saatis haridusminis-teeriumile riimnööla, mis on pärít 7.—8. sajandist ja leitud Koluvere kihelkonna Kalgja küla Sepa talu maalt. Nööla film on ümbrisestud hõbetraadiga.

Rääsoleva aasta lewadel leiti Kärlas Lülemael 10 wene waskrha 18. ja 19. sajandist, 2 pronksist fö-rist ja üls mitmewärivilise mustriga willase wööd tuff.

Laupäeval, 26. märtsil 1938

„Eesti iseseisvuse sünd dokumentides ja ülesvõtteis“

Arhivaalide näitus Tallinna Kunstihooones 23. II.—9. III ja Tartu k. k. „Pallases“ 13.—20. III 1938. a.

Eesti iseseisvuse 20. aastapäeva puhul tuli toime meie suuremate riiklike arhiivide laiaulatuslikum üritus, mis aitas suuresti kaasa arhiivindusliku tegevuse tutvustamiseks laiemale rahvahulgale. Riigi Keskarhiivi, Riigiarhiivi ja Sõjaarhiivi ühise töötulemusena võisid kodanikud vahetumalt tutvuda arhivaalidega, võitlusastaist, kakskümmend aastat tagasi.

Arhiivinäitused, demokraatliku ajastu väljendus arhiivinduse alal, on teinud läbi oma loomulikumaks kujunemise arengu. Alles möödunud sajandil võimaldati uuriail vaba pääs arhiividesse üldse; seni oli kuulunud arhiivi-mõiste juure nende kinnine salapärasus. Raamatukogude näituste eeskujul hakati arhiivideski korraldamata kogusid, kuhu koondati iga arhiivi omapära: uunikumid, rariteedid, kurjoosumid. Nende sisuliselt kokkukuuluvuseta näituste mõte oli juhusliku külastaja uudishimu rahuldamine haruldasemate numbrite esitamisel paraadkorras. Nüüdisaegsed arhiivinäitused sellevastu on valitud kindla teema kohaselt, üksikasjalise kava alusel koostatud.

Enne kõike võib viimasel ajal eriti märgata järest kitsapiirilisemate ja spetsiaalsemate teemade eelistamist arhiivinäituste korraldamisel. Välismaadel on levinuimad vähe-mõõdulised paikkondlikud näitused kõrvalisemates keskutes lokaal-patriotismi õhutamiseks. Kodukohanäitustel (kotiseutumuse resp. Heimatsammlung) on arhiivinaises tunnustatud koht ning tähtsad rahvuspedagoogilised ülesanded täita. Eestis on sarnaseid permanentse iseloomuga väljapanekuid ürik-materjalist koostanud Riigi Keskarhiiv ja Tallinna Linnaarhiiv.

Mõningaid kogemusi käesolevaks suurürituseks oli hangitud meie juhtivatel arhivitegelastel juba varem. Kümme kord aastat tagasi korraldas Riigi Keskarhiiv Tartus ulatusliku ürikute näituse „Rootsi aeg Eestis“. Samal suvel toimus Rootsii kuninga külastäik Eestisse, mistöttu näitusel tollel ainel lisandus ajakohasust. Sellepärast käidigi nimetatud näitust Tartu oludes suhteliselt rohkkel arvul vaatamas. Hiljem korraldatuist mainitagu eriti näitust vene aja kohta (kuni raharendile siirdumiseni) ja Tallinna Linnaarhiivi näitusti.

Arhiivinäitusel Eesti iseseisvuse teemal osutus ta paigutamine juubelipidustuste raamidesse kõigiti soodsaks. Esmajoones mitmekordistus seetõttu külalistajate arv. Tallinnas käis näitusel ligi 6000 kodaniku, misjuures näituse vaatamine oli tasuline. Tartus käis aga nädala jooksul maksuta 5200 inimest näitusel. Kahtlemata oleks vaba sissepääs näituse Tallinnaski teinud veelgi menukamaks. Resultaat (kokku üle 10.000 külalistaja) on aga üle ootuste rahuldam.

Teisest küljest täitis see näitus oma õige aja va-

liku tõttu ta peamise ülesande — mõjuda külastajale kasvatavalt. Juubeli meeolelus pidid esitatud arhivaalid suutma vaatajai sündmuste vastu. Samal ajal neist võidi ammutada vaimustust tuleviku võitlusiks ning võimsaks rahvustunde kövendamiseks.

Korraldatud arhivaalide näituse eesmärgiks oli seatud: „anda mõnevõrra süsteemalist läbilõiget kogusündmustikust, mille sünneteks on riikliku iseseisvuse sünd.“ (vt. Näituse Juht lk. 5). Seda oli püütud dokumentides esitada ilma „sündmuste täieliku käsitleuse ja üksikasjusse tungimise taotlusita“. See sooritati 373-numbrilise väljapanekuga, mis haarab aastaid 1917. a. märtsist 1921. a. septembrini.

Materjali esialgse kogumise viisid läbi kutselised arhivaarid eriülesandel, mille hulgast tegi kitsamapiirilise valiku arhiivide juhatajast moodustatud korraldav komitee (koosseisus: kolonel M. Kattai, dr. phil. O. Liiv ja cand. hist. G. Ney). Otsustamine selles komitees on sündinud kogujate (mag. H. Körge, mag. L. Mark ja major Tulnola) poolt koostatud regestide põhjal. Sellest on johtunud üksikuid juhtumeid, kus avalikkuse ette toodud dokument pole igakord ilmekaim kõigist sama sündmuse kohta käivast dokumentitest.

Kogunenud ainestik jaotati nelja rühma Vabadussõja ajastu traditsioonilisele käsifusele vastavalt. I kuni iseseisvuse väljakuulutamiseni — 78 numbrit, II saksa okupatsioon — 42, III Vabadussõda — 223 ja IV esimesed tähtsamad riiklikud saayutused — 29. Neis rühmades on dokumentid koondatud vastavalt peaküsimustele alarühmadesse, mis lõikavad ajalisest üksteise piire. Sel teel võimalduv sündmustiku esitada ülevaatlikumalt üksikküsimustele reana. Alarähmades enam-vähem kroonoloogiliselt järjestatuna olidki dokumentid asetatud vitriinidesse.

Eesti iseseisvuse sünd, esitatud idee geneetilise arengukäiguna, oli näitusel küllaldase reljeefsusega jälgitav. Seda ülevaatlikust segab küll vähe kolmada rühma — Vabadussõda — liigne paisumine. Ebaproportsionaalselt oli ta poolteist korda suurem kui kolm ülejäänud rühma kokku. Kuigi vabadussõda moodustab rahvuse sangerliku enesekindlusega ning tegude küpsusega meie iseseisvusvõtlustesse tuuma, ometi muutub selle jälgimine 223 arhivaali abil üliraskeks. Rääkimata tavalisest publikust, pidid isegi meie sõjaväe juhid väljapanekuid teiskordset jäljima. Pärast sõja-aegsele koolinoorsoole, kes ekskursioonida moodustas rõhuva enamuse näituse külalistajast, pidi see veel kaugelt raskem olema.

Samal näitusel oli saadaval trükitud „Näituse Juht“. See võinuks olla paremini toimetatud, kuigi ta nüüdkri oma ülesande täitis. Sisaldades 60 lehekülge, pidanuks ta suure juubelinäituse kataloogina täitma kõiki arhiivi-väljaande teaduslike nõudeid. Oma andmeilt pole see arhivaalide löendi täielikum, kui olid vitriinides dokumentide juure asetatud märked. Näitusel viibis pideval korrapidajaid arhivaare, kes olid suutelised publikut instruerima kerki-vaars eriküsismis. Samuti oli näituse tehniline külg esinduslikult eeskujulik.

Vaatamata vihjatud märkeile oli näitus suure tööväärtuslik tulemus ning täiesti õnnestunud. Materjalid olid valitud hinnatava objektivusega. Esitust võis näha kogu rahva, kui tervik, üksikute organisatsioonide ning isikutute võitlust iseseisvumiseks ja Eesti Vabariigi kindlale alusele rajamiseks.

Lõpuks jäab vaid soovida, et leitaks võimalusi seda näitust kas või miniatüürselgi kujul esitada ka maakonnalinnades. Eelseisval Võidupühal, vői teiste rahvuslikkude pidupäevade sisustamisel, peaksid arhiivinäitused kujunema väärtuslikuks lisandiks patriootiliste tuñete süvendamisel rahvahulkades.

A. Kotkas.

Pilvelohkujad 3000 aasta eest. Seeba kuninganna maa avastatud.

Berliin, 15. juulil Saksa maade-
uurija Hans Helfritz, kes hiljuti
Lõuna-Araabiaast tagasi jõudnud,
avastas Seeba kuninganna maaala.
Wadi-Gardramautis leidis ta 3000 a.
eest ehitatud pilvelohkujad. Selle maa
põhjapool liivakörbes, mis 2000 mtr.
üle mere pinna, avastas Helfritz
köige wanema kultuuriga muinasju-
tuliste linnade jäljed. Arvataks, et
need on Seeba kuninganna maa lin-
nad. Alwastatud linnades leiduvad
15-kordsed majad. Wormi järgi on
neil suur sarnadus Wana-Assüüria
ehitusega. *Laiu Tüüp 17.33*

Etruskide keel deschifreeriti.

Watfani ametlik häälendaja „Osservatore Romano“ töob artilli Itaalia tuntud arheoloogilt prof. Peralilt senatsioonilise avastuse kohta, mil-
like teinud keelteuurimise alal Perugia õpetlane
prof. Francesco Pironti. Prof. Pirontil on pär-
ast sihikindlaid uurimusi önnestunud lõplikult de-
schifreerida etruski keele ja lugeda rea pealkirju
ning teksti, mis seni olnud mõistatuseks.

Etruskid, kui osast pärít rahwas, elasid Tiberi
jõe, Apennini mägede ja Lürenni mere mahelisel
maa-alal 15. sajandil enne Kristust. Neil oli
kõrge kultuur, mis kaugelt ületas pärismaalaste,
„italiootide“, kultuuri ja nad on jätnud järele
hulg oma arhitektuuri, kunsti ja kirjanduse mäles-
tusambaid. Kahjuks ei suudetud nende keelt de-
schifreerida kuni tänapäeni. Arheoloogid eritlased
ainult mõned nende kirjatähed (mis nad nähta-
vasti laenatud sõniallastelt).

Prof. Pironti leidis etruskide keele wööme see-
ga, et wöödles Wana-Greka ja etruski keelte mõ-
ningaid pealkirju. Nii seadis ta kõlku mitte üks-
nes etruskide tähestiku, vaid ka esimehe etruskide-
keelse sõnastiku. Selle abil Perugia õpetlane
luges kõik seni leitud etruskidekeelsed pealkirjad
hauasammastel, firstudel, templitel, waafidel jne.
Saadud andmete põhjal tuleb rewideerida tervet
senist siigava wana-aja ajalugu.

Kaewamised Wana- Jeeriko kohal.

Jerusalem, 23. aprillil.

Sir Charles Marstoni-nimelise kapitolt
toetusel ettevõetud arheoloogiline ekspedi-
sioon, prof. Garstangi juhtimisel, on teinud
mäekünkal, kus wanasti asus Jeeriko linn,
wäartuslike leide. Wäljakaewamistel leiti
siin põletamata sawist ülemaalitud pea,
mis kuulunud nähtavasti mõne usutultuse
tujule. Pea vastab suuruselt inimese peale,
filmade kohta on asetatud konnakarbid.
Kuju pea ajates rikkalikult ilustatud brons-
plaadi all, kivistunud puupalsidel, mis ar-
watavasti moodustasid mõne igiwana
hoone põrandat. Palkide asendi ja teiste jää-
nuste järgi on nüüd wööimalik rekonstruee-
rida Wana-Jeeriko tänavate ja majade
ürgset ehitusviisi.

Leiud paigutatakse Briti muuseumisse.

Wanade roomlaste lilleaiad.

Herkulaanum — vulkaani tuha al-
la maetud „surnutelinn“ on nüüd üue-
mate väljakaewamiste töttu jälle ör-
ganud ellu. Wanad ennemuusid seda aiaid,
kus sulisid kuni ilukaevud ja õits-
sid lennaimad lilled, kerliwad meie silma
ette üles jälle nii, nagu nad olid kals-
tuhat aastat tagasi. Nende jalaleead-
mine umbes nii nagu kirjeldab neid
Plinius, ühes kõigi nende mitmekesis-
te lilledega, ei ole, arvesse võttes vii-
mase aja suuri leibuseid, enam nii wä-
ga raske ülesanne. On leitud palju

sõelsetutunud huumiisid ja põõsaid,
mis praegu veel selgelt äratuntavad
ja aeda wööb restaureerida, istutades
neid puid ja põõsaid uesti. Et saada
selgust teiste, aias leiduvate wähemate
taimedede kohta, valataks nende juure-
augud täis wedelat kipsi. Nii saabub
korralik taimejuurte kujutus, ja me
wööme õelda, milline wöö mislaadiline
taim seal kasvanud. On puid ja põõ-
sad õeti kohale istutatud, jääb veel
üle seelmas lorda seada wanaaegset
ilukaewu, ning sellega on läes õige et-
telujutus antiiksetest toredatest lilleae-
dadest.

Suurim ehitus.

Minult üks ebaharilik inimene wööis
luua midagi nii erktorrollist. Niijuhuse me-
he nimi oli Chin, ja ta töö — Hiina
määr. Chin ise nimetas end „esimeesets
leistis“ ja „Ainuesimeets.“

Hiina mihür ehitati sellets, et maad kaitse-
ta hõjata mongoolide taastetungi eest;
ta näitab, missugust hüglatööd wööb torda
saata kahjundla tahtmisse ja geniaalse kor-
valduswööime juures. Kollase mere juu-
rest joosteb see mihür sit-sak joonena Kest-
Asia körvetesse, olles ligi 2500 filomeetril
pikk.

Mihür on testimiselt 22 jalga lai ja 25
jalga lõrge. Sellel alusel asuvad tornid,
mille lõrgus ulatab 35 jala peale. Mihüri
küshed on määratumatest graniiditampadest,

Rooma kiriku varemed

Väljakaevamised Armeenias

dikud.

Kõmuline muinasavastus 1-tonnne kulla sarkofaag

Kairo, 20. 3. (ETA) (Reuter) Prantsuse pro-
fessor Montet on avastanud Tanise lächedal vaara
Pejsennesi hauakambri. See kuningas kuulub 22.
dünastiasse. Hauakambri on puhtast kulla sarkofaag
lubjakivist altaril ja selle kõrvakaks skeletti, mis on rikkalikult ehitud kalliskivi-
dega. Hauakambri varandused on peagu niisama
suured ja väärtslikud kui need, mis leiti Tutank-
hamoni hauakambrist. Teatatakse, et kulla sarko-
faag üksi kaalub üks tonn.

Faruk avas aastatuhandeid vana sarkofaagi

Kairo, 20. 3. (ETA) (Reuter) Kuningas Fa-
ruk avas esmaspäeval isiklikult Tanise lächedasest
hauakambrist leitud kuldse sarkofaagi, milles leid-
lus teine väiksem hõbedane sarkofaag. Esmakord-
selt pärast tuhandeid aastaid tuli lühitavalte ku-
ningas Shishaki kalliskividega ehitud muumia. See
kuningas on tundud ka piiblist. Nimelt selgu-
kuldsel sarkofaagil leiduvaist hieroglüüfidest, et
sarkofaagis asub Shishaki muumia, kuigi haua-
kamber kuulus Peusennesile. Kohe pärast kuning-
as Faruki saabumist avati hauakamber täielikult,
kusjuures avastati veel teine kamber, kus leidus
veel üks täiesti puutumatu kuninglik sarkofaag.

Viimastel aastatel on Nõukogude Ar-
meenia territooriumil välja kaevatud palju
antiikse kultuuri mälestusmärke. Mõõdu-
nud suvel kaevati mõnikümnen kilomeetrit
Erevanist eemal välja Armeenia van-
aegse pealinnu varemed. Seal avastati
veevärgitorusid, kaevusid jm.

Suurt huvi pakuvad rooma kindluse va-
remed, missugune kindlus oli asutatud
meie ajastu I ja II sajandil. Siin oli aset
võtnud ka väike rooma garnison ja kind-
lus oli lühikest aega residentsiks Ponti
tsaari Mitridatesele, kes lõpetas oma elu
enesetapuga. Seda jutustab Tacitus, II sa-
jandi ajaloolane.

Eriti tähendusrikkaks mälestusmärgiks on II s. ehitatud rooma kiriku varemed.
Kuni 1909. a. olid varemed varjatud mulla-
kihiga. Siis algasid kaevamised akadeemikute N. Marri ja J. Smirnovi juhatusest.
Need on ainukesed rooma kiriku varemed
N. Liidus, mis on tervikuna säilinud täna-
päevani. See kirik on ehitatud basalist
(tume peeneterane purskekivim, esineb
soontena, katteina ja kupleina Islandil,
Färöl, Heibriididel ja Lääne-Šotis). Väga
peene töötusega on kapiitlid, raamistikud
ja laeplandid. Kapiitlite ornamentides ja
fassaadil on märgata nii rooma kui ka ar-
meenia kunsti sugemeid.

Väga huvitav on veel teine ajalooline
mälestusmärg Armeenias, see on Etshmi-
adzini kirik. Arvatakse, et see on ehitatud
a. 303. Kirik on mitu korda ümber ehitatud,
mis on korduvalt muutnud selle esi-
algset ilmet. Praegu võib vanimaid hoone-
osi tundma õppida ainult seinteehituse ja
osaliselt säilinud karniiside tähelepaneliku
uurimisega. Nendel antiiksetel elitiseosal-
den on säilinud oma töötuse poolest já-
medad, kuid ajalooliselt ja kultuuriliselt
väga huvitavad reljeefid.

Etshmiadzini kirikus on haruldane var-
kamber, milles hoitakse väga kaunist
vürst Proshjani hõbelaevest, pärít 18. saj.,
kaat oivalist hindu-pärsia käsitoöd (välj-
õmlust) siidil, mis pärít 16. saj. Siin
hoitakse ka haruldast kristallristi, mille
üksikosi kinnitavad hõbedast vöökesed
slaavikeelsete tähtedega. Akadeemik
Smirnovi arvates kuulus see kristallrist
kunagi Kiievi vürstile Vladimir Olgerdi-
vitsile. See on ka väga tõenäone, sest
12. saj. oli Kiievis Armeenia-nimeline tä-
nav ja ka armeenia kiri. On teada ka,
et Kiievi vürstide vägede hulka kuulusid
armeenia palgalised ratsaväeosad ja lõ-
peks veel see, et Vladimir Monomahhi ihu-
arstiks oli armeenlane.

Rootsi sõjatrooseed.

Rootsile kuulus maailma riigtaim sõjatreede logo, kirjutab "Dagens Nyheter". Riisilus trooseede logo on 1291 jalaväelipu, 885 varv lipujääristega, 882 standart ja draguni lippu, 202 varv nende jäamistega, 280 paljast lipuvart, 1405 viigilipu, 153 kindluse lipu, 8 trompeelipu, 40 kimpu kindluste võtmeld, 46 trummi, 38 marssipunat ja 4000 mitmetugust teist trooseed. Lippudest on suur hulk hävinenud lohase muusumihoone puudumisel. Trooseed hoiti pitemat aega Stokholmi Niddaröholmi kirikus, kus neid hävitatiid koid ja rotid. Niiud jagatakse trooseed armee ja mereväe muusumi vahel.

On samatsetud trooseedele ehitada oma hoone — "Palais de Gloire", kuid ehituse tulukuse pärast on seit tulnud mõttet loobuda.

M. B.

Ruidas kirjutas „Rootsi Raudpea“.

Hiljuti oli "Päewalehes" kõne ühest Rootsikuningas Karl XII kirjast, kusjuures veldti, et see olnud kirjutatud „nagu mehel, kellel kunagi ega pole“ — nimelt suletööks mitte.

Sama tundemärk on täielikult olemas kõigil suure „sõjakuninga“ kirjutustel. Mitmed nendeest on nähtaval Stokholmi „kuningliku raamatukogu“ ühes saalis — klaasi alla paigutatult, nagu paljude muude Rootsikirjade tähtsamate isikute käekirja näited. Kõigist muudest erineb tunduvalt Karl XII oma enda „täissõjalise“ laadiga. Wõib esimese pilguga näha, et käsi, mis nõnda kirjutanud, võis küll tuliselt mõõgaga talitada, aga sule wedamine ei õnnestunud tal kuidagi. On waadata „Raudpea“ kirjad.

Calgary, Aug.
Raev

Reimski katedraal restaureeritud.

Sõja hävitustöö lõrvaldamine.

19. 8. 32 Reimski, 19. oft.

(ETM). Tähtsatate ametikandjate ja hiiglase suure rahwahulga juuresolekul toimus siin eile Reimski katedraali õnnistamine. Katedraal on nüüd täielikult restaureeritud. Oma tönes kardinal Suhart avaldas tänu suuremeeleile annetajaile, teiste hulgast Taani ja Norra valitsustele, Rockefelleri juuniorile ja teistele, kes oma annetustega on aidanud kaasa katedraali restaureerimisele. Samuti ta avaldas tänu tunnistikele, kes on aidanud kaasa katedraali taunistamisele ja wanade maalide restaureerimisele. Tseremoonia lõppes pühakut rongfääguga. Eile öhtul katedraal oli illumineeritud. Katedraali pühakut avamine toimub 3. juulil 1938. aastal.

Teatavaast Reimski katedraal purustati saaks suurtükitulega maailmasõja ajal.

mitmest ajajärgust, muuseas ka üks, mis kirjutatud ta Gestis oleku ajal Narva lahingu järele. Laiuse lossis 1701. a. märtsikuu, siis üks Türgis maapaos olles, ning ka ta kõige viimane „suletöö“, tehtud detsembri algul 1718. a. Norra sõjakäigul Fredinkshalli kindluse põramisel — kümmekond põerna enne surma sealsetes kaevikus, juhitud oma õemehele Holsteini hertsogile.

Sellejuures leidub ka joonis kindluse wallides, nagu ta kohtafilm neid tähele pannud. Aga kõki pole sugugi sammu pidada suutnud filmateravusega, waid joonise kriipsud on nõnda algelised, tömmatud risti-rästi, et sellest küll maevalt mingit selgust wõis saada kindluse olukohata. Ka kirjutuste lugemine pidi olema nende saajatele küll keerdülesanne. Täie õigusega wõis suur Rootsikirja väejuht õelsda oma kirja saajatele samu sõnu, kui tuttav Preissi kindral, kes kurtmisse peale, ta kirju ei saavat lugeda, paludes, et ta need ise loeks, üleolevalt lausus: „No, pagana pihta — miks te siis minult seda õmata, egas ma pole endale kirjutanud, waid teile“.

Kümne aasta eest mainitud raamatukogus übötades tundsin erilist huvi Karl XII kohta ja käisini mitmel puhul ta kirju waatamas, samuti ta tüsedit mälestuskuju, kus waatab kiwiliski tulipilgul idasje, surutud mõõoka hoides oma „murdja“ poolle, — mõlgutades mõtteid, kuidas oleks küll olnud ajaloos käik, ka meie rahva saatus, kui Raudpead poleks olnud terasest taotud tsaar Peetri vastaseks! Et nii sugu-se si käest, kui Karl XII oma, ilukirja ei wõinud tulla, on kõigiti arusaadav. Teatavaast oli „Suure Peetri“ käekiri küll tüse, aga õige raskelt loetav.

H. B.

ВСКРЫТА ГРОБНИЦА ТИМУРА

САМАРКАНД, 19 июня. (Норр. «Правды»). Сегона рано утром с гробницы Тимура была снята надгробная мраморная плита весом более 200 пудов.

Тимур умер 18 февраля 1405 года. Тело его было покрыто камфарой, ароматными травами, разными благовониями.

Вначале предполагалось, что Тимур похоронен в родном городе Шахриябзе, но это его пожелание выполнено не было. Он был похоронен в мавзолее, выстроенным им для внука Мухаммела-султана.

В дни похорон на надгробный камень были положены олеклы Тимура, стены мавзолея украшены оружием, дорогими вещами, с потолка спускались серебряные и золотые люстры.

Через несколько лет в Самарканд приехал младший сын Тимура — Шахрух, ставший правителем. Он приказал снять все эти вещи и слать их в казну.

Когда с гробницы Тимура был снят надгробный камень, под ним оказались пять известняковых необработанных плит.

Очищены плиты. Наступил самый интересный момент. Взоры присутствующих устремились на гробницу.

Там оказался деревянный гроб, обтянутый во многих местах еще сохранившейся почерневшей парчей с чудесной орнаментикой и надписями.

Начался замер саркофага, подготовительные работы к разбору гроба и исследованию останков Тимура.

Сегона, в 7.30 вечера по местному времени, осторожно снимается ткань парчи с гроба Тимура. На обратной стороне парчи ясно видны отпечатки фрагментов надписей, а парча заткана золотыми и серебряными нитками.

Начался подъем крышки гроба.

Историк XV века Ибн-Араб-Шах провел много дней с Тимуром. Вот как он описывает его в своей книге «Чудеса в деланиях Тимура»:

— Тимур был высокого роста, могучий, белый по цвету кожи, отлававшей в красноту, рыжеватый, с широкими плечами, длинными ногами, мощными длинными, превосходного телосложения, длинной бородой, стройными могучими руками, хромой на правую ногу, с глазами, похожими на свечи, но без блеска, с могучим голосом; он не боялся смерти, был крепок в мысли и крепок в теле, мужествен и бесстрашен, как твердая скала. Он не был иранчен в несчастье и не был весел в случае успеха.

В гробу обнаружен скелет, по которому было установлено, что одна нога погребенного короче, нижняя чашечка правой ноги срослась с нижним эпифизом бедра.

Сегодня вечером экспедиция продолжает работу над останками Тимура.

21.6.4 Avati Timuri haud

Samarkand, 19. 6. (TASS) Juba on avatud Timuri poegade Miransahi ja Šahrudi ning kuulsa maadevallutaja pojapoja Ulug-beki haudad. Suurima ettevaatusega võtsid arheoloogid, ajaloolased ja antropoloogid möödunud ööl Ulug-beki jäänused välja marmorskofaagist.

Ajaloolased dešifreerivad hoolikalt kirjutisi Ulug-beki haua kivist plaadil.

Täna algab Gur-Emiri mausoleumi keskmise haua avamine. Siia on maetud Timur.

Vaiksest tõuseb õhku ja nihkub kõrvale massiivne kivist hauaplaat.

Timuri hauaplaadi all avastavad õpetlased paksu alabastri kihit. Olles eemaldanud selle ettevaatlikult, paljastavad arheoloogid veel viis kõrvuti asetatud kiviplatiti. Lõpeks on plaadid ära võetud. Marmorskofaagis asetseb puusärk, mis on kaetud tiheda riide jääristega, mis on õmmeldud kuld- ja hõbeniiditega. Selle riide mõnenel tükkipel on selgesti näha kirju. Puusärk on tehtud väga tugevast ja hästi säilinud puust. Terveks on jäänud lauad ja vaid, mis kinnitasid puusärki.

Kui tösteti üles puusärgi kaas, avastati luukere, mille järgi tehti kindlaks, et maetu üks jal on lühem, parema jala põlvkededer oli kokku kasvanud raeluu alumise epifüüsigaga.

Timuri pealuu on säilinud halvasti. Selle põhjuseks oli vee leidumine sarkofaagis.

Pr. v. Kurselli Kunstifalong's

(Laial tänavah)

on praegu avatud väikene, hi-juti Düsseldorfsi suurmeistri Ed. v. Gebhardt'i mälestamisnäitus. See on muudugi piiratud eestkätkõne töödega, mis temast juhtusid siin ta kodumaal omaste wõi tuttavate juures olema ta nooremast, koguni ta lasepööle looming-east; fest kõik tema pärastised, wist lugematud tööd, kus ta juba välimaaas umas oli, on ka sinna saanud muu eumidesse wõi eraomandusse kogutud, meile nähtaramale kohale jätkes ainult paar altariplatti (üks Tallinnas Toompeal, teine Narvas). Kuid ka needki vähesed, mis praegu prl. v. Kurselli 'longi kogutud, on ülihuvitavad vaadata iseäranis neile, kes kadunud suurmeistri nooreca teoseid seni vähe juhturud nägema (näitusel on üks joonistus koguni ta 7-st elvaastast), millestes juba selgelt tulewase suurmeistri idu tunda ja näha on. Hülgava täpsuse ja delikaatsema wormitund ja ilmre ning hingel aistmine ning ordmatega on ta pliaafjoonistusportreed, millised ta nähtavasti oma õppereidil Alvdemaal on teinud, neist on ta laia kübaraga tirollase portree küll kõige wäärtuslikum — minu meeles tsegi kogu praeguses näituse väljaväliskus. Olimaaaldest oleks tähele panna ta manemate, siis ema ja wanna, pärastise Järwa-Jaani pastori, portreed ja eriti veel ühe valgepeaga poissikepea (a. 1860), kes nii eslavalt, terasel ilma vaatab. Need kõik on veel temaeärase kooli stiilis maalitud — vanade meistrite viisi. Rahju, et ühtki originaalmaali tema küpsemast (omapärasemast) ajast siin ei ole. Sohks siiski ju mõnd niisugusest mõnes Saksa perekonnas leida, olen kord juhtunud üht nägema, kuid ei mäleta enam seda „koju ajada”, aga niisugustega wõib peaa'iskaudselt ka mõnegagi tarikast töökogust reproduktioonide kaudu tutvuneda, millised prl. v. Kurselli hool siia küll üksikute wärwitrükkidena, küll päärapiltlike üleswõtetena kohale on muretsenud.

Eduard von Gebhardt sünd's teadupärasest Järwamaal Järwa-Jaani kirikumõisas kirikuõpetaja pojana 1838, käis koolis kodus, siis Tallinnas rüüteli ja toomkoolis, kust pea Peterburi kunstideakadeemiasse läks, wimasest warsti ille Saksamaale Düsseldorfi akadeemiasse, kuhu, kui wahepeal vähe arga Karlsruhe'oli tegutsenud, oma elulõpuni peatumajäi sealse akadeemia õppjöuna-professor'na. Ta furi alles paar aastat tagasi. Meile Saksa okupatsiooni ajast üldiselt tuttawaks saanud Olewiste õpetaja Hahni pilt, mis ka näitusel esineb, on tema viimaste eluaastate töö. See on nii ütelsa juhusline teos: Hahn tegi Saksaas vähedise suurmeistrile wististi oma wissidi, mil puhul siis Gebhardt teda (õeti) skitseris. Selles teoses näeme juba teist pintsliõmmet, kui ta teistes näitusel olewates pil'ides, aga see on ka juba wiedi heinegi, mis Gebhardt'il paarkümmend aastat tagasi oli. Siiski, kui eslavalt-elsalt on ta suutnud tuntud preestri ja tegelase Hahni nägu, suud ja silmi anda.

Nks lugu Gebhardt'ist. Kord kui ta välistmaalt kodus wibinud, olnud ta isamajas mõni isa ametivend. Neist äratanud Gebhardt'i huvi kellegi praost R. nägu ja ta palunud meest omole wiedlike „istuda”. Kui ta näitusel olewa „Püha Õhtuõõmaaja” reproduktiooni vaadelda, siis tahetamat sellse Juudases nimet, praostihärrat ära turda.

A. L—pn.

Tallinn võtab osa hansenäitusest

Antverpenis 18.7.38.

Antverpenis korraldatasse tänavu 30. juunist kuni 2. juulini han salinna ade-päew ja hansenäitus, millest Antverpeni ülemlinnapea kutsub osa võtma ja Tallinnat tuttava hansenäitina.

Linaalustus tūsimust igatulgsest lauludes, leidis, et esindajate taudu isiklit osavõtt hänapäevadejst pole võimalik. Küll aga otustati võtta osa näitusest, kus eitataks foto-vaadet vanast Tallinnast: illeswõteteid „Väist Margareteest” ja rannavärvapaleest, raehojast, Mustapeade klubbi hoonest. Kiel in de Kõki tornist, vaade Pita Hermanni tornist, Smur-Gildi hoone pilt (1410. a.), vaade Pitalt tänavalt ja illeswõtete ühest gootti-stiilisest portaalist. Lisaks illeswõtetele jaadetakse näitusele rida vanu arhiwaale.

Kunstinäitus „Wanaegne Gesti”.

Laial tänaval nr. 19, endises Kurselli Kunstifalongis, festab juba teist nädalat kunstinäitus „Wanaegne Gesti”. Välja on seal pandud akwarelle ja joonistusi Charlotte Hoeppenerilt (1863—1934), Magda Utberil ja Ebba Weissilt, peamiselt wana Tallinna huvitava arhitektuuriga ja Tallinna ümbruse kohta. Näitus lõpeb esmaspäeval.

Looduskaitsse uus korralkus

Sinimägede lood ei saa enam korduda. — Looduskaitsse inspektor ja usaldusmehed ametisse

235.
12
35

Üldiselt ilusate maakohtade förval wöime lei-da loodumaa laialipillatuna pea igal sammul üks-iuid kauneid maaestikuosi, maapinnavorme ja ka omaette üksikfemplare elusast ja elutüst loodusest. Just need valitsevast, jageli igavast ümbrusest eralduvad moodustised aitavad mitmeleksistada meie maaestiku. Lamedal pinnal wöib tihti meid üllatada looduse wallatu kapriisi läbi tekk-nud kummaliste wormidega, järju nölvakuga förg-e kink, kus tingimata sootuks ijesuguselt kasvam-nud männid, kudakad wöi kuused. Teisal satute ootamatult oja-orgu, mille taimestiku lophokus wöi tallaste kiniumlik walmistab silmale suurt röömu.

Meie metsades leidub haruldasi puueksemplare. Lapsepõlvest tuleb meelete Peipsi rannikul, Emajoe juu lähedasel madalmaal, Juhan Liivi ühel vili-masel peatuspaigal, tihe ühekõrgune kuumemets, mis eraldas kehva rannarahva sisemaa jõukama-test kohtadest. Selles metsamüüris korraka kerki-sid kolm tippu, teadmata millistel põhjustel eriti arenenud kolm kolmandiku wörra üle teiste ulatu-mat kuuske, kohapeal kuulsad Ellusaare kuused. Siured ja wöimjad olid nad lähedalt. Neid imet-les kogu ümbrus kaugelt. — Kuidas kohalikud tuulikute omanikud ihusid neile hammas! neist oleks saanud juurepärased weski-wöllid.

Kodavere lähdal oli wana „Ranna tamm“, mitu meetrit ümbermõõdus, seest küss öönes, wa-junud weidi wiltu, aga siiski kogu ümbruskonna lemmik. Kaugelt käis inimesi silmitsemas seda haruldustu.

Söites Riia maantee Tartust Elva, oli (wöib-olla on praegugi) Elva endise postijaama eesel kolmenurgelisel platsil, Rannu poole pöörduva tee ääres kolm kummalist mändi: madalad, pool wöi alla sedagi tavalisest mändidest, kuid selle eest ajanud laialdi oma krooni nagu tammed. Kaugelt maadates, nad näisidki tammedena. Suvitajad kai-sid wanasti neid meeeldi waatamas. Nende wöim-as ja tihe okastik oli nii risti-rästi kasvanud, et imestad, kuidas tunle käes ööfjudes puni ise enese oksi ei saaginud.

Eesti loodusteadlaste kuukirjast meie leiamme wahetpidamata uusi uurimusi ja avastusi meie looduse rikkusest, millel nii teaduslik kui esteeti-line tähtsus. Muid seni meie loodusvarad olid jäetud omaette. Nad wöijid olla riigi, omanisli-stuse wöi eraisikute valduses, igauks neist wöis toimida varadeaga oma heaksarvamise järgi, ilma et kegi oleks tohkinud astuda wahele looduskaitsje huvides. Tösi, metsaseadus, kalapüügi seadus ja mõned teised eriseadused, korralkasid looduswäär-tuse ekspluateerimist, kuid need taotlesid ainult tulunduslike sihte. Esteetilised ja teaduslikud sihid jäid hoopis förvale.

Selle tagajärjel wöiski leida aset niisugune nähe, nagu Wainvara Sinimägedel ajetsena metsa maharauamine. Wainvara ja kogu Virumaa looduslikus ühkuks Neeruti mägede förval (wälja-arvatud Toilas Pühajõe juu ühes Oru lossi ümbriusega) olid just Sinimäed. Wöib-olla metsanduse

seisukohalt wöis pidada lubatavaks Sinimägede laastamist puudest, kuid meie põhjaranniku üldise maaestikulise kaunduse iseloomustavamate objek-tide hulka kuulujid omesti need mäed ja on waid kahju, et nende metsastiku asemel wahib osaliselt meile praegu vastu qinult fannustik.

Aga mitte ainult Sinimägedel pole tulnud toime harbaarne laastamine. Kõrvuti loodusjõu-liselt tekkinud kuumite kohtadega on meil küllalt neid, mille tekkimisel aidanud inimene teadlikult ja tahtlikult kaotsa. Siin on hõlid, vargid, tiigid, kanalid ja igasugu muud üritused, mille sihiks tösta looduse ilu. Kuna need toimumud rahva-rikkamates kohtades, eriti endistes mõisades, mis jagatud kuumiteteks üksusteks, siis laastamistöö nende kultuuriliste ürituste alal on veel põhjali-kum. Sellelt seisukohalt on teinekord walus mat-kata meie maal.

Nüüd on riigivanema defreedita 11. det-jembriit l. a. pandud alus uuele looduskaitsse korralkusele, mis taotles kõigi, meil looduses esime-wate väärustute kaitset. Defreedi esimene para-graphu ütleb, et „looduskaitsse otstarbeeks on looduse iseloomustavate moodustiste, olgu need maaestiku-vid, maapinnavormid, taimede wöi loomariigi esindajad wöi elutu looduse esemed, alalhoid ja kaitse.“ — Sels linnatse erilooduskaitsse-regiister, kuhu kontaktsesse kõik, mis meie looduses vähegi tä-helepanu väärivat. Registris olevaid objekte wöib ekspluateerida wöi uurida ainult looduskaitsse uue aparadi loal ja järelvalve all.

Meie looduskaitsse korralkus koosneb kolmest astmest: riigiparkide valitusus ühes looduskaitsse nõukoguga moodustavad kõrgema instantsi, mis peawad looduskaitsse registrit, annavad üldiseid juhtnööre ja valwanad looduskaitsje tegewuse järele. Täitwateks ja kohapeal kontrolliwareks instantsiideks on üleriiklik looduskaitsse inspektor, kes kuulub riigiparkide valitususe koosseisu ja al-lub riigiparkide valitususe direktorile, ning looduskaitsje usaldusmehed, kes tegutsevad auamen-tnikena ja tasuta ja kelle ülesandeks on teatada looduskaitsseinspektorile uutest haruldaste loodus-eemetest leidudest, valvata oma piirkonnas looduskaitsje teostamiise üle ning teatada looduskaitsse-inspektorile ja muudel wöimudele looduskaitsje eeskirjade rikkumisest.

Seega rajataks meie looduskaitsse seltskondliku isetegewuse alusele. Nõik, kel on huvi looduse vastu, töötatakse kaasa meie loodusvarade säili-tamise ülesande teostamisele.

Ühtaegu on uue looduskaitsse korralkuse üles-andeks ka looduskaitsje propageerimine. Just see viimane on wahest kõige tähtsam. Ei suuda riik italgi oma fundmääriste ja bürookraatliku apa-raadi kaudu meie maa loodusliku kaunistamise ja looduse varade säilitamise alal seda ära teha, mis oleks wöimalik siis, kui sellele ülesandele ra-kenduks kogu rahvas. Looduskaitsje usaldusmeeste wörk aitab kahlemata kaasa looduskaitsje pro-pagaanda juwenemisele meie rahva keskel.

Terwishoiu-pargid ja looduskaits

G. Vilbaste.

13. I. 36. Lood. Kart.

1925. a. juunis riigikogu poolt vastuvõetud suvitus- ja ramituskohade seadus lubas võtta tervis-hoidliku kaitse alla mererannad ja teised looduslikult terviskotutavatud kohad. Selleks oli vaja, et terwishiou-nõukogu tunnistaks teatud ala looduslikult terviskotutavaks oma asukoha, kliima:ste tingimuste või vete ning muda füüsiliste ning keemiliste koosseisu tõttu ja et tervishoidliku kaitse maksmaanemine neis kohtades ei sünna iseäralisti raskusi. Selle seaduse alusel tunnistati mitmed tähtsamad ja paremini korraldatud mõisapargid terwishiou-parkideks, millega sai päästa neid ähvardavaist hävitamisest. Sest mitte alati ei olnud maaomanikud, kelle kätte sattus endine mõisapark, küllalt teadlikud ilumöistest ja parkide teabusest väärtsust vördramaista puude akk imati-seerimise katsetel, kuna majanduslikud kalkulatsioonid olid alati paremini mõistetanad.

„Asev“

wene revolutsiooni ise liikumise õudne kajastu.

See kaudne looduskaits oli tarvilik sel ajal, kui üldine looduskaits astus meil vaid eesmägi samme. Vastava seadusega oli terwishiou-parkides keelatud ilma maakonna või linnavalitsuse loata toimetada selliseid muudatusi, mis oleksid muutnud pargi seni ilmet, näit. metsaruumine, vettejuhtimine, tööstuslike ettevõtete avamine jne. Otekkohene hoolitsemise a'la terwishiou ja heakorra eest kuulus linna, alevis, või wallavalitsusele, mille piirides asetsevad näit. terwishiou-pargid. Selleks on võimalus ajutada tarbe-korral suvitus- ja ramituskohade e'anike hulgast heakorra komisjoni, kelle ülesanne on pargi eest hoolitsemine, makswate seaduse ja määruste vähjal; komisjoni üheks liikmeeks oli aga suvitus- või ramitsus- arvt. Ka võis kutsuda ellu vastavad seltsid, kellele oleksid üle läinud siis komisjoni kohused.

Selline oli üldjoontes korraldus, mille alusel mää-rati ja valitseti terwishiou-parke. Kuid mitmel pool ei ole mõistetud dieti terwishiou-pargi iseloomu. Endine mõisapark anti ju terwishiou kaitse alla sellel oletusel, et ta oleks kohalikule rahvale ja juhtumisel ka vördrastelegi paigaks, kus võidakse ja'utada. Lii-kuda värskes liikmeiks oli aga suvitus- või ramitsus- arvt. Ka võis kutsuda ellu vastavad seltsid, kellele oleksid üle läinud siis komisjoni kohused.

Kui jäetakse terwishiou-park seisma muuseumi eemena, siis metsistub ta varsti ja muutub padrikuna, kus ei taha viibida heel meelet. Alustatakse on mittinud mitmeski pargis, mis on muutunud täiesti padrikuna ja tulihaindegaga (käruoblikatega) läbi põimitud võ-saks. Endised, iga aasta kärbitavad pihlened, lumimarjad ja teised ilupõssad on arenenud nii suureks ja laiaks, et ummistavad jalgeed. Ilupuud ja -põssad on kasvanud täiesti rohku ja naacid, koerputked, isegi körwendagesed on kohati täiesti ilmeand a'ks. Kuid park on vaid siis park, pealegi veel terwishiou-park, kui teda hoitakse korras. Siin on tarvis kärpida põo-said, puuoksi, isegi puid eemaldada, kui nad on kui-wanud, raagus, ega paku ilu; jalgeed tuleb hoida korras, kui vendluskraavid puhastada, umbrohi eemal-dada, lillesõdrid ja -peenrad ilustada. Sellisena on park korras ja täidab oma ülesannet. Muidu muutub ta varsti metsikus. Eriti siis, kui ei kasustata lagedamaid kohti ajuti niiduks ega körvaldata lopsa-kalt kasvavaid taimi, peamiselt pargi umbrohtusid, mis ei lasa täiel määral areneda ilumöttes väärtsus-kemaid taimi. Terwishiou-park ei ole kuidagi täielik looduskaits muuseum ja mõttetu on jäätä liiklemis-

„Asev“

lahemal ajal Tallinnas

rohketeesse ja tihedasti inimestega asustatud aladele looduskaits muuseum, — nende koht on kaugetes, sügavates metsades, kus inimese mõju looduse arene-misel on vördelemisi minimaalne. Üksküll wanemad ja huvitavamad puud, misel on teaduslik, esteetiline või ajalooline väärtsus —, need on tarvis hoida ka terwishiou-parkides muuseumijemeina. Kuid ega mu-seumides pole eemed täiesti ilma hoolituseta —, haruldased eemed nõuavad ka siin erilist tähelepanu alalhoiud mõttedes; samuti ka üksküll eemed elavas looduses, ilu- ja terwishiou-parkides.

Terwishiou-parkid heakorra eest hoolitsevatel selt-sidel on tarvilik juba aegsasti hakata mõtlema sellele, et pargid tulevad juvel ükki vördelemiskult hoida korras, kõige wähemalt nii, et nad ei kutsu välja waat-lejas protestinnet. Summasid see ju küll nõuab, aga võib-olla, saab neid pidude, kõned ja ka korjanduste läbi soetada. Samuti võivad ka omavalitsused mää-rata korrasjooks toetussummajid, ka seda võib meeles pidada. Babatahtlik töö on siin ka mõeldav.

Looduskaits seadus mäksmakamisega on nüüd loomulik, et terwishiou-pargid kuuluvald ka loodus-kaits inspektori tegewisse piirkonda ja ülesannete hulka. Igatahes järelewalne terwishiou-parkide korras-joon üle, samuti ka nõuanne, kuidas seda tuleb teostada. Üks on aga kindel: kui ümbruskond võtab terwishiou-pargi heatahtlikult oma hoolitsemisele, ei pruugi park olla fugugi vilesamas seisukorras, kui oli endisel ajal. Oskust ja maitset on ka nüüdsetel inimestel, kuid neid tuleb vaid rakendada tööle.

Looduseelu laitse alla.

Täiendav suvitus-iliukohade nimestik kokku seatud.

Teatavastsi esitas põllutööminister hiljuti wa-litsele kinnitaniseks ettepaneku, mille järelle riigibogu poolt 19. juunil 1925. a. vastu võetud seaduse alusel üle riigi lõpuks nimelisi vallu seatalse suvitus- ja iliukohade üle, mida tarvilik ja vördelemis-oleks ütlamata seaduse alusel tervis-hoidliku laitse alla võtta. Babariigi valitus omalt poolt finnitas ettepaneku ning selle järelle otsiti üle riigi vastava nimestitu valluseadminele. Ni-mestillu on võetud järgmised kohad:

Virumaa.

Vinni mõisa vammal, umbes 120 tiiu, As-peere mõisa park, umbes 30 tiiu, Palmse mõisa park, umbes 60 tiiu, Viitna järve ümbrus ühe-versiallike metsaribaga, Meeruti mäed, Waitvara Sinimäed, Narva Pühalaazaar, Kullina-Hüti moraan-seljandik, Pada org ühes mõisa pargiga, Kärepi-Ruhi mererand, Vaisi järve ja Soomelahe wa-heline maariba ühes metsaharjatallidega nr. 11, 6, 11 ja 15.

Järwamaal.

Tapa linna ümbrus: Vilguta kiviteeäärne mets umbes 20 tiiu ja Männiku-Mägi umbes 15 tiiu. Türi linna: linna piirkonnas olevad földi-riigi metsad ja jõgi.

Läänemaal.

Hiiu-Kassari saar täies ulatuses, umbes 1700 tiiu, Hiiu-Lehtna rand maaninaga luni Tares-tini umbes 1230 tiiu, Virtsu ja Puhu poolha-reed täies ulatuses ühes mererannaga Virthust luni Illusteni, umbes 2142 tiiu, Wormsi saar täies ulatuses ühes lahtedega umbes 8556 tiiu.

Saaremaal.

Kaarma-Suure mõisa „Pöllualew“ piirides: algades Kuremaare linnast paremat fölt Pihla maanteed luni Marienholi piirini ja sealult ofseteed merde, Leisi alevis ümbrus piirides: algades Paras-meja jõestu jõge mööda luni postmaanteeni, post-maanteed mööda Leisi alemitku, Triigi mõisani ja seal merre. Kiresaare poolsaar luni Kihelkonna-Karala maanteeni. Järve-Keskkonna mererand piirides: algades Kaarma-Suure walla Niiduosa-wabatloha juurest lähev Kuremaare-Sõrve post-

maanteed mööda luni Keskkonna lala sadamani, sisserõtes Järve teemaja.

Pärnumaal.

Audru wallas „Doberan“ maastil metsaga (riigistatud maa), Kärki wallas „Anija“ mägesti metsaga, misel aiumud riigi renditalud „Järve-mäe“ nr. 251, „Vesse“ nr. 242, „Piibu“ nr. 307 ja osalt ostitalud — „Kuusepa“ nr. 51, „Ronga“ nr. 52 ja „Töösi“ nr. 55.

Tammiõde wallas — end. Tammiõde mõisa ümb-ruskond Pärnu jõe kaldal, Taali wallas — end. Sindi mõisa ja „Lodja“ förti ümbruskond, Reiu wallas — end. „Kuuselemma“ ja „Merimeesa“ ümbruskond.

Tartumaal.

Whja wallas — „Taevestoda“, Haaslava wal-las — Kurepalu, Luunja wallas — Kabina, Meeri wallas — Vapramägi, Alatskivi wallas — Alats-kivi, Saadsäärve wallas — „Kuulimaa“, Kuremaa wallas — Kuremaa, Pühajärve ja Vana Diepää wallas — Pühajärve, Kruundmeri wallas — Sul-a-ja, Aakre wallas — Wooremägi, Rõngu wallas — Rõngu mõisa park.

Valgamaal.

Törva linn tema administratiiv piirkonnas, siis Koorküla metskonna Limbi wahtkonna lvn. nr. 45, umbes 13,1 tiiu (Riisika mets), ja lvn. nr. 46 ja 47 umbes 30 tiiu (Tansjumägi). Kärstna mets-konnas Törva linn piiri ääres metsatülli umbes 20 tiiu (Keisri poolu mets).

Wõrumaal.

Tomula järvi ühes ümbrusega, Kübja järvi ühes ümbrusega, Verijärvi ühes ümbrusega.

Petserimaal.

Patschowka jõeoru piirkond Lebedö lalast luni Kunitza gora külan, Belta jõeorg Belta külast luni Wöntorkovo külan, Pihkva järve Wärtska lahe lounapoolne kallas Wärtsla küla juures.

Käesolevas esjalges nimestitus ülesloetud maakohadel teeb põllutööministeerium lindlaks nende laiustajad ning paneb rendi ehit omundus-wahtkordades mäksma vastavat kihendusid metsa, parkide ehit teiste sellelohasite objektide lohta.

Puid, kive, maid kaitse alla.

Hakkab ilmuma looduskaitsese ajakiri. — Haka-
takse jagama looduskaitsemärke.

Puid.

Harjumaa: 1. Raiküla Kasesalu tamm,
ümbermõõt 4,73 m. Omanik Anderson.

Lääneemaal: 1. Suur tamm "Polmopea" Maardu wallas, Wooste as. Kopli talu trundil, ümbermõõt 4,5 m. Omanil P. Korju. 2. Niisaia niinepiiri Maardu wallas haufe tūlas, ümbermõõt 2,75 m. Omanil J. Weilens. 3. Käsetult, 21 laeble Emmastee wallas Valgu tūlas Lusti talu trundil. Omanil P. Pöld.

Järvamaal: 1. Raudemetsa mänd Kirna wallas Palu külas. Ümbermõõt 3,66 m. Omanit J. Kallaspoolist. 2. Saare-Indre-ladaskas Kirna wallas Pala-Saare külas Indrelu talu trundil. Läbimõõt 30 cm. Omanit J. Salumets.

Saaremaal: 1. Raugu tänavawa tamm Maasi wallas Rauga talu trundil. Ümbermõõt 4,35 m. Omanit L. Proos. 2. Kägi-Jaani tamm Maasi wallas Kawandi tülas Hägivälja trundil. Ümbermõõt 4,90 m. Omanit M. Aljas. 3. Didita ladatas Maasi wallas Hindu tüla Didita trundil. Ümbermõõt 1,40 m. Omanit M. Waga. 4. Didita Uuetoo ladatas jamas, Uuetoo trundil. Ümbermõõt 0,80 m. Omanit A. Rand. 5. Kopli jalatas Kawandi tüla Kopli talu trundil. Ümbermõõt 4,90 m. Omanit A. Mast.

Wiljandimaal: 1. Ristimänd Suure-köpu wallas Wana-Wainristi talu maal. Ümbermõõt 2,25 m, vanus umbes 400 aastat. Omanik J. Eelbaum. 2. „Mõrsma tuust“ Suure-köpu wallas Köpu metsandikus. Ümbermõõt 2,62 m, tõrgus 33 m. Omanik Eesti wabariik.

Tartumaa: 1. Härmamärdi metsaõuna-puu Piltuse walla Härmamärdi talu frun-dil. Ümbermõõt 1,60 m. Omanif G. Mil-jan. 2. Pöoline jaar Kallaste alevis nr. 56 trundil. Ümbermõõt 3,31 m. Omanif T. Skorobodom

Pärnumaal: 1. Püünlaakuist Tori wallas
Puusaare talu frundil. Ümbermõöt umbes
2 m. Omanik M. Wunt.

Wõrumaal: 1. Wastje-Meoje kadalas
Waabina wallas Wastje-Meoje (Talwe) talu
frundil. Wõra läbimõõt 3–4 m. Omanik
O. Hiiop. 2. Koonusetaoline pihlakas jama
talu maal. Huvitav oma kašwulaadilt.

Rändrahnud.

Harjumaal: 1. Närkoja siwi Pöötsüla walla Maasi talu trundil. Omanik A. Laur. 2. Söderkiwi Pöötsüla wallas Siiumi talu trundil. Omanik J. Siimert. 3. Uue-jo siwi sama walla Uueda talu trundil. Omanik J. Uuesoo.

Omanit J. Uuejõe. Läänenemaal: 1. Kuha liivi Pühalepa walla Kuha küla Kurisoo talu trundil. Omanit R. Pilpal. 2. Silmatiivi sama walla Hiefaare küla Peedu talu trundil. Omanit W. Tõtle. 3. Rehetalu liivi Weltka wallas Peimre lülás Rehe talu põllul. Omanit J. Paltson. 4. Suurkiimi Masju walla Masju as. Piibu talu trundil. Omanit G. Shirifow.

Järwamaal: 1. Tooma Suurtivi Was
walla Tooma talu frundil. Omanik A.
Poom. 2. Paemurru Suurtivi Nõmikla-
walla Paemurru talu frundil. Omanik A.
Hanson.

Virumaal: 1. Ehaaltini Kunda-Valla wallas Leipiä tula lohal meres. Omanik Gesti wabariik. 2. Ojausurkini Palme walla Sagadi metsikonna. Omanik Gesti wabariik. 3. Suur rändrahn Püssi wallas Sirtsiga raudteejaama juures raudteemallitjuse ja Naerismaa talu piiril. Omanitud: Gesti moharitud ja E Normas.

Saaremaal: 1. Rautsikliwi Maasi walla Suure-Pahila küla Tiidu-Jaani talu frun-dil, Omanik J. Liitma.

Wilsjöndimaal: 1. Suur rändrahn Kaba-la walla Kärla küla Maafila talu ja Ima-were walla Anni ja Koidu talude piiril. **Omanifub:** M. Hirve, J. Kanger, P. Allik.

Wõrumaal: 1. Suur rändrahn Wastfäl-la walla Molra talu frundil. **Omanik** Mari Molra.

Maa-alad.

Puhu laid. Läänemaal Maasu wallas olev Puhu poolsaare (Puhu laiu) frun-did nr. nr. A-31 ja A-78 ühes sellele tuu-luvate Adra laidudega wöetatsje loodus-taifte alla referendaatina.

Tiirukari. Wirumaal, Palmse wallas, Saartneimest põhja pool olev väite saar Tiirukari wöetaks looduskaitse alla lindude ja taimestiku kaitseala.

Sala saar. Wirumaal, Kunda-Malla wallas Ühtju saarte rühmas olev Sala saar pindalaga umbes 0,2 ha võetakse loodus- taitse alla lindude ja taimestiku kaitseala.

Looduskaitsse tegewuse kohta informatsiooni andmisets looduskaitsje usaldusmeelestsele ja avalikkusele otsustati asutada ajakiri "Eesti Looduskaitsje", mille peatimejaks riigiparfiidivalitsuse direktor P. Päts, tegevaks ja vastutavaks toimetajaiks looduskaitsinspektor dr. G. Wilbaste. Ajakiri ilmus umbes 4 korda aastas, 1–2 trüli-poigna suuruses.

Looduskaitsse alal tegutsevaille istkülike hoolja ja tulemusriksa tegewiuse eest annatakse erilisi Looduskaitsje märte, misle staatut lõplitluse fujul vastu võeti.

Lähemal ajal ilmub loodustaitse aasta-
raamat „Looduskaitse“ 1., milles ilmub üls-
dissi ja teaduslike kirjutusi Eesti loodus-
kaitse kohta, samuti ka tegewuse aruanne.

Maa-alasid ja weekogn looduskatse alla.

Riigisekretäri ettepanekul wabariigi waliitusts otsustas võtta looduslaits alla ja sonda looduslaitseregistriisse. Kuressaare linna omavalitsuse päralt olen "Wälke Laht" ja selle ümbrus ning Abruka saare rügimetsa kvartaal nr. 80 tervis ulatuses lehmitseks saatsevana. Viimasel maa-alal, peale mõndede erandite, on keelatud iga-aastased metsamajanduslikud tööd, lõrjatamine, taimede kogumine ja loomade ning lindude püüdmine.

Edu! otsustati mõtta looduskaitse alla Virumaal Narva vallas asuv Lillebach'i ajunduse tagavaramaatükk „Pählijaar” ja Rapla kihelkonnas Kuusiku metskonnas kvartaal nr. 54, nimega „Lipstu nõmm”.